

Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master in de Agogische Wetenschappen

“MAAR IK BEN GEEN PSYCHOLOOG”

**Kwalitatief onderzoek naar hulpverleningsactiviteiten in
een levensbeschouwelijk kader in Brussel**

I.s.m. CGG Brussel – Cultuursensitieve Zorg

SEVERIEN EYCKENS
2016-2017

Promotor: Dr. Pieter Meurs
Psychologie en Educatiewetenschappen

Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master in de Agogische Wetenschappen

“MAAR IK BEN GEEN PSYCHOLOOG”

**Kwalitatief onderzoek naar hulpverleningsactiviteiten
in een levensbeschouwelijk kader in Brussel**

SEVERIEN EYCKENS
2016 – 2017

Aantal woorden: 15.455

Promotor: Dr. Pieter Meurs
Psychologie & Educatiewetenschappen

SAMENVATTING MASTERPROEF

Naam en voornaam: Eyckens Severien

Rolnr.: 0527110

KLIN
AO
ONKU
AGOG

Titel van de Masterproef: "Maar ik ben geen psycholoog". Een kwalitatieve studie naar hulpverleningsactiviteiten in een levensbeschouwelijk kader in Brussel.

Promotor: Dr. Meurs Pieter

Samenvatting:

De westerse samenleving kleurt alsmat diverser. Op levensbeschouwelijk en hulpverlenend vlak is dat niet anders. Dit gebeurt in twee richtingen. Enerzijds komen levensbeschouwelijke elementen aan bod tijdens professionele hulpverlening. Anderzijds voorzien levensbeschouwelijke figuren zelf hulpverlening. Beide bevinden zich in een grenszone. Dit onderzoek omvat een exploratie van de hulpverlenende rol van Brusselse levensbeschouwelijke figuren en de door hen uitgevoerde hulpverleningsactiviteiten. Aan de hand van semigestructureerde individuele interviews bij negentien levensbeschouwelijke figuren die actief zijn in Brussel, trachtte dit onderzoek een antwoord te bieden op de vraag: 'Hoe ervaren Brusselse levensbeschouwelijke figuren hun rol als hulpverlener?'. Uit de resultaten blijkt dat levensbeschouwelijke figuren verscheidene rollen en taken op zich nemen, waaronder een hulpverlenende rol en welzijnstaak. Door middel van financiële, praktische, psychosociale en morele begeleiding proberen levensbeschouwelijke figuren tegemoet te komen aan de noden van hulpvragers. Niet alleen de eigen geloofsgemeenschap is hun doelpubliek, maar ook de wijde samenleving. Gesprek en waarden zoals gelijkwaardigheid en respect vormen het uitgangspunt. Steeds zitten spirituele en morele elementen vevat in hun aanpak. In tegenstelling tot eerder onderzoek blijken Brusselse levensbeschouwelijke figuren regelmatig door te verwijzen naar professionele hulpverleners. Ze functioneren als het ware als eerstelijns-hulpverleners die vertrekken vanuit andere activiteiten om tot hulpverlening te komen. Professionalisering zorgt ervoor dat levensbeschouwelijke figuren kennis en vaardigheden ontwikkelen om met hulpvragen om te gaan. Uitdagingen situeren zich in de professionalisering van levensbeschouwelijke figuren die tot op heden intern bepaald is. Een grotere professionaliteit zou bovendien invloed hebben op de samenwerking tussen levensbeschouwelijke figuren en professionals die noodzakelijk is om tot spirituele en cultuursensitieve zorg te komen.

DANKWOORD

Na een jaar lang zwoegen is het zover: deze 84 pagina's vormen samen een masterproef. Tijdens dit lange jaar is er een haat-liefderelatie ontstaan met deze masterproef. Nu steek ik hem voor enkele maanden in de kast. Om hem nadien waarschijnlijk nog tientallen keren door te lezen en me te ergeren aan de talrijke foutjes die er dan toch ingeslopen zijn. Maar naast die ergernis zal er ook fierheid zijn. Trots dat ik heb doorgezet tot het einde. Trots dat ik aan dit avontuur ben begonnen. Trots dat ik tot dit resultaat ben gekomen. Maar vooral trots omdat ik de eindstreep heb bereikt.

Een masterproef schrijf je niet alleen. Enkel met de hulp van anderen ben ik tot dit eindresultaat kunnen komen. Graag wil ik hen bedanken. Allemaal, één voor één, hebben ze bijgedragen aan deze thesis zoals hij nu is. Daarom ...

Bedankt promotor, Dr. Pieter Meurs voor de constructieve samenwerking. Dankzij jou werd mijn kritische blik keer op keer aangescherpt.

Bedankt Stefaan Pleysier van het Centrum Geestelijke Gezondheid Brussel, Steunpunt Cultuursensitieve Zorg voor het voorleggen van dit onderwerp. Door jouw input sluit deze masterproef aan bij de realiteit.

Bedankt aan alle respondenten voor jullie zinvolle en boeiende bijdragen. Zonder jullie zou ik maar half werk hebben geleverd, letterlijk en figuurlijk. Dankzij jullie heb ik een unieke kijk kunnen nemen in verschillende levensbeschouwelijke praktijken. Jullie gaven me een beeld van het echte Brussel.

Bedankt aan mijn tolken. Jullie maakten het mogelijk om verder te kijken dan de Nederlandstaligheid in Brussel.

Bedankt lieve vrienden, familie en lief. Niet enkel voor de onvoorwaardelijke steun en liefde, maar ook voor het nalezen van mijn masterproef. Maar vooral bedankt voor de blijvende interesse toen ik voor de honderdste keer begon te vertellen over mijn thesis.

Samenvatting	i
Dankwoord	ii
1 Inleiding	1
1.1 Probleemstelling	2
1.2 Theoretisch kader	3
1.2.1 Levensbeschouwing	3
1.2.2 Levensbeschouwelijke figuren	5
1.2.3 Hulpverlening in een levensbeschouwelijk kader	7
1.2.4 Conclusie	12
1.3 Onderzoeksvragen	13
2 Data en methode	14
2.1 Deelnemers	15
2.2 Algemeen onderzoeksopzet	16
2.3 Materiaal	16
2.4 Analyseprocedure	17
3 Resultaten	18
3.1 Het takenpakket en bijhorende rollen van levensbeschouwelijke figuren	19
3.1.1 Religieuze taken	19
3.1.2 Maatschappelijke taken	19
3.1.3 Sociaal-culturele taken	20
3.1.4 Educatieve taken	20
3.1.5 Praktische taken	20
3.1.6 Welzijnstaken	21
3.1.7 Conclusie	22
3.2 Hulpverlening in een levensbeschouwelijk kader	23
3.2.1 Gehanteerde aanpak	23
3.2.2 Doelpubliek	26
3.2.3 Motivatie	27
3.2.4 De levensbeschouwelijke hulpverlener?	28
3.2.5 Voordelen van hulpverlening in een levensbeschouwelijk kader	29
3.2.6 Samenwerking met andere actoren	30
3.3 Professionalisering	32
3.3.1 Hoe professionalisering bekomen?	32
3.3.2 Het belang van professionalisering	33
3.3.3 Professionalisering versus het traditionele karakter van levensbeschouwing	34

4	Discussie en conclusie	35
4.1	Bespreking	36
	4.1.1 Taken en rollen	36
	4.1.2 Hulpverlening in een levensbeschouwelijk kader.....	36
	4.1.3 Ervaring van de hulpverlenende rol.....	38
4.2	Beperkingen eigen onderzoek	38
4.3	Aanbevelingen verder onderzoek.....	39
4.4	Praktische en beleidsaanbevelingen	40
4.5	Conclusie.....	41
	Referentielijst	42
	Bijlagen	49
Bijlage I	Respondentenbeschrijving	50
Bijlage II	Rekruteringsbrief.....	51
Bijlage III	Informed consent	52
Bijlage IV	Interviewschema	54
Bijlage V	Voorbeeld uitgetypt interview	60
Bijlage VI	Labellijst	75

DEEL 1

INLEIDING

De probleemstelling geeft een eerste blik op het onderwerp waarbij er tevens verbindende elementen worden aangehaald met de hedendaagse maatschappij. Vervolgens komt het theoretisch kader ter sprake dat opgebouwd is aan de hand van levensbeschouwing, levensbeschouwelijke figuren en hulpverlening in een levensbeschouwelijk kader. Voorgaande zaken vormen de basis voor de formulering van enkele onderzoeksvragen.

De hedendaagse Belgische samenleving kent een grote verscheidenheid. Ook op levensbeschouwelijk vlak is dat niet anders (Botterman, Hooghe, & Bekkers, 2009). Terwijl in België zeven erediensten wettelijk erkend zijn (Belgische Federale Overheidsdiensten, 2016), bestaat er in de praktijk een grotere variëteit. Hierbinnen nemen tal van personen een vertegenwoordigende functie in (Magits, Christians, De Fleurquin, & Sägesser, 2010). Vaak zijn ze een vertrouwenspersoon binnen hun geloofsgemeenschap (Moran et al., 2005). Gelovigen maken in de eerste plaats van hen gebruik wegens godsdienstige zaken, zoals bidden en preken (Ali, Milstein, & Marzuk, 2005). Door een veranderende beleving en uitoefening van geloof (Armstrong, 2009) treden ook andere invullingen op de voorgrond (van Walle, 2011).

Het bevorderen van welzijn is een van de mogelijke functies die een invulling krijgt (Shadid & Koningsveld, 2008), zoals een imam die zich bekommert om zieken, een priester die vluchtelingen opvangt in zijn kerk of een rabbijn die een luisterend oor biedt. Levensbeschouwelijke figuren functioneren hierbij als hulpverlener binnen, maar ook buiten hun eigen geloofsgemeenschap (Milstein, Manierre, Susman, & Bruce, 2008). Ze doen dienst als eerstelijns hulp en vormen mede de informele component van het zorgsysteem (Hankerson, Watson, Lukachko, Fullilove, & Weissman, 2013).

Levensbeschouwelijke figuren bieden spirituele en religieuze begeleiding. Maar ook psychosociale steun bij familiale, sociale en psychologische noden komt aan bod (Demyttenaere, 2011). De overgrote meerderheid hanteert hierbij een menselijke aanpak, zoals luisteren, steun en zorg tonen (Massey et al., 2015). Daarnaast gaat de voorkeur uit naar een religieuze benadering (Young, Griffith, & Williams, 2003). Onderzoek van Leavey, Loewenthal en King (2007) in het Verenigd Koninkrijk toont aan dat levensbeschouwelijke figuren zelden een aansluitende of verwante opleiding genieten. Onderzoekers stellen zich dan ook vragen omtrent de kwaliteit en effectiviteit van deze hulpverleningsactiviteiten (DeHaven, Hunter, Wilder, Walton, & Berry, 2004).

Milstein et al. (2008) geven aan dat binnen dit gegeven samenwerking met professionals wenselijk is. Er zijn signalen dat dit niet optimaal verloopt (DeHaven et al., 2004; Hankerson et al., 2013; Wang, Berglund, & Kessler, 2003). Verschillende modellen trachten de collaboratie tussen levensbeschouwelijke figuren en professionals te promoten en verbeteren (Brunsdon, 2014; Milstein et al., 2008). Waar gediplomeerde hulpverleners kwalitatieve zorg aanbieden, kunnen levensbeschouwelijke figuren bijdragen tot contextualisering en continuïteit voor, tijdens en na de behandeling (Swift, Handzo, & Cohen, 2012). Op deze manier werken formele en informele actoren op een actieve en integratieve manier samen. Zo'n levensbeschouwelijk-inclusief model leidt tot een lastenreductie voor beide partijen (Young et al., 2003).

Davie en Percy (2012) tonen aan dat een beroep doen op hulpverleningsactiviteiten in een levensbeschouwelijke context afhankelijk is van persoonlijke en plaatsgebonden factoren (the ESEMeD/MHEDEA 2000 Investigators et al., 2010). Personen waarbij religie sterk geïntegreerd en gepersonaliseerd is in het dagelijkse leven hebben een hogere graad van gebruik (Benyaich, 2013).

Verder zorgt de implementatie van hulpverleningsdiensten in de maatschappij en de terugbetaling ervan voor significante verschillen tussen Europa en Amerika (the ESEMeD/MHEDEA 2000 Investigators et al., 2010).

Ondanks de huidige trend van secularisering blijven personen hulp zoeken bij hun levensbeschouwelijk figuur (Wang et al., 2003). Toch blijft het gegeven van hulpverlening binnen een levensbeschouwelijk kader onbelicht. Voornamelijk in Europa ontbreekt hierover onderzoek (Ali et al., 2005; Young et al., 2003; Wang et al., 2003). Ook vanuit het Centrum Geestelijke Gezondheid Brussel, Steunpunt Cultuursensitieve Zorg (persoonlijke communicatie, 13 mei 2016) kwam de vraag naar exploratie. Vanuit de praktijk komen zij regelmatig in contact met dit topic, maar de theoretische samenhang ontbreekt.

Dit onderzoek focust dan ook op de rol en het takenpakket van sleutelfiguren binnen levensbeschouwing. Het doel van dit onderzoek is om de hulpverleningsactiviteiten van levensbeschouwelijke figuren en diens motieven en ervaringen in kaart te brengen. Dit is tot stand gekomen door individuele semigestructureerde interviews bij Brusselse levensbeschouwelijke figuren af te nemen. Om een zo alomvattend mogelijk beeld te schetsen van de Brusselse context is er niet beperkt tot één levensbeschouwing, maar zijn verschillende levensbeschouwingen bevraagd.

1.2 THEORETISCH KADER

1.2.1 LEVENSBESCHOUWING

A Begripsomschrijving

Levensbeschouwing staat gelijk aan een gesystematiseerd en geëxpliceerd zingevingskader. Het geeft personen waarde aan hun leven in een zekere wereld en omstandigheden (Boer, 2003; Jorna, 2010). Iedereen heeft het, maar het is niet bij iedereen even uitdrukkelijk aanwezig (Jorna, 2010). Levensbeschouwing ontstaat door interactie tussen omgeving en ervaringen. Het is een contextgebonden mensenwerk waarbij tijd, ruimte en cultuur een rol spelen. Kenmerkend voor levensbeschouwing is dat het openstaat voor verandering. Het is dus geen statisch gegeven (Derckx, 2009).

Levensbeschouwing is een multidimensionaal concept. Doorheen verschillende definities en omschrijvingen keren een aantal dimensies telkens terug. Volgens Durkheim (1912) in Botterman et al. (2009) staan twee dimensies centraal: geloof en praktijk. De geloofsdimensie heeft een weergave van de wereld tot doel, terwijl de praktijkdimensie zich richt op de sociale functie van geloof, namelijk zingeving en sociale cohesie. Collectiviteit staat hierbij voorop. Layman en Green (1998) in Botterman et al. (2009) onderscheiden dan weer drie dimensies: *belonging*, *behaving* en *believing*. De eerste dimensie, *belonging*, weerspiegelt de betrokkenheid met een religieuze gemeenschap. Gelovigen van eenzelfde religieuze gemeenschap hebben een gedeelde identiteit. *Behaving* focust zich op de daadwerkelijke deelname aan de gemeenschap en komt overeen met de praktijkdimensie van Durkheim. Het gaat over gedragingen die een zekere moraal weerspiegelen. De derde dimensie,

believing, betreft de interne opvattingen over levensbeschouwing en geloof. Saroglou (2011) voegt een vierde dimensie toe, namelijk *bonding*, wat het emotionele aspect impliceert.

De termen religie, godsdienst, levensbeschouwing en spiritualiteit zijn aan elkaar verwant, maar bevatten elk een andere nuance.

► **Religie**

Het woord 'religie' is afgeleid van 'religāre', wat overeenkomt met 'vastbinden'. Religie bindt in geweten (van der Stel, 2005) met iets overstijgend (Nelson, 2009; Swinton, 2012). Dat kan een hogere macht zijn, alsook een persoon of principe. Deze invulling is persoonlijk (Boender, Dwarswaard, & Westendorp, 2012), maar toch ligt de nadruk op het gemeenschapskarakter met haar sociale en culturele kaders (van der Stel, 2005).

► **Godsdienst**

Taalkundig is godsdienst op te splitsen in twee woorden: god en dienst. Het gaat dan ook over het dienen of eren van een God (etymologiebank.nl, z.d.). In tegenstelling tot religie draait het bij godsdienst om een godheid.

► **Levensbeschouwing**

Levensbeschouwing is een overkoepelende term waarbinnen zich een tweedeling voordoet (Magits, et al., 2010). Enerzijds zijn er religies en godsdiensten, anderzijds niet-confessionele levensbeschouwingen (Borms, 2008).

► **Spiritualiteit**

Het woord 'spiritualiteit' is afkomstig van het Latijnse 'spirare', wat ademen betekent. In haar hedendaagse betekenis gaat spiritualiteit over menselijke ervaringen waarbij het zoeken naar de diepere betekenis van het leven centraal staat (Nelson, 2009). Oorspronkelijk is spiritualiteit sterk verbonden met het geloof in God, maar tegenwoordig maakt God plaats voor een bredere transcendentie. Kortom, spiritualiteit verwijst naar het innerlijke wat het leven zin geeft (van der Stel, 2005).

B Levensbeschouwing in een seculiere samenleving

Levensbeschouwing kent een lange geschiedenis. Het is een onderdeel van het menselijk bestaan en vormt samenlevingen. Dit maakt levensbeschouwing een belangrijke bouwsteen van iemands cultuur en identiteit (Aerts, Jaspers, Klinckaert, Stevens, & Van Dyck, 2014). Het helpt mensen na te denken over ongrijpbare zaken in het leven. Sinds de Verlichting valt er een ander licht op levensbeschouwing. Religie verliest aan macht en secularisering komt in een stroomversnelling terecht. Wetenschap zorgt voor een inperking en overname van de vooraanstaande en uitgebreide rol van levensbeschouwelijke figuren (Armstrong, 2009). Er ontstaat een spanningsveld, wat onder andere leidt tot de scheiding van kerk en staat (Heirman, 2009; Stammers & Bullivant, 2012). Vanaf

dat moment behoort religie tot de privésfeer. Dit maakt dat moraal en religie niet meer onvoorwaardelijk verbonden zijn met elkaar (Heirman, 2009).

Bovendien heeft dit een effect op de Belgische samenleving en haar instituties. Verzuiling kenmerkt de maatschappij tot de jaren vijftig, waarbij er een homogenisering plaatsvindt op basis van levensbeschouwing (Cojocaru, Cojocaru, & Sandu, 2011). Jorna (2010) geeft aan dat er nadien sprake is van de neergang van het institutioneel levensbeschouwelijk denken: ontzuiling treedt op. Oorzaken zijn te vinden in de professionalisering van publieke instellingen, net als in democratisering en emancipatie (Cojocaru et al., 2011). Tegelijkertijd treedt het fenomeen van 'herzuiling' op, wat te maken heeft met de toenemende diversiteit binnen het levensbeschouwelijke landschap. Verscheidene levensbeschouwingen vinden hun ingang in de westerse wereld (Davie & Percy, 2012; Jorna, 2010). In tegenstelling tot het groot aantal levensbeschouwingen dat actief is in België (Husson, 2006; Kanmaz, Battiui, & Nahavandi, 2004), zijn er maar zeven officieel erkend, namelijk het katholicisme, het protestantisme, het jodendom, het anglicanisme, de islam, de orthodoxie en de georganiseerde vrijzinnigheid (Belgische Federale Overheidsdiensten, 2016).

Detraditionalisering en individualisering zorgen ervoor dat ieder individu zijn of haar eigen geloof samenstelt (Botterman et al., 2009; Jorna, 2010; Krysinska et al., 2014). Eenduidigheid maakt plaats voor nuancering, diversiteit en pluriformiteit (Jorna, 2010). Een klaargemaakt pakket levensbeschouwing is verleden tijd. Er is sprake van geloof à la carte, waarbij personen zelf een mix construeren bestaande uit verschillende levensbeschouwelijke elementen (Botterman et al., 2009; Jorna, 2010; Krysinska et al., 2014). '*Believing without belonging*' is een term die aangeeft dat geloof belangrijk is, maar dat er geen koppeling is aan lidmaatschap. Dit maakt dat binnen eenzelfde strekking verschillende visies ontstaan (Demyttenaere, 2011). Deze levensbeschouwelijke diversiteit snakt naar een actief pluralisme waarbij diverse uitingen een volwaardige plaats krijgen in de publieke ruimte. De staat hoort hierbij een neutrale houding aan te nemen met ruimte voor dialoog en verschillen (Borms, 2008; Stammers & Bullivant, 2012).

1.2.2 LEVENSBESCHOUWELIJKE FIGUREN

A Begripsafbakening

Hoewel iedere levensbeschouwing een eigen benoeming hanteert (bijvoorbeeld imam in de islam, priester in het katholicisme, rabbijn in het jodendom, et cetera), gebruikt de Belgische wetgever de termen 'bedienaar' en 'afgevaardigde' naargelang het om een confessionele of een niet-confessionele levensbeschouwing gaat. Ook de termen 'aalmoezenier' en 'consulent' worden gebruikt. Deze benamingen beogen geen beperkte invulling, maar hebben een ruimere en algemene betekenis tot doel waardoor ze gelden voor alle levensbeschouwingen (Magits et al., 2010). Daarnaast is er een onderscheid tussen lagere geestelijkheid en hogere geestelijkheid (Husson, 2006). De basissamenleving, ook wel parochie genoemd, vormt de lagere geestelijkheid, terwijl de staffuncties overeenkomen met de hogere geestelijkheid.

Dit werkstuk hanteert de term 'levensbeschouwelijke figuren'. Dit zijn personen afkomstig uit de hogere geestelijkheid. Ze bekleden met andere woorden een vertegenwoordigende functie binnen hun levensbeschouwing.

B Functies van levensbeschouwelijke figuren

Levensbeschouwingen bepalen intern de functies van hun bedienaars en afgevaardigden. Het Executief van de Moslims van België (2017) verplicht imams enkel tot het uitvoeren van gebeden. deMens.nu (z.d.) voorziet dan weer een uitgebreide functieomschrijving voor vrijzinnig humanistische consultants, gaande van de uitwerking van plechtigheden tot het bevorderen van gemeenschapsvorming. Hoewel de taken van de verschillende levensbeschouwelijke figuren niet eenduidig omschreven zijn, blijkt uit onderzoeken van Baloyi (2015); Debeer, Loobuyck en Meier (2011) en Frenk (2014) dat imams, islamconsulenten en christelijke priesters eenzelfde functieomschrijving hanteren. Zowel religieuze als niet-religieuze invullingen komen aan bod (Ali et al., 2005; Hankerson et al., 2013). Levensbeschouwelijke figuren zijn een deel van de gemeenschap waarin ze ondersteuning bieden en openstaan voor alle segmenten van die gemeenschap (Baloyi, 2015). Dit uit zich in een verticaal en horizontaal engagement (Demyttenaere, 2011).

Shadid en van Koningsveld (2008) herleiden het takenpakket van imams en islamconsulenten tot vier functies, dewelke te generaliseren zijn tot andere levensbeschouwelijke figuren. De taken staan niet los van elkaar en zijn overlappend. De dimensies van Durkheim (1912) en Layman en Green (1998) in Botterman et al. (2009) komen hiermee overeen. Hieruit blijkt dat levensbeschouwelijke figuren dynamisch zijn betreffende hun rollen en takenpakket (Swift et al., 2012). Ook Carey en Cohen (2015) trachten tot een model te komen waarin pastorale interventies (PI) te coderen zijn. Dit uit zich in de *World Health Organization (WHO) PI codings* waarbinnen een *evidenced based* cultuur tot stand kan komen (Brunsdon, 2014; Carey, 2012; Carey, Cobb, & Equeall, 2005).

► **Religieuze functie**

De primaire functie is godsdienstig van aard (van Walle, 2011). Concreet gaat het over bidden en preken, het leiden van rituelen en het ondersteunen van personen met religieuze moeilijkheden en vragen (Ali et al., 2005; Debeer et al., 2011; van Walle, 2011; Young et al., 2003). Het religieuze aspect maakt dat er een lage drempel ontstaat voor de overige functies (Hankerson et al., 2013; Heyse, 2008).

► **Maatschappelijk-opvoedkundige functie**

Educatie maakt in vele levensbeschouwingen deel uit van het aanbod (Carey & Cohen, 2015), waardoor socialisatie plaatsvindt binnen de eigen geloofsgemeenschap (Brown, 2008). De idee vertrekt vanuit een bezorgdheid om de jeugd. Via deze weg onderwijs voorzien, verzekert ouders dat typische levensbeschouwelijke en culturele waarden en normen worden overgedragen en gerespecteerd (Kanmaz, 2002). Toch richt deze functie zich niet enkel tot jongeren, maar tot de hele gemeenschap. Baloyi (2015) geeft als voorbeeld de christelijke

kerk in Zuid-Afrika. De kerk heeft er de taak om justitie toe te lichten om criminaliteit te doen dalen.

► **Sociaal-culturele functie**

Ook sociaal-culturele activiteiten staan op de agenda. Het gaat dan over muziek-, kook- en naailessen, maar ook over uitstappen en projecten (van Walle, 2011). Het sociale treedt op de voorgrond, net als betrokkenheid, aanwezigheid en steun (Boyd-Franklin, 2010; Carey & Cohen, 2015; Layman & Green, 1998 in Botterman et al., 2009). Een stijgende trend van deze activiteiten is merkbaar in heel Europa (Cesari, 2005 in van Walle, 2011). Voor verschillende activiteiten is er een samenwerking met het middenveld (Gezinsbond, mutualiteit, stadsdienst ...) (Demyttenaere, 2011; van Walle, 2011). Interactie met de buurt blijkt belangrijk te zijn, aangezien dit kan leiden tot integratie en positieve beeldvorming (DeHaven et al., 2004). Zo dient een moskee als ontmoetingsruimte, zowel binnen als buiten de eigen geloofsgemeenschap (van Walle, 2011). Toch blijkt uit onderzoek van DeHaven et al. (2004) dat activiteiten voornamelijk gericht zijn op de eigen ledengemeenschap (60,4 %) en minder op de nabije gemeenschap (24,5 %).

► **Welzijnsfunctie**

Deze categorie zoomt specifiek in op hulpverleningsactiviteiten, waarbij welzijn, noden en middelen centraal staan. Dit kan zowel spiritueel, praktisch als sociaal-emotioneel gericht zijn (Shadid & van Koningsveld, 2008). De levensbeschouwelijke figuren treden op als spreekbuis voor de geloofsgemeenschap. Tegelijkertijd vormt hij of zij het kanaal om de gemeenschap te bereiken. Hierbij staat burgerzin centraal (van Walle, 2011).

1.2.3 HULPVERLENING IN EEN LEVENSBESCHOUWELIJK KADER

A Hulpverlening en levensbeschouwing

Hulpverlening heeft betrekking op de gezondheid van iemand en diens bredere algemene welzijn en welvaart (Carey & Cohen, 2015). Activiteiten toegespitst op gezondheid omvatten het medische en sociaal-emotionele aspect. De *World Health Organization* (Fengren, 2012) omschrijft gezondheid als "state of complete physical, mental, and social well-being, and not merely the absence of disease or infirmity" (p. 3). Hulpverlening met betrekking tot het algemene welzijn en welvaart is naast gezondheid ook gericht op andere domeinen, zoals cultuur, gemeenschapshulp en -vorming, vrijetijd en rechtsbijstand (Carey & Cohen, 2015). De invulling kan volgens Hankerson et al. (2013) en Hankerson en Weissman (2012) eender welke combinatie zijn van educatie, screening, doorverwijzing, behandeling en groepsondersteuning.

Levensbeschouwing en hulpverlening zijn op twee manieren met elkaar te linken. Beide bevinden zich dan ook in een grenszone. Enerzijds is er hulpverlening waarbinnen levensbeschouwing een plaats inneemt. Wanneer iemand te maken krijgt met gezondheidsproblemen, kan deze persoon teruggrijpen naar diens geloof. Aan de hand van de *Brief Multidimensional Measure of Religiousness/*

Spirituality'-schaal (BMMRS) blijkt dat religie en spiritualiteit een andere rol innemen bij personen met gezondheidsproblemen, dan bij personen die geen gezondheidsproblemen ervaren. Zo zijn personen met gezondheidsproblemen meer geneigd om naar religieuze praktijken te grijpen als copingmechanisme (Rippentrop, Altmaier, Chen, Found, & Keffala, 2005). Anderzijds is er het gegeven van levensbeschouwing waarbinnen hulpverlening de kop opsteekt. Hierbij doen personen een beroep op een levensbeschouwelijk figuur om hulp te vragen. Het is deze tweede vorm waar verder op in wordt gegaan.

Hulpverlening in een levensbeschouwelijk kader blijkt afhankelijk te zijn van een aantal elementen. Ten eerste is er de invloed van plaatsgebonden factoren (the ESEMeD/MHEDEA 2000 Investigators et al., 2010). Beschikbaarheid van hulpverlening, cultuur en etniciteit, maar ook de implementatie van geloof zijn hierbij van belang (Picco et al., 2013). Dit verklaart onder andere de verschillen tussen Europa en Amerika. In Europa is gezondheidszorg publiek georganiseerd, terwijl dit zich in Amerika afspeelt op de private markt. Dit zorgt voor een ander gebruik van hulpverleningsactiviteiten opgezet door levensbeschouwelijke instellingen (Davie & Percy, 2012). Eveneens speelt traditie een rol. In de geschiedenis is de link tussen levensbeschouwing en gezondheid sterk aanwezig. De oorzaak hiervan ligt bij de weinige geneeskundige kennis die toen voorhanden was (Rumbold, 2012). Levensbeschouwelijke figuren zorgden voor een behandeling, vaak gebaseerd op religieuze tradities (Ferngren, 2012). Vervolgens beslisten de geloofsgemeenschappen zelf hoe ver ze gaan in hun werking (Demyttenaere, 2011).

B Hulpverleningsactiviteiten uitgevoerd door levensbeschouwelijke figuren

Religie is gekend om haar morele steun bij het omgaan met moeilijkheden en als potentiële beschermende factor bij mentale problemen (Rippentrop et al., 2005). Het is vaak in moeilijke situaties dat personen een beroep doen op hun geloof (Moran et al., 2005). Levensbeschouwelijke figuren maken deel uit van het zorgsysteem als complementaire informele component (DeHaven et al., 2004). Ze doen hierbij dienst als eerstelijnszorg en bieden toegang tot een breder formeel netwerk van diensten. Vooral voor risicogroepen kunnen ze een meerwaarde bieden (Ali et al., 2005; DeHaven et al., 2004; Hankerson et al., 2013; Moran et al., 2005). Binnen bepaalde settings zijn levensbeschouwelijke hulpverlening een essentieel deel van de zorg, zoals in ziekenhuizen, gevangenissen en scholen waar levensbeschouwelijke figuren een vaste rol opnemen (Powell et al., 2015; the ESEMeD/MHEDEA 2000 Investigators et al., 2010). Zo is de rol van islamconsulenten omschreven als: "islamitische gedetineerden en patiënten bijstaan op moreel en religieus vlak en het instaan voor begeleiding van occasionele sociale problemen" (p. 69). Hieruit blijkt dat de islamconsulent rechtstreeks instaat voor hulpverlening. Nazorg behoort dan weer niet tot hun takenpakket en bevindt zich in een grijze zone. Islamconsulenten zeggen deze rol niet te willen opnemen, aangezien dit hun takenpakket te ver zou drijven (Debeer et al., 2011).

McRay, McMinn, Wrightsman, Brunett en Donna Ho (2001) achten het belangrijk om spirituele en psychologische aspecten in samenhang te bekijken. Hankerson et al. (2013) beargumenteren met

drie factoren de integratie van spirituele zorg in hulpverlening. Ten eerste is er bij informele spirituele zorg minder stigmatisering dan bij formele zorg. Ten tweede bieden levensbeschouwelijke figuren sociale steun, onder meer door participatie in een gemeenschap (Rumbold, 2012). Doordat er reeds contact plaatsvond in een context die voor de hulpvrager als 'normaal' gepercipieerd is, is er geen sociale anonimiteit en is er reeds sprake van een relatie (Demyttenaere, 2011; Leavey et al., 2007). Ten slotte zorgt de implementatie van spirituele zorg in hulpverlening voor een verbetering van resultaten (Hankerson et al., 2013). Toch blijkt dit laatste onbepaald. Hankerson en Weissman (2012) en DeHaven et al. (2004) namen 191 wetenschappelijke artikelen omtrent effectiviteit onder de loep. Hieruit kwamen uiteenlopende resultaten voort. Terwijl er bij de ene studie significante verschillen merkbaar zijn in verband met alcohol- en drugsgebruik, depressie en gezondheidsprogramma's is dit bij andere studies niet het geval. Om hier sluitende uitspraken over te doen, is meer empirisch onderzoek nodig (Bonner et al., 2013; Hankerson et al., 2013; Smith & Teasley, 2009).

In onderzoeken van Moran et al. (2005) en Weaver et al. (1997) in McRay et al. (2001) komt naar boven dat vier op de tien Amerikanen bij persoonlijke problemen hulp zoeken bij een levensbeschouwelijk figuur. De spirituele uitoefening blijkt een goede voorspeller te zijn voor het al dan niet gebruik maken van een levensbeschouwelijk adviseur (Benyaich, 2013). Wie minstens één keer per week teruggrijpt naar zijn of haar levensbeschouwing, heeft meer kans om effectief een beroep te doen op een levensbeschouwelijk figuur voor zaken die niet per se te maken hebben met levensbeschouwing (the ESEMeD/MHEDEA 2000 Investigators et al., 2010; Wang et al., 2003). Ali et al. (2005) bevraagden 62 imams verbonden aan een moskee in de Verenigde Staten omtrent de redenen waarom gelovigen naar hen komen betreffende hulpverlening. Young et al. (2003) deden een gelijkaardig onderzoek bij 99 leiders van de Afro-Amerikaanse kerk in de Verenigde Staten. Uit beide studies blijkt dat vertegenwoordigende figuren op verschillende terreinen een vertrouwenspersoon zijn voor hun geloofsgemeenschap (Moran et al., 2005). In de eerste plaats bieden zij spirituele en morele begeleiding. Maar ook voor familieproblemen, medische en psychologische moeilijkheden kloppen hulpvragers bij hen aan. Vaak gaat het om problemen die niet binnen het professionele medische diagnoseplaatje passen (Demyttenaere, 2011).

Binnen de gehanteerde aanpak zijn er verschillende tendensen waar te nemen. Onderzoek in de Verenigde Staten (McRay et al., 2001; Moran et al., 2005; Young et al., 2003) geeft aan dat levensbeschouwelijke figuren gemiddeld 43,6 uren per week besteden aan pastoraal werk, waarbij een gemiddelde van 6,2 uren is uitgetrokken voor hulpverleningsactiviteiten. Dit zijn echter geen representatieve cijfers voor elk levensbeschouwelijk figuur. Uit onderzoek van Ali et al. (2005) blijkt dat het implementeren van hulpverlening in het takenpakket varieert van nul tot tachtig procent. Ook hoe de hulpverlening is georganiseerd, is zeer divers. 52 procent geeft aan dit te doen via een vaste uurregeling, terwijl 42 procent hulpverlening biedt op niet vastgelegde tijdstippen (Young et al., 2003). Tevens geeft het merendeel aan een humane benadering te hanteren. Hierbij ligt de focus op actief luisteren, steun en zorg aanreiken en het bieden van ruimte en identiteit (Demyttenaere, 2011; Hankerson et al., 2013; Massey et al., 2015). Eén derde combineert dit met een religieuze aanpak, zoals bidden. Daarnaast zijn er ook directe interventies, zoals het voorzien van eten, vervoer en financiële bijstand (Young et al., 2003). De taxonomie van Massey et al. (2015) geeft een

weergave van de ondernomen interventies van levensbeschouwelijke figuren met bijhorende aanpak en gewenst effect. De top drie komt overeen met de menselijke benadering.

C Professionalisering

Er bestaan geen wettelijke bepalingen omtrent de opleiding van levensbeschouwelijke figuren. Wel is het mogelijk dat een levensbeschouwing hierover interne regels oplegt (Husson, 2006), zoals het geval is bij morele consultants (deMens.nu, z.d.). Toch blijkt dat levensbeschouwelijke figuren voornamelijk een opleiding genieten die verband houdt met hun overtuiging. De minderheid van hen heeft een bijkomende niet-religieuze opleiding gevolgd (Debeer et al., 2011, Leavey et al., 2007; Young et al., 2003). Psychologie (5 %), sociaal werk (9 %) en counseling (7 %) zijn aanvullende opleidingen die Ali et al. (2005) rapporteerden na het bevragen van imams. Daarnaast genoten de meesten onder hen ook een training in klinische pastorale educatie (13 %) en counselinglessen georganiseerd door een islamitische organisatie (25 %). Er bestaan echter grote verschillen tussen levensbeschouwingen. Het protestantse geloof blijkt het best geëduceerd te zijn, terwijl dat in het jodendom niet het geval is (Moran et al., 2005). Levensbeschouwelijke figuren zouden moeten kunnen steunen op theologische en/of levensbeschouwelijke instellingen en/of universiteiten die hen *tools* aanreiken die relevant zijn in hun eigen gemeenschap (Baloyi, 2015).

Debeer et al. (2011) stellen dan ook dat er een tekort is aan goed geschoolde imams en islamconsultanten in België. Zeker als het gaat om islamconsultanten die zich in het bijzonder richten op de begeleiding van gevangenen en patiënten is er een tekort aan psychosociale training. Ook andere levensbeschouwingen geven aan dat zij onvoldoende vorming hebben. 'Hoe problemen identificeren?' en 'Hoe problemen effectief behandelen?' zijn vragen die ze zichzelf stellen (Frenk, 2014; Hankerson et al., 2013). Wanneer er toch sprake is van training, focust deze zich voornamelijk op traditionele moeilijkheden. Dit maakt dat voor andere problemen de levensbeschouwelijke hulpverlener zichzelf onvoldoende competent acht om ermee aan de slag te gaan (Moran et al., 2005). De relatie tussen psychologie en theologie, praktische psychologische methodes, omgaan met verschillende persoonlijkheden en zelfzorg zijn thema's waarin levensbeschouwelijke figuren zich graag zouden verdiepen (McRay et al., 2001). Hierbij kan echter het spanningsveld professionalisering versus traditie optreden (Wang et al., 2003). Toch kan professionalisering zorgen voor een consistente implementatie in het zorgsysteem (Rumbold, Cobb, & Puchalski, 2012).

D Samenwerking met professionals

Samenwerking tussen levensbeschouwelijke figuren en professionele hulpverleners achten academici noodzakelijk omwille van cultuursensitiviteit. Hierbij is een tweesporenbeleid aanbevolen (Blom, Eker, Basalan, Aouaj, & Hoek, 2010; Rumbold, 2012). Niet-westerse personen hebben vaak een andere perceptie van hun ziektebeeld (Desai, 2012) en zien professionele hulpverlening als 'anti-spiritueel'. Bijgevolg is er geen geloof in de gehanteerde aanpak en hangt er een negatieve connotatie rond het hele gegeven van hulpverlening (Boyd-Franklin, 2010). Uit onderzoek van Desai (2012) blijkt dat Indiase migranten minder te rade gaan bij westerse hulpverleners. Wanneer ze dit toch doen, is het vaak de hulpverlener die tekortschiet op vlak van niet-westerse behandelmethoden en beeldvorming. Dit maakt dat ze vaak eerst een beroep doen op traditionele behandelmethoden. Slechts wanneer dit geen effect heeft, gaan ze over naar westerse hulpverlening. Het bouwen van een brug tussen de twee leefwerelden kan een antwoord zijn op dit vraagstuk (Blom et al., 2010).

Tot vandaag is er weinig coöperatie tussen de verschillende partijen (DeHaven et al., 2004; Hankerson et al., 2013; Wang et al., 2003). Levensbeschouwelijke figuren geven aan occasioneel door te verwijzen, alhoewel 55 procent zelf aangeeft dit meer te willen doen (Moran et al., 2005). Men ziet zichzelf als een opstap naar het professionele netwerk (Leavey et al., 2007). De huidige samenwerking is te omschrijven als 'aanvullend', waarbij levensbeschouwelijke figuren bepaalde onderwerpen helpen kaderen (Debeer et al., 2011; Hankerson & Weissman, 2012). Beide actoren zijn dan ook vragende partij voor een grotere collaboratie, wat volgens Leavey et al. (2007) zinvol, efficiënt en billijk is. Het onderzoek van McRay et al. (2001) geeft het tegenovergestelde weer. Levensbeschouwelijke figuren blijken geen behoefte te hebben aan een samenwerking met professionals.

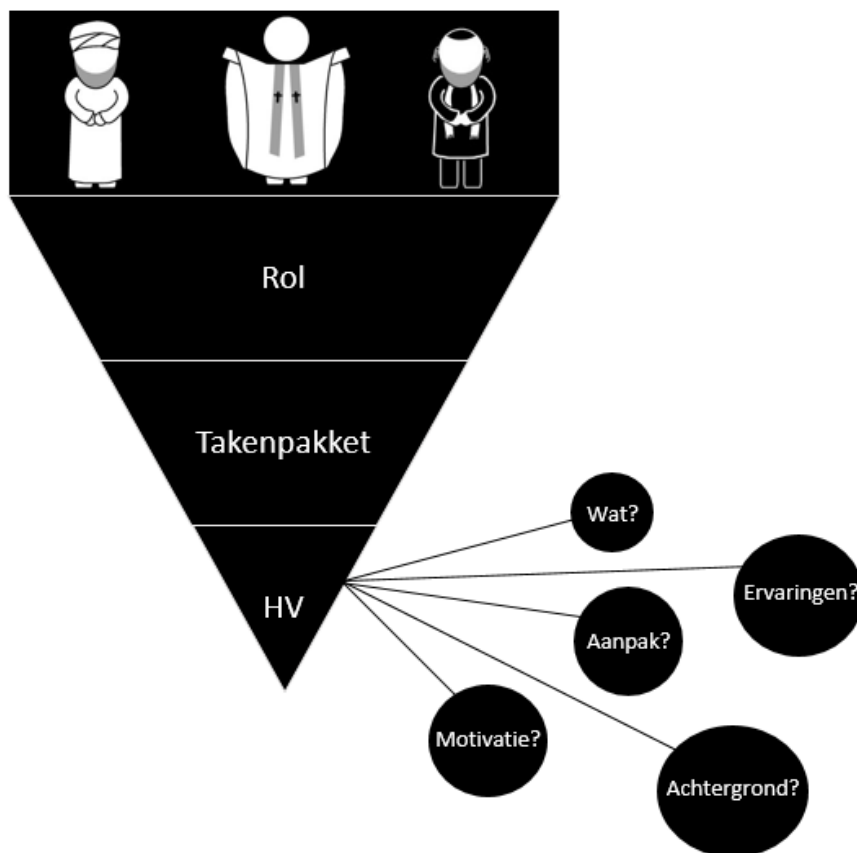
Samenwerking is een methodologische uitdaging waarbij er aandacht moet zijn voor de eigen karakteristieken. Het is niet de bedoeling dat het ene systeem het andere doet verdwijnen (Brunsdon, 2014). McRay et al. (2001) geven twee voorwaarden, namelijk het hebben van gedeelde waarden en een vertrouwensrelatie. Een gemeenschappelijke taal en kennis van theologische concepten kan hier bevorderlijk werken (Hankerson et al., 2013). Levensbeschouwelijke figuren moeten gezien worden als co-professionals en volwaardige partners (Benes et al., 2001 in McRay et al., 2001). Dit kan ontstaan door middel van *two-way learning* waarbij er basistraining en mentorschap is (Powell et al., 2015). Supervisie van professionals komt reeds in één op de vier gevallen voor (Ali et al., 2005; Moran et al., 2005). Milstein et al. (2008) promoten met hun model, '*Clergy Outreach and Professional Engagement*' (C.O.P.E.) de samenwerking tussen levensbeschouwelijke figuren en professionele hulpverleners. In dit model zorgen professionals voor een professionele behandeling, terwijl levensbeschouwelijke figuren voorzien in context, ondersteuning en continuïteit voor, tijdens en na de professionele behandeling. Zij kunnen ook extra informatie aanreiken, aangezien zij de hulpvrager vaak beter kennen. Kortom, levensbeschouwelijke figuren zorgen voor contextualisering en omkadering (Swift et al., 2012). Op deze manier ontstaat er actieve, integratieve, maar ook cultuursensitieve zorg (Milstein et al., 2008).

Levensbeschouwing en geloof kennen een andere invulling dan enkele decennia geleden (Abu-Raiya & Pargament, 2012; Armstrong, 2009). Mensen construeren zelf hun geloof, waarbij ze elementen uit verschillende levensbeschouwingen samennemen (Harrington, 2007; Krysinska et al., 2014). Ook binnen de hedendaagse, geseclariseerde wereld krijgen diversiteit en levensbeschouwing een eigen plaats toegewezen (Botterman et al., 2009; Jorna, 2010). De rol en het takenpakket van levensbeschouwelijke figuren is aan verandering onderhevig (Shadid & van Koningsveld, 2008). Sinds enkele decennia geraken niet-religieuze taken meer en meer ingeburgerd (Cesari, 2005 in van Walle, 2011). Daar waar voorgaand onderzoek zich focust op één bepaalde levensbeschouwing in het buitenland, zoomt dit werkstuk in op de rollen en het takenpakket van diverse levensbeschouwelijke figuren in de Brusselse samenleving.

Vanuit het levensbeschouwelijke aspect kan een hulpverleningsrelatie ontstaan (Shadid & van Koningsveld, 2008). Levensbeschouwelijke hulpverlening kent heel wat spanningsvelden. Ten eerste is er het informeel karakter van de aangeboden hulpverlening (DeHaven et al., 2004). Toch doen levensbeschouwelijke figuren dienst als eerstelijns hulpverleners en als brug naar het formele netwerk (Ali et al., 2005; Hankerson et al., 2013; Moran et al., 2005). Daarnaast is er de volwaardigheid die zowel professionals als levensbeschouwelijke figuren opperen (Benes et al., 2001 in McRay et al., 2001), maar die in praktijk beperkt blijft tot complementariteit (DeHaven et al., 2004). Beide actoren lijken afzonderlijk te functioneren, terwijl spirituele en psychologische aspecten niet los van elkaar staan (McRay et al., 2001). Verder laait de discussie op of levensbeschouwelijke hulpverlening garant staat voor een kwaliteitsvolle hulpverlening. Training, samenwerking en effectiviteit zijn momenteel de grootste vraagtekens die Frenk (2014) bij levensbeschouwelijke hulpverlening plaatst. Dit onderzoek tracht hierop een antwoord te bieden door levensbeschouwelijke figuren te bevragen over hun ervaringen en motieven.

Concreet tracht dit onderzoek het thema 'hulpverlening in een levensbeschouwelijk kader' verder uit te diepen door Brusselse levensbeschouwelijke figuren te bevragen. Hierbij zijn de taken en de rollen die levensbeschouwelijke figuren in de Brusselse samenleving vervullen in kaart gebracht. Vervolgens is er in het bijzonder ingezoomd op het hulpverleningsaspect. Vertrekkende vanuit de hulpverleningsactiviteiten is er gepeild naar ervaringen, motieven en andere invloeden. Ook de gehanteerde aanpak is hierbij van belang. Dit leidt tot volgende hoofdonderzoeksvraag: **Hoe ervaren Brusselse levensbeschouwelijke figuren hun rol als hulpverlener?**

Figuur 1.1 Conceptueel model

DEEL 2

DATA & METHODE

Dit onderdeel behandelt het onderzoeksopzet opdat het onderzoek repliceerbaar zou zijn. Eerst is er een nauwkeurige beschrijving van de deelnemers, alsook de verantwoording ervan en de toeleiding. Vervolgens is de algemene onderzoeksopzet beschreven om zo over te gaan naar het gebruikte materiaal en de analyseprocedure.

Om een antwoord te bieden op de onderzoeksvragen vond er een bevraging plaats bij personen met een vertegenwoordigende functie binnen een levensbeschouwing in Brussel. Bij de selectie van de respondenten waren vier zaken van belang, namelijk de vertegenwoordigende functie, levensbeschouwing, Brussel als werkterrein hebben en de gesproken taal. Het bekleden van een vertegenwoordigende functie maakt dat de respondenten in contact staan met hun geloofsgemeenschap door hun traditionele taken. Klassieke voorbeelden hiervan zijn priesters, imams en rabbijnen. Daarnaast was ook levensbeschouwing een bepalende factor. Zowel de zeven erkende, als niet-erkende levensbeschouwingen telden mee. Reden hiervoor was de holistische benadering van levensbeschouwingen in Brussel. Het was echter niet de bedoeling om elke levensbeschouwing een gewicht toe te kennen op basis van het aantal aanhangers. Bij niet-erkende levensbeschouwingen was er discussie mogelijk opdat deze al dan niet een levensbeschouwing is. Uitgangspunt hierbij was de zelfbeschrijving van desbetreffende organisatie. Een derde voorwaarde was dat de respondenten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest als werkterrein hebben. Waarom dit geografisch gebied? Willaert en Deboosere (2005) onderzochten de bevolkingssamenstelling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Aangezien Vlaanderen een meer homogene bevolking naar nationaliteit en levensbeschouwing heeft dan het Brussels gewest was het zinvol om deze diversiteit als aanknopingspunt te gebruiken in dit werkstuk. Een vierde aanvullende voorwaarde was de taal. Wegens praktische redenen kwamen enkel personen die het Frans, Nederlands en/of Engels machtig zijn in aanmerking.

Om deze onderzoekspopulatie te bereiken, werd een *pool* samengesteld van mogelijke respondenten die aan voorafgaande voorwaarden beantwoordden. Deze *pool* kwam tot stand door internetgegevens en contacten via Orbit vzw en Axcent vzw. Deze organisaties zijn werkzaam op levensbeschouwelijk terrein in Brussel. Verdere rekrutering gebeurde via de sneeuwbalmethode. In totaal werden 79 personen benaderd (45 per mail en 34 telefonisch) afkomstig uit alle mogelijke levensbeschouwingen die te vinden waren in Brussel. Negentien personen reageerden met een positief antwoord, wat leidde tot een interview. De overige personen reageerden niet of waren niet bereid om deel te nemen aan het onderzoek. Voornaamste reden hierbij was een gebrek aan tijd.

Bijlage I geeft een overzicht van de deelnemende personen met betrekking tot hun levensbeschouwing, functie, aantal jaren in functie, sekse, leeftijdscategorie, origine en opleidingsniveau. De negentien respondenten waren onder te brengen in elf levensbeschouwingen, waarvan zeven erkende en vier niet-erkende. Ze vervulden allen een vertegenwoordigende functie binnen hun levensbeschouwing waarbij ze in rechtstreeks contact staan of stonden met de geloofsgemeenschap. Vaak ging het over personen die werkzaam waren in de plaatselijke gemeenschap verbonden aan een gebedsplaats, zoals een kerk of een moskee. Vijf respondenten waren werkzaam in een specifieke setting, namelijk een ziekenhuispastor in een Brussels ziekenhuis en een medewerker van de Stichting Morele Bijstand aan Gevangenen (SMBG) in Belgische gevangenissen. Verder werden ook medewerkers bevraagd van het huisvandeMens, de Joodse Sociale Dienst en de Centraal Israëlitische Consistorie van België. De duur dat de respondenten deze functie bekleedden, varieerde van 1 tot 35 jaar. De overgrote meerderheid van de respondenten was

mannelijk, wat te wijten was aan de masculiniteit van levensbeschouwelijke functies. De leeftijd van de respondenten schommelde tussen 27 en 80 jaar, alhoewel de meeste respondenten ouder waren dan 50 jaar. Op één uitzondering na, waren alle respondenten van Europese origine (België, Nederland, Frankrijk, Engeland en Polen). De persoon van niet-Europese origine was afkomstig uit India. Ten slotte bleken de meeste respondenten een universitaire studie genoten te hebben, al dan niet op theologisch vlak.

2.2 ALGEMENE ONDERZOEKSOPZET

De bevraging van de respondenten gebeurde aan de hand van individuele semigestructureerde interviews. Dit creëerde de mogelijkheid om ervaringen, motieven en belevingen, alsook een beschrijvend kader te onderzoeken omtrent hulpverleningsactiviteiten in een levensbeschouwelijk kader (Baarda, van der Hulst, & de Goede, 2012; Young, et al., 2003). Bovendien sloot dit type onderzoek aan bij de onderzoeksvragen die kwalitatief van aard zijn. Het verhaal van de respondent stond centraal tijdens de interviews. De mogelijkheid bestond om af te wijken van de oorspronkelijke vragenlijst, mits behoud van de hoofdtopics.

In december 2016 en januari 2017 vond de contactname plaats met de mogelijke respondenten per mail of telefoon aan de hand van een vaststaande rekruteringsbrief (zie bijlage II). Indien positieve respons werd verkregen, werd er onderling een tijdstip en plaats afgesproken. De dataverzameling vond plaats in januari, februari en maart 2017 in een vertrouwde omgeving van de respondent, meestal de gebedsplaats waar de respondent werkzaam was. Afhankelijk van de taal van de respondent vonden de interviews plaats in het Nederlands, Engels of Frans. Indien het Frans de voertaal was, zorgde een tolk voor bijstand.

De duur van de interviews varieerde van 38 minuten tot 1 uur en 24 minuten. Een auditieve opname, alsook notities met pen en papier garandeerde de betrouwbaarheid (Baarda et al., 2015). Het interview van respondent 16 werd niet opgenomen omwille van achtergrondgeluiden afkomstig van een religieuze ceremonie. Hierbij vervangen notities de opname. De bevraging van meerdere personen uit eenzelfde gemeenschap zorgde voor een verhoging van de validiteit (Baarda et al., 2015).

2.3 MATERIAAL

Een topiclijst vormde de basis voor een interviewschema. Deze was gebaseerd op de onderzoeksvragen en het theoretisch kader. Het semigestructureerd interviewschema diende als leidraad voor de interviews. Door de variëteit in het gespreksverloop kwamen de items uit dit schema op verschillende momenten aan bod in de interviews. Tevens maakte dit het mogelijk om tijdens het interview nieuwe onderwerpen naar voren te laten komen. Het interviewschema was dus geen statisch gegeven, maar werd aangevuld gedurende de verschillende interviews. Op verschillende momenten werd dan ook een terugkoppeling gemaakt naar de vragenlijst.

Voor het afnemen van de interviews vond er een *pilotinterview* plaats, waarna er enkele vragen anders werden geformuleerd. De eigenlijke interviews verliepen volgens een vast stramien. Het toelichten van het onderzoek vormde het startpunt. Nadien werd de *informed consent* (zie bijlage III) mondeling overlopen. Aan de hand van het interviewschema (zie bijlage IV) werden vragen gesteld, dewelke uit drie hoofdthema's bestond: (1) algemene persoonsgegevens, (2) de levensbeschouwelijke achtergrond met een link naar het takenpakket en de rollen en (3) de uitdieping van hulpverlening. In dit laatste deel zaten vragen vervat omtrent samenwerking en professionalisering. Een stelling sloot de interviews telkens af. Na afloop volgde er een bedanking.

2.4 ANALYSEPROCEDURE

De individuele interviews werden opgenomen met een dictafoon. Dit maakte het mogelijk om nadien elk interview letterlijk te transcriberen (bijlage V). Vanaf het moment dat alle interviews afgenomen en getranscribeerd waren, startte het analyseren onder de vorm van een thematische analyse met behulp van het analyseprogramma MAXQDA 12 (Mortelmans, 2011; Vaismoradi, Turunen, & Bondas, 2013). Hierbij vormde een labellijst (zie bijlage VI) het uitgangspunt. Vijf hoofdlabels stonden centraal, namelijk het takenpakket, de rollen, hulpverlening uitgediept, professionalisering en samenwerking. Deze labellijst werd op deductieve wijze opgemaakt aan de hand van het interviewschema en de onderzoeksvragen. Tijdens het analyseren werd de labellijst inductief aangevuld op basis van terugkerende antwoorden van de respondenten. Dit maakte het labelen een cyclisch-iteratief proces dat driemaal werd herhaald. De uiteindelijke labellijst was reeds zeer specifiek, waardoor deze meteen omgezet kon worden naar resultaten. Hierbij werd rekening gehouden met alle labels om tot een zo globaal mogelijk beeld te komen. De resultaten kregen extra diepgang en nuance aan de hand van quotes.

DEEL 3

RESULTATEN

Dit deel toont de onderzoeksresultaten die voortkwamen uit de individuele interviews. Samenhangend met de onderzoeksvragen bestaat dit hoofdstuk uit drie delen. Het eerste deel handelt over het takenpakket van levensbeschouwelijke figuren, wat gekoppeld werd aan hun rollen. Vervolgens is een specifieke taak, namelijk de welzijnstaak, uitgediept in deel twee. Ten slotte komt professionalisering aan bod.

3.1 HET TAKENPAKKET EN BIJHORENDE ROLLEN VAN LEVENSBESCHOUWELIJKE FIGUREN

De respondenten haalden verschillende activiteiten aan die zij uitvoerden. Concreet ging het om religieuze, maatschappelijke, sociaal-culturele, educatieve, praktische en welzijnstaken. Elk kregen ze een eigen invulling, afhankelijk van de respondent en diens levensbeschouwing.

3.1.1 RELIGIEUZE TAKEN

Erediensten en plechtigheden vormden de religieuze taak. Respondenten verbonden met confessionele levensbeschouwingen hanteerden voornamelijk de benoeming 'religieuze taken', terwijl respondenten afkomstig uit de niet-confessionele levensbeschouwing het religieuze aspect achterwege lieten: *"Wij begeleiden mensen die een plechtigheid wensen voor een belangrijk overgangsmoment in hun leven, dus huwelijk, geboorte, afscheid ... Maar dan vanuit die vrijzinnig humanistische overtuiging. Het is niet God die ons samenbracht, maar het gaat over de personen zelf."* (R1, vrijzinnig humanistisch consulent). Hoe deze taak tot uiting kwam, was in sommige gevallen sterk afhankelijk van de levensbeschouwing. Zo zijn de Getuigen van Jehova gekend om hun deur tot deurverkondiging van het geloof. Tijdens deze taak speelden verschillende randelementen een rol, zoals het al dan niet aanhalen van een God en de gehanteerde taal. Een imam verklaarde: *"Nu geef ik de vrijdagpreek in twee talen, zowel in het Arabisch als in het Frans. Ik zie daardoor een groot aantal jongeren naar de moskee komen. Want zij beheersen eigenlijk niet de sleutel tot de Arabische cultuur, het Arabisch."* (R10, imam). Tevens omschreven de respondenten de religieuze taak als meest bekend, aangezien ze sterk zichtbaar is voor de buitenwereld.

3.1.2 MAATSCHAPPELIJKE TAKEN

Tijdens de interviews kwamen ook maatschappelijke taken naar voor. Enerzijds ging het over beleidsmatige activiteiten. Het vrijzinnig humanisme trachtte bijvoorbeeld euthanasie en abortus te legaliseren. De katholieke ziekenhuispastor zette dan weer spirituele hulpverlening in de palliatieve zorgen op de politieke agenda: *"Ik heb mee de start van palliatieve zorg gegeven. [...] Zo is het spirituele voor de eerste keer terug, ook in de wetgeving, benoemd als één van de belangrijke aspecten van palliatieve zorg."* (R7, katholieke ziekenhuispastor). Hieruit kon dan ook een beleidsmatige of verzetsrol vloeien.

Anderzijds kwam gemeenschapsvorming regelmatig aan bod. Hierbij streefden de respondenten naar een inclusieve samenleving met bruggen naar de lokale gemeenschap: *"Dus dat wil zeggen dat wij meer en meer activiteiten en diensten zullen moeten gaan ontwikkelen die zich richten tot het vormen van een gemeenschap. En dan geen exclusieve gemeenschap, maar een inclusieve gemeenschap."* (R1, vrijzinnig humanistisch consulent). Volgens enkele bevraagde levensbeschouwelijke figuren leidde dit tot een positieve toekomst voor de eigen geloofsgemeenschap.

3.1.3 SOCIAAL-CULTURELE TAKEN

Maatschappelijke taken stonden sterk in verbinding met sociaal-culturele taken, waarbij ontmoeting en contact een centrale plaats innamen. Meerdere respondenten haalden aan dat er na de eredienst tijd was om samen te eten en te drinken: *"Ik moet zeggen onze vieringen duren twee uur. Een uur en tien minuten in de kerk en dan nog een uur nadien om samen porto te drinken."* (R5, katholieke priester). De reden hiervoor was om, symbolisch, het leven samen te vieren. Deze veelvuldige contacten maakten dat de geloofsgemeenschap vervat zat in het persoonlijke netwerk van gelovigen.

Daarnaast organiseerden verschillende respondenten evenementen. In de hindoegemeenschap was er bijvoorbeeld een talentenwedstrijd voor kinderen om zelfontplooiing te stimuleren. Tevens sloten de respondenten regelmatig aan bij bestaande evenementen in Brussel, zoals de Autoloze Zondag, *Silence for Peace* en de Zinnekeparade: *"Toen is de idee ontstaan om Autoloze Zondagen te houden. [...] En ja, we hebben de traditie om veel met kinderen te doen. [...] Dus elk jaar organiseren we spelletjes met pannenkoeken en een heleboel hier voor de deur."* (R14, voorganger). Het was voor de respondenten dan ook vanzelfsprekend om zich open te stellen voor de wijde samenleving.

3.1.4 EDUCATIEVE TAKEN

Ook educatieve taken kregen een brede invulling, zowel op religieus, als niet-religieus vlak. Verschillende respondenten organiseerden Bijbelstudies- en kringen waarbij er een bespreking en ontleding was van religieuze teksten. *"Dan zijn er ook nog de vergaderingen. Dat zijn besprekingen, dus aan de hand van de Bijbel bepaalde teksten onderzoeken. Dat zijn toespraken over een bepaald thema."* (R8, ouderling). Ook hier waren buitenstaanders steeds welkom om over het geloof te leren.

Vervolgens besteedden de respondenten aandacht aan niet-religieuze onderwerpen, zoals burgerschap en taal. Ook vorming, werkbegeleiding en supervisie aan derden maakten deel uit van het takenpakket van enkele respondenten. Zo sensibiliseerde de vrijzinnig humanistische consultant zorgpersoneel in woon- en zorgcentra rond zingeving in zorgverlening vanuit hun levensbeschouwelijke overtuigingen en waarden.

3.1.5 PRAKTISCHE TAKEN

Verder was er sprake van praktische taken die de meeste respondenten als bijkomend beschouwden. Het ging dan voornamelijk over administratie en communicatie. *"Vermits de meeste liturgische boeken ofwel in het Grieks, ofwel in het Roemeens of Russisch zijn, moet je toch, zelfs al zijn ze er, een beetje vertaling doen en moet je aanpassingen maken."* (R19, orthodoxe priester). Volgens de respondenten waren het organisatorische taken die toch noodzakelijk zijn voor hun werking.

Uit de analyse van de interviews bleek dat de welzijnstaak een brede invulling kreeg, gaande van financiële en praktische hulp tot psychosociale en morele steun.

De meerderheid van de respondenten gaf aan financiële steun te verlenen. Enerzijds was er bijstand voor goede doelen en liefdadigheidsorganisaties door bijvoorbeeld geld in te zamelen via de collecte. *"Regelmatig krijgen we aanvragen in de kerk voor projecten: 'kunt u dit project in Senegal steunen of dit project in Soedan?'. Dan wordt er gekeken of dat zou kunnen en dan doen ze dat of doen ze dat niet."* (R4, protestantse diaconaal medewerker). Anderzijds verleenden respondenten financiële steun aan individuele hulpvragers. Afhankelijk van de hulpvraag gebeurde er een eenmalige of maandelijkse transactie. Vaak startte de financiële steun met een concrete vraag tot financiering van bijvoorbeeld schoolboeken, een rolstoel of energiekosten: *"Er was een man en zijn vader woonde in ergens in Azië en die was ernstig ziek, die ging sterven. En die man kon die reis niet betalen. Dat hebben we voor hem betaald."* (R4, protestantse diaconaal medewerker). Sommige bevroegde levensbeschouwelijke figuren namen de beslissing over het al dan niet verlenen van financiële steun in overleg met hun team. Enkele respondenten uitten hun twijfels over het verlenen van financiële steun. Zo moest er blindelings vertrouwen zijn, aangezien levensbeschouwelijke figuren geen bevoegdheid hadden tot verdere informatie, zoals bankrekeningen. Daarnaast rezen er vragen omtrent herhaaldelijke transacties. Overigens gaf een respondent aan een beleid te voeren waarin er geen plaats was voor financiële steun.

Vervolgens was er sprake van praktische hulp met een uiteenlopende invulling. Enkele respondenten zamelden kleding in. Anderen deden aan voedselbedeling of lazen teksten voor aan analfabete personen. Ook hier richtten de respondenten zich op een specifieke hulpvraag.

"Als ik haar spreek, dan zeg ik van 'kunnen we jou helpen?' [...] Dan zegt ze van 'ik zing in een koor en daar wil ik wel naartoe, maar vanwege de kinderen kan ik niet uit huis'. Nou, dan kunnen wij wel regelen dat iemand uit de kerk bij haar komt." (R3, dominee)

Enkele respondenten gaven aan eerst praktisch op weg te gaan met hulpvragers, alvorens psychosociale begeleiding te bieden. Het praktische werd op die momenten belangrijker en dringender beoordeeld dan het psychosociale aspect. Toch waren de verschillende hulpverleningsvormen niet altijd strikt te scheiden. Eén van de respondenten gaf hiervan een voorbeeld: *"Je kan niet over gelijkwaardigheid met mensen praten of over geloven, toekomst, depressie of hun verdriet, als hun maag leeg is en die van ons gevuld. De dingen gaan altijd samen."* (R5, katholieke priester). Wanneer bijvoorbeeld financiële steun werd verleend, onderzochten sommige levensbeschouwelijke figuren de situatie ook op psychosociaal vlak. De aangehaalde problemen waren zeer divers, gaande van relatie- en seksuele problemen tot (mentale) gezondheidsproblemen, eenzaamheid en alcoholisme. Ook intergenerationele problemen, burenruzies en beroepskeuzes maakten deel uit van de begeleiding. Enkele respondenten gingen hierbij niet enkel aan de slag met de hulpvrager, maar probeerden ook naasten te betrekken. Een imam ging hier verder op in:

"Ernaast zijn er ook intergenerationele problemen, bijvoorbeeld ouders die naar mij komen omdat hun kinderen niet luisteren, het slecht doen op school en niet meer willen bidden. Dan probeer ik hen uit te leggen dat het toch een andere generatie is. Het is normaal dat de zoon niet lijkt op zijn papa die opgegroeid is in Marokko in een andere maatschappij met een verschillend onderwijs." (R10, imam).

Ten slotte haalde de meerderheid van de respondenten ook morele begeleiding aan. Vaak in het kader van een crisis, zoals het overlijden van een dierbare, komen er levens- en existentiële vragen aan bod. Levensbeschouwelijke figuren helpen 'de weg te vinden'. De respondent verbonden aan Scientology zei het volgende:

"De mensen die naar hier komen, zoeken niet meteen hulp en hebben niet echt problemen. Maar ze zitten vooral met vragen waar ze, tot dan toe, nog geen antwoord op hebben kunnen krijgen. Bijvoorbeeld: Van waar kom ik? Wie ben ik? Wat gebeurt er na mijn dood?" (R18, medewerker Scientology)

Uit deze welzijnstaak ontstond vaak een vertrouwensrol, zoals een respondent aanhaalde: *"Ik ben nu bijna vier jaar weg uit X en ik krijg nog altijd brieven. Dan weet je toch, je betekent iets voor die mensen."* (R2, vrijzinnig humanistisch consulent SMBG). Hieraan verbonden ontstond vaak een hulpverlenende rol. Hierbij gaven alle respondenten aan niet geïsoleerd te werken op vlak van hulpverlening. Ze namen een intermediaire rol aan waarbij bruggen bouwen centraal stond in hun werking. Dit is verder toegelicht onder 3.2 Hulpverlening in een levensbeschouwelijk kader.

3.1.7 CONCLUSIE

Het samengaan van voorgaande taken zorgde ervoor dat de respondenten een levensbeschouwelijke rol invulden. Het was tevens deze rol dat het hoofdmotief vormde om de vier taken te vervullen. Daarnaast was het een herkenningpunt voor de gelovigen. Toch kreeg de levensbeschouwelijke rol een diverse invulling. De ene respondent had het over het zijn van een vaderfiguur die duidelijkheid geeft, terwijl de andere zichzelf zag als een verbindingspersoon met het transcendente. Hieruit kon een zingevende rol vloeien waarbij gelovigen verwachtingen en richting meekrijgen.

"I was an assistant in a parish and we had a member in our parish who severely abused alcohol. [...] We discovered him in his house, he had been very, very sick. Everything was very, very nasty and basically my colleague said 'I am going to clean his bedroom and get him some tea and talk with him'. Now what were we doing? What do we were? Were we being the cleaner? Were we being the social worker? Were we being friends? Were we being priests? We were being a whole lot of sense, but we were there because we are priests." (R17, anglicaanse priester)

A Bevoegdheden

Iedere levensbeschouwing hanteerde een andere structuur die vaak informeel was vastgelegd in de eigen geloofsgemeenschap. Dit was onder meer zichtbaar aan de bevoegde personen die hulpverleningsactiviteiten uitvoerden. *"Dan zijn er mensen die daarvoor zijn aangesteld om daar begeleiding in te geven. De Bijbel spreekt van oudere mannen, ouderlingen."* (R8, ouderling). Verder vermeldden enkele respondenten dat zij professionele hulpverleners in dienst hadden om bepaalde noden in te lossen.

"Hier in het centrum hebben we ook een psycholoog. [...] Zij is neutraal, het is gewoon een psycholoog die wel moslim is, maar compleet neutraal blijft. Er is ook een psycholoog die op donderdag komt. We hebben twee bemiddelaars, twee vrouwen, die samen met mij als bemiddelaar werken. Zij hebben geen religieuze achtergrond. Ze helpen mij wanneer er koppels komen met problemen." (R9, imam)

"Mij is altijd geleerd op mijn vorming: pak armoede niet louter individueel aan. Zorg dat er een project rond groeit." (R5, katholieke priester). Deze opvatting kwam tevens naar voor bij andere respondenten. Levensbeschouwelijke figuren richtten dan ook heel wat organisaties, programma's en projecten op. De medewerker van Scientology gaf volgend voorbeeld: *"We hebben een programma voor de rechten van de mens, voor drugsproblemen, drugspreventie. Ook een programma voor analfabetisme."* (R18, medewerker Scientology). Een protestantse respondent haalde het Protestants Ziekenhuis aan, een vzw die de Nederlandstalige gemeenten ondersteuning en hulp biedt. De evangelische kerk richtte een jaar geleden dan weer een vzw op die zich focust op thuis- en daklozen. De vzw maakte het mogelijk om een extra medewerker in dienst te nemen. Juridisch gezien waren de kerk en de vzw gescheiden, maar in realiteit behoorde de werking volledig aan de kerk toe. Binnen het opzet van deze organisaties, programma's en projecten namen de levensbeschouwelijke figuren meestal het initiatief en zorgden voor financiering. Toch bleek de uiteindelijke werking meestal pluralistisch te zijn: *"Al onze organisaties zijn pluralistisch. Ook al is de voorzitter een pastoor, het doet er niet toe. Onze organisaties zijn pluralistisch."* (R5, priester). Dit was ook het geval bij de Joodse Sociale Dienst en het Protestants Sociaal Centrum. Beide organisaties hebben een levensbeschouwing in hun naam, maar staan open voor de wijde samenleving. *"Bij de oprichting waren we enkel gericht op joden. Maar doordat we fondsen nodig hadden, moesten we ons openstellen voor het grote publiek."* (R11, medewerker Joodse Sociale Dienst). Verschillende respondenten vonden dit verwarrend. Toch bleek het een voordeel, aangezien hulpvragers aansluiting vonden bij deze instanties omwille van hun naamgeving.

"We have a Jewish Social Welfare Service in Brussels, which is actually a bit a fussy thing, because people see it as a Jewish social welfare, but actually it is kind of a social welfare office with a Jewish leaning which is different. Because it is not strictly for Jews. Anyone can go there. But because it's Jewish people sometime think that they would be welcomed in a better way. Which for some is true." (R12, rabbijn)

Daarnaast waren ook enkele respondenten actief in de categoriale dienstverlening, namelijk in ziekenhuizen en gevangenissen. Zieken en gevangenen konden een beroep doen op de levensbeschouwelijke figuren voor een gesprek, alsook bijvoorbeeld voor begeleiding tijdens de uitgangsvergunning. Dikwijls waren vertegenwoordigers uit verschillende levensbeschouwingen actief in desbetreffende institutie. Zij werkten in de meeste gevallen samen om spirituele hulpverlening te bieden, zo getuigde een respondent: *"It means that someone from the team, from whatever faith could visit someone from whatever faith. They all agree that it's possible. [...] We have to share spirituality."* (R12, rabbijn).

B Tijdsaspect

De tijd die levensbeschouwelijke figuren spendeerden aan het uitvoeren van hulpverleningsactiviteiten was zeer uiteenlopend. De ene gaf aan het op regelmatige basis te doen, terwijl een andere respondent zei dat hij zeer weinig tijd spendeerde aan hulpverleningsactiviteiten. Ook de manier waarop respondenten de hulpverleningsactiviteiten inplanden, was verschillend. Sommigen reserveerden een bepaald moment, anderen voorzagen permanentie. *"Het is een aanwezigheid van elke dag. Ik heb eigenlijk vrije tijd, maar ik heb nooit een vrije dag, want ze mogen mij bellen wanneer dat nodig is."* (R19, orthodoxe priester). Toch gaven alle respondenten aan dat hun tijd te beperkt was om te doen wat ze zouden willen doen. Vaak was het een evenwichtsoefening tussen aanwezigheid en opslorping door andere taken.

C Uitgangspunten

Bij de confessionele levensbeschouwingen werd de vraag gesteld of zij al dan niet een menselijke of godsdienstige aanpak hanteerden. Hierop kwam telkens het antwoord: *"De menselijke aanpak gaat samen met de godsdienstige aanpak."* (R8, ouderling). Toch betekende dit niet dat er geen religieuze aspecten expliciet vervat zaten in hun aanpak. Vanuit rituelen, teksten en goddelijke kracht startten verschillende bevraagde levensbeschouwelijke figuren het hulpverleningsproces. Geloof moest in praktijk omgezet worden om zo tot opluchting, vergiffenis en verlichting te kunnen komen. Geloven bleek een werkwoord te zijn waarbij de gelovige actie moest ondernemen. Het toepassen van religieuze teksten kon richting geven aan het leven door middel van waarden.

"Wij vertelden de mensen altijd een kleine bijbeloverdenking bij het eten. [...] We willen heel graag dat mensen ergens iets meekrijgen van wat ons motiveert, wat voor ons enorm veel betekent. En we willen dat gewoon met hen delen op een bescheiden manier. Dus we doen het echt, we vertellen gewoon een Bijbelverhaal en dat zijn altijd verhalen die een beetje gaan over de liefde van God voor mensen in nood. Dat soort verhalen vertellen we. Gewoon om te laten merken 'hé, denk niet dat je niets voorstelt. Je bent als mens echt de moeite waard. Je telt mee en als je ooit eens bidt, denk niet dat niemand je hoort, er is iemand die naar jou luistert hoor'." (R14, voorganger)

Binnen de gehanteerde aanpak bleken waarden belangrijke uitgangspunten te zijn. Authenticiteit, geduld, hoop en vrijheid, maar ook nabijheid werden verscheidene keren aangehaald. Het aanwezig zijn droegen de meeste respondenten hoog in het vaandel. Daarnaast waren openheid en betrokkenheid, respect en gelijkwaardigheid van belang, alsook vertrouwelijkheid en anonimiteit.

"In dat meegaan hebt ge drie fases denk ik. Ge hebt daar een eerste nabijheid, present zijn. Gewoon ... en dat kan in vele gevallen leiden tot spiritueel, religieus gesprek. Om naar het existentiële, naar de diepte te gaan. En dat kan in sommige gevallen leiden naar een derde stap tot gebed en sacramenten enzovoort. Maar het gaat hem eigenlijk om de eerste plaats: de mens vervoegen waar hij staat. [...] Dus het is in het nabij zijn dat begeleiding geboren wordt. Dat mensen voelen 'ela, hier mag ik een beetje thuiskomen bij deze mens, hier kan ik vertrouwen aan geven'." (R7, katholieke ziekenhuispastor)

Deze waarden kwamen vaak tot hun recht in gesprek en dialoog: *"In gesprek gaan met mensen ongeacht wie ze zijn. Empathisch luisteren en die mens is evenveel mens als jij en ik."* (R1, vrijzinnig humanistisch consultant). Hierbij verklaarden verschillende respondenten een actieve luisterhouding aan te nemen, zonder verwachtingen of uitkomsten voorop te stellen. Ze namen hun tijd om zonder vooroordelen een verhaal aan te horen met als doel de hulpvrager het gevoel te geven dat hij zijn hart kan luchten. In tegenstelling tot het voorafgaande gaven enkele respondenten te kennen dat de geboden hulpverlening niet geheel vrijblijvend was. Soms gingen er formaliteiten mee gepaard, zoals het invullen van formulieren en het voldoen aan bepaalde voorwaarden. Zo gebruikten enkele respondenten een begeleidingscontract of een procedureblad. Dit gaf de hulpverlening een begin- en eindpunt. Sommige respondenten vonden het tevens belangrijk dat hulpvragers zich engageerden om tot een goede uitkomst te komen. Dit kwam tot uiting in de hulpverleningsrelatie zelf, maar kon evengoed door het verrichten van vrijwilligerswerk.

"Daarmee is het conflict van oké, je kan in een beschut wonen, je mag hier komen wonen, maar je leert Frans en ga jij niet elke dag naar de school om Frans te leren, dan zal volgend jaar uw huurcontract niet verlengd worden. Je moet leren." (R5, katholieke priester)

Alle respondenten hanteerden hierbij maatwerk, waarbij de hulpvrager centraal stond als uniek persoon. Toch maakten de respondenten gebruik van enkele vaststaande ankerpunten die richting gaven aan het hulpverleningsproces.

"In heel ons werk zou het onmogelijk zijn om een vast model te hebben. Het enigste wat we als vast hebben, zijn onze ankerpunten van informatie. Oké, van die categorie en vrouwen moeten meer naar dat type gaan. Gezinnen moeten meer naar die type dingen sturen. Alé, daar kunnen ... dat is het enigste dat vast is. Al de rest is altijd op maat. De situatie is gewoon anders." (R15, evangelisch diaconaal medewerker)

Vaak hielden deze ankerpunten verband met andere organisaties. Alle respondenten gaven aan dat raad geven en informeren een wezenlijk deel uitmaakte van hun hulpverleningsaanbod. Enerzijds gaven ze morele raad aan de hand van levensbeschouwing, anderzijds informeerden ze over het bestaande hulpverleningsaanbod. De overgrote meerderheid van de respondenten informeerde niet enkel, maar verwees hulpvragers ook regelmatig door naar andere instanties. Hiervoor lagen verschillende redenen aan de basis. Een dominee lichtte toe: *"Als ik denk dat het probleem buiten mijn competentie valt, dan verwijs ik die persoon door."* (R3, dominee). Andere redenen waren onvoldoende tijd, het niet hebben van een bevoegdheid en zware en complexe problemen. Doorverwijzing gebeurde op tactvolle wijze, waarbij er gezocht werd naar de juiste hulpverlening voor de juiste persoon. Het stond op voorhand nooit vast naar wie of naar welke organisatie er doorverwezen werd.

"I mean, I am a kind of a first cashier. Just to welcome people and I am not a professional psychologist. So I can easily detect things, but what I can do is a kind of a triage or advice to go to proper help." (R12, rabbijn)

Een enkele respondent haalde ook de mogelijke nadelen van doorverwijzing aan.

"Wij hebben geen cultuur van naar de psycholoog, de psychiater te gaan. Dus als de mensen naar mij komen, dan luister ik. Ik laat ze hun verhaal vertellen en dan vraag ik of ze er al aan gedacht hebben om naar een psycholoog of psychiater te gaan. [...] Ik ben geen psychiater en geen dokter. Ik kan zo'n dingen niet doen. Maar het risico is dan wel dat er mensen zeggen van 'kijk, die imam doet niets' en dan terecht komen bij of zich naar een andere imam gaan richten die dan wel iets zal doen." (R10, imam)

3.2.2 DOELPUBLIEK

De meeste respondenten gaven aan hun hulpverleningsactiviteiten te richten tot personen met een gelijkaardig gedachtengoed, zoals een respondent vertelde: *"Wij zijn daar in de eerste plaats voor mensen die niet gelovig zijn, die vrijzinnig humanist zijn."* (R2, medewerker SMBG). Andere respondenten wendden zich eerder tot een specifieke doelgroep, zoals jongeren, personen die het moeilijker hebben, vluchtelingen, daklozen of thuislozen. Dit trachtten zij te realiseren door activiteiten op de doelgroep af te stemmen. De meerderheid van de respondenten gaf echter aan zich te richten tot de wijde samenleving: *"De insteek in een stad als je rond zingeving, geloven, kerk in de stad wilt werken, dan moet ge met uw parochianen werken. Met mensen die hier leven wilt dat zeggen."* (R5, katholieke priester). Niet het geloof, maar de persoon stond centraal.

Het contact met een levensbeschouwelijk figuur kwam op verschillende manieren tot stand. De meerderheid van de respondenten gaf aan dat mond-tot-mondreclame het vaakst tot toeleiding zorgde. Dit zowel vanuit de hulpvragers, als vanuit levensbeschouwelijk figuren zelf. Er bestond een wisselwerking tussen beide partijen. *"De mannen zien elkaar op de wandeling en weten ze van hun kameraad het gaat niet goed. En dan zeggen ze 'ga eens met de moreel consulent praten, die kan u misschien wat helpen om ...'"* (R2, medewerker SMBG). Tevens bleken ook andere activiteiten tot toeleiding te zorgen. Zo werd de godsdienstige taak omschreven als gemeenschappelijke begeleiding die aanleiding kan geven tot individuele begeleiding.

"So I am going to lead the burial, but I think that the burial is kind of the top of the iceberg. [...] It is presented as a part of the ritual, but the ritual is a trick to do something else. [...] But actually what is important in the funeral service is not the prayers, but actually that we have a time where everybody can be together to speak about the deceased." (R12, rabbijn)

Heel wat respondenten verklaarden dat ICT hierin een belangrijke rol speelde. Via telefoon, mail of Facebook wisten hulpvragers hen te vinden. Toch gaven alle bevroegde levensbeschouwelijke figuren de voorkeur aan *face-to-face* hulpverlening. Een respondent verwoordde dit als volgt: *"Ik ben ook actief op Facebook. Niet voor mijn privéleven, maar wel dat mensen contact kunnen houden. Soms nemen ze contact met mij op via Messenger en dan stel ik voor om bijvoorbeeld iets te gaan drinken na het werk."* (R6, katholieke priester). Binnen de categoriale dienstverlening bestaan er systemen om contact aan te vragen. Toch bleek dit niet optimaal te werken. Daarom was het volgens de ziekenhuispastor belangrijk om impliciet te kunnen werken binnen deze categoriale dienstverlening.

"Je hebt de expliciete vraag van mensen. De expliciete vraag, da's heel duidelijk, maar dat expliciete gebeurt heel weinig. Je werkt dus eerder met de impliciete vraag. Dus hier in dit huis is er de openheid en in vele huizen van met expliciete én impliciete vraagstelling te mogen werken. Iets dat impliciet is, ja ... een verpleegkundige zegt ooit wel eens 'er is hier iets' of 'het zou niet slecht zijn dat ...'. En dat die dan communiceert van 'loopt daar eens langs' of 'dat is hier een crisissituatie, ga eens langs'. [...] En dat is eigenlijk, vind ik, het belangrijkste dat men kan ingaan op het impliciete." (R7, katholieke ziekenhuispastor)

3.2.3 MOTIVATIE

Twee motieven speelden een rol bij de respondenten, namelijk de aansluiting bij hun levensbeschouwelijke rol en het geloof. Ten eerste vonden de meeste bevroegde levensbeschouwelijke figuren dat de hulpverlenende rol een logisch onderdeel was van hun levensbeschouwelijke rol. Sommigen zagen het dan ook als een plicht om hulpverleningsactiviteiten aan te bieden, alhoewel er meer moest zijn dan enkel de plicht.

"Ik denk eigenlijk zelfs dat het niet alleen onze rol is, maar ook onze verantwoordelijkheid is als mens, als vrijzinnig humanist, als mens gewoon tout court, die hulpverlenende rol. Alé, dat is heel sterk verweven. Da's niet alleen bij mij, maar da's bij een groot deel van mijn collega's ook zo. Die professionele en die privérol is heel sterk verweven. Dat hulpverlenende daar zijn wij ook in onze vrijetijd mee bezig met ook vanuit een soort zelfde overtuiging. Da's soms wel moeilijk, want we kunnen het ook niet uitzetten." (R1, vrijzinnig humanistisch consulent)

Ten tweede vormde ook geloof een belangrijk motief. De respondenten gingen hierbij uit van de overtuiging dat geloof omgezet dient te worden in praktijk om zo tot een betere wereld en vrede te komen.

"Als gij uit de Bijbel leert wat Jezus gedaan heeft, die stelde zich open voor mensen, zieken, mensen die problemen hadden, voor ouderen. Hij stelde zich open voor kinderen. Da's gewoon hulpverlening dan he. En als ge probeert Christus na te volgen, da's al heel veel." (R8, ouderling)

3.2.4 DE LEVENSBESCHOUWELIJKE HULPVERLENER?

Vele respondenten beschouwden zichzelf als een hulpverlener, maar trokken een duidelijke grens. Ze legden de nadruk op hun levensbeschouwelijke rol en zeiden allen uitdrukkelijk: 'ik ben geen psycholoog, ik ben geen dokter, ik ben geen ...'. Dit terwijl hun taken toch sterk leken op die van professionele hulpverleners, zoals een psycholoog of een sociaal werker.

"De pastoor moet de hulpverlenende rol zeker op zich nemen, maar hij is geen professionele hulpverlener he. Ik kan luisteren naar iemand in een depressie, [...] maar ik ben niet de dokter he. Ge moogt bij mij komen voor een gesprek, maar niet voor medicatie. En de communie, dat is de communie, da's geen geneesmiddel." (R5, katholieke priester)

"People aren't coming to me because I'm a counsellor. They're coming to me because I'm a priest. Because that's clear and there will be times that I am saying: I am not a counsellor, I am not a trained counsellor, I don't think I can deal with this in a way that I can help you. No, I think I see myself first and former as a priest. That's the first thing I am. A part of my role as a priest, a part of my job as a priest is to care for people." (R17, anglicaanse priester)

Het verschil met professionals situeerden de respondenten van confessionele levensbeschouwingen in het geloofsaspect. In elke hulpverleningsactiviteit kwam op een moment het gelovige aspect naar boven. *"Dat is denk ik onze enigste meerwaarde als hulpverleningsorganisatie. Dat we juist ook mensen naar God kunnen sturen en niet alleen maar naar een dokter of een psycholoog of een huis kunnen sturen."* (R15, evangelisch diaconaal medewerker). Dit zorgde voor een tweede verschil, namelijk de professionaliteit, dewelke zich situeerde in de theologie en niet in de hulpverlening. Dit maakt dat zij geen professionals te noemen zijn. Een volgend verschilpunt was de benoeming. Zo is

er 'diaconie' in het christendom en 'tsedaka' in het jodendom en de islam. Ook het hebben van andere bevoegdheden en mandaten zorgde ervoor dat de respondenten een andere invulling gaven aan hulpverlening.

3.2.5 VOORDELEN VAN HULPVERLENING IN EEN LEVENSBESCHOUWELIJK KADER

Volgens de respondenten bood de door hen verleende hulp enkele voordelen. Allereerst verklaarden verschillende personen dat zij deel uitmaakten van het persoonlijk netwerk van de hulpvrager. Doordat er reeds sprake was van een relatie was de drempel lager om hulp te vragen. Tegelijkertijd hield dit ook nadelen in volgens de respondenten, zoals schaamte. Hierdoor zal een deel van de gelovigen eerder hulp zoeken bij grotere en dus ook meer anonieme structuren.

"Een dominee die ontmoet je niet voor één of twee sessies, zoals bij een psycholoog, of voor drie sessies of voor vier sessies. Maar een dominee die gaat jaren mee, dus je kent hem al heel lang en na verloop van tijd ... en je komt hem bij verschillende gelegenheden tegen. Dat geldt voor je psycholoog meestal niet, die ken je alleen als psycholoog. Je kent hem niet in de wereld daaromheen. Maar een dominee die ken je, omdat hij in je netwerk zit en vaak heeft een dominee wel een breder zicht. Want de dominee kent niet enkel jou, maar die kent ook je vriendin of je vriend. Dus hij zit wat meer in je persoonlijk netwerk ook. En dat maakt het voor mensen makkelijk om naar een dominee te stappen, dan om naar een psycholoog te stappen bijvoorbeeld." (R3, dominee)

Daarnaast zagen de respondenten ook de levensbeschouwelijke insteek als een voordeel. Een respondent zei hierover: *"For example we still have quite a few people in one way or another survivors of the Shoah [...] People who're not trained for this, will not understand what is going on."* (R12, rabbijn). Op dat vlak droegen de respondenten sterk bij aan het reguliere zorgsysteem door de leegte van spirituele en morele hulpverlening op te vullen. Dit kwam ook sterk naar voren bij de respondenten werkzaam in de gevangenis. *"De psychosociale dienst in de gevangenis: de vlak dekt de lading niet meer he. [...] Zij hebben geen tijd om begeleiding te doen, om iemand te ondersteunen. Dus dat wordt eigenlijk volledig door ons ..."* (R2, medewerker SMBG). Anderzijds hield de levensbeschouwelijke insteek ook een beperking in wanneer personen met een andere levensbeschouwelijke achtergrond gebruik maakten van het hulpverleningsaanbod. Zo dacht een respondent verschillende personen niet te bereiken omdat de activiteit in de kerk plaatsvond.

Verder bleken ook de sfeer en reputatie voordelen te zijn van hulpverlening in een levensbeschouwelijk kader. Het informele karakter was volgens de respondenten een belangrijke factor omtrent de toeleiding naar en de verderzetting van het hulpverleningsproces. Ten slotte werden ook praktische zaken aangehaald, zoals de gehanteerde taal, cultuur en de kostenloosheid.

"I am not saying that makes us any better or worse or effective than a social worker, because I am sure that there are social workers who had done exactly the same thing. But I think sometimes priests can go where social workers can't so easy go. Because they don't ... people are scared to get the official people in. So we are kind of safe." (R17, anglicaanse priester)

3.2.6 SAMENWERKING MET ANDERE ACTOREN

A Feit of fictie?

Geïsoleerd werken bestempelde de meerderheid van de respondenten als *not done*. Samenwerking bleek dus een noodzaak te zijn. Hierbij beperkten de bevroegde levensbeschouwelijke figuren zich niet tot een samenwerking met andere geloofsinstellingen, maar ook professionals en organisaties, al dan niet met een levensbeschouwelijke achtergrond, kwamen naar voren. Zo was er sprake van een samenwerkingsverband met Brusselse organisaties, zoals het Klein Kasteeltje, Samusocial, het sociaal verhuurkantoor en het OCMW. Een rabbijn lichtte toe waarom hij net samenwerkte met andere actoren:

"It is when we have isolated people who want to convert and already have some connections with Judaism. Their identity is Jewish, no question. But they want to convert and people with mental health issues, it's very tricky to welcome them for converting. Because the question is actually are they able, are they capable, legally speaking, of converting? Are they understanding what is going on? Are they, and that is sometimes the case, just fantasising about Judaism curing them of something rather than really wanting to convert? [...] And then I have to call their psychiatrist or their psychologist and discuss with them, which is also tricky for them, because they don't want to tell me the details of the situation which they are not allowed to." (R12, rabbijn)

De intensiteit van samenwerken varieerde van een constante, tot een occasionele, tot helemaal geen samenwerking. Indien samenwerking voorkwam, kwam het in de meeste situaties tot stand doordat partijen deel waren van elkaars netwerk of doordat ze reeds ervaring hadden met elkaar. Vaak gaven de respondenten de voorkeur aan organisaties met een levensbeschouwelijk label, zoals het Protestants Sociaal Centrum. *"Most of the time I would redirect them to the Jewish Social Service. Because if they came to me, they want a Jewish answer. [...] I use the label as a way to help them go through the door."* (R12, rabbijn).

Toch kwam samenwerking het meest tot uiting in de categoriale dienstverlening. *"Dat gebeuren ligt best geïntegreerd in de totaalzorg. Dus het pastoraat of de spirituele begeleiding staat niet los, hopelijk, van de rest van het ziekenhuiswerk."* (R7, katholieke ziekenhuispastor). Vaak waren er verschillende levensbeschouwelijke figuren actief in een bepaalde institutie. Zij probeerden één gemeenschappelijke dienst te vormen om tegemoet te komen aan spirituele noden. Wanneer er geen vaste levensbeschouwelijke figuren in dienst waren, waren instituties op de hoogte van hun bestaan

en werking en werd de bevroegde levensbeschouwelijk figuur per telefoon op de hoogte gebracht wanneer iemand nood had aan spirituele of morele begeleiding.

B Belang van samenwerking

De meerderheid van de respondenten waren overtuigd van de meerwaarde van samenwerking. Vaak stelden zij in hun benadering de hulpvrager centraal: *"De mensen die zelf in het ziekenhuis liggen, die vinden dat achteraf meestal heel belangrijk. Ze zeggen dan 'dat jullie me opgezocht hebben, dat heeft me toen heel erg veel goed gedaan."* (R3, dominee). Hierbij achtten de respondenten het onvoldoende om enkel het adres of telefoonnummer van een andere actor te kennen. Een uitgebreide kennis over elkaars rol en takenpakket bleek minimaal nodig te zijn. Tevens zouden er ook enkele moeilijkheden en spanningsvelden in een samenwerking zitten. Wanneer er sprake was van geïntegreerde zorg in een ziekenhuis, moest een ziekenhuispastor dan ook een dossier bijhouden? Hoeveel kon en mocht hij weten van een dossier? Verschillende respondenten waren zoekende op dat vlak.

Toch waren niet alle respondenten overtuigd van een samenwerking. Een enkele respondent opperde dat ieder op zijn eigen domein zou moeten blijven om zo onafhankelijkheid te behouden. Anderen waren niet volledig overtuigd of samenwerking een meerwaarde zou creëren, aangezien het zonder ook vlot verliep. Het zelfstandig en onafhankelijk kunnen werken vormde de hoofdreden om niet voor samenwerking te kiezen.

"Nee, iedereen moet binnen zijn eigen domein blijven. Dat is niet hetzelfde. Soms is het goed om de zaken niet te mengen. [...] Bijvoorbeeld XXX is nu in behandeling bij het UZ en ik ken zijn dokter. Om de twee weken gaat hij een halve dag naar daar. Dan zeg ik soms dat XXX te verwend is, maar dan is het antwoord: 'nee, wij verwennen onze patiënten niet, wij doen wat wij doen en in jouw kerk mag jij doen wat jij wil'. Dat is een beetje een voorbeeld van het feit dat iedereen zijn eigen rol een beetje moet houden. Het is beter om een scheiding te houden om het vertrouwen te behouden. Het is beter om de onafhankelijkheid te behouden."
(R6, katholieke priester)

C Relatie met de andere

De meerderheid van de respondenten beoordeelde de relatie met de andere als positief. De anderen zagen hen als volwaardige, complementaire partners. Deze relaties ontstonden door elkaar te leren kennen en vertrouwen te geven. Toch hadden enkele respondenten een negatief gevoel bij samenwerkingsrelaties, vaak gebaseerd op een gebrek aan kennis.

"Je voelt je altijd zo'n beetje bekeken, zal ik eerlijk zeggen. Ze weten gewoon niet wat voor iemand wij zijn. Een priester kunnen de meeste mensen thuisbrengen. Je weet wat ie doet en wie dat is. Maar een dominee? Wat is dat nou? Weet je, dat is gewoon mysterieus. Je voelt zo'n beetje dat wantrouwen. En ik probeer het, mijn signalen zijn altijd 'kijk, ik neem niemands rol over'. Ik wil echt niet dat iemand denkt dat ik het kom verbeteren. [...] Ik denk dat ze het een beetje apart vinden. En misschien ook een beetje verdacht. Altijd een beetje bezorgd dat wij op een of andere manier mensen willen gebruiken voor onze godsdienst. Ik denk dat dat toch wel een argwaan is. En dat besef ik ook en dat vind ik ook terecht dat mensen dat vinden of daar bang voor zijn. [...] Vaak leg ik een heleboel uit hoe het komt dat ik die mensen ken en hoe het komt dat ik daar zit. Eigenlijk om het helemaal uit te leggen, zodat ze voelen 'ah ja, zo zit het'. Maar soms maak ik het helemaal erger daardoor, denk ik. [...] Anderzijds moet ik ook weer zeggen, inderdaad, ik heb dan wel mensen die mij zo bekijken van 'wat is dat voor figuur?'. Maar dan ook weer heel hun best doen, dat merk je ook." (R14, voorganger)

3.3 PROFESSIONALISERING

3.3.1 HOE PROFESSIONALISERING BEKOMEN?

Op verschillende manieren bekwamen respondenten professionalisering. Enerzijds was er de opleiding, anderzijds waren er activiteiten tijdens de loopbaan. Vereiste opleidingen lagen niet vast. "Wij zijn een bont allegaartje van mensen met allemaal verschillende achtergrond en opleidingen." (R1, vrijzinnig humanistisch consulent). De meerderheid van de respondenten had een theologische opleiding genoten. Hierbinnen waren twee trends merkbaar. Enerzijds theologische opleidingen waar hulpverlening aandacht kreeg, zoals een respondent aangaf: "Dan heb je een vijfde categorie, daar zit de pastorale psychologie in. [...] Maar ook een beetje van de sociologische wetenschappen en als dominee moet je ook een klein beetje verstand hebben van filosofie." (R3, dominee). Anderzijds theologische opleidingen waar de nadruk lag op technische theologie waarbij de religieuze teksten centraal stonden. Verder waren er verschillen op te merken op geografisch vlak. De Nederlandstalige en Franstalige kant bleken ongelijke opleidingsvereisten te hebben in de katholieke wereld. Daar waar de Nederlandstalige opleiding gericht was op theorie én ervaring, richtte de Franstalige opleiding zich voornamelijk tot theorie. Ook verschillende stromingen van een levensbeschouwing zorgden voor verschillen, zoals dat het geval is in het jodendom. "In the liberal reformed setting it has to include a university training. That's the way for rabbis in reformed settings. For orthodox it is more a traditional educational way. It is not university trained." (R12, rabbijn).

Zo goed als alle respondenten gaven aan extra opleidingen te hebben gevolgd tijdens hun loopbaan, gaande van bijkomende opleidingen tot supervisie en leren door ervaring. Sommige respondenten volgden een extra meerjarige opleiding om zich te verdiepen in hulpverlening, terwijl anderen aangaven jaarlijks een lezing bij te wonen omtrent een thema op het kruispunt levensbeschouwing en hulpverlening. "De bedoeling is dat we twee workshops of lezingen hebben en dat eentje vanuit een christelijk, liefst Bijbels thema komt. En een stuk gewoon uit algemene kennis." (R15,

evangelisch diaconaal medewerker). Daarnaast bleek supervisie veelvoorkomend. Door casusbespreking leerden de respondenten uit hun ervaringen. Een eigen zoektocht als individu weliswaar, waarbij professionalisering een centrale plaats innam.

"Ik ga morgen naar een supervisiegroep van onze kerk en heel veel predikanten geven zich daar niet voor op. Dat is eigenlijk een groot schandaal, want het is voor iedereen, ook voor u, maar ook voor mij is dat goed om aan supervisie te doen. Dat je iemand hebt die met jou praat. Het is soms heel pijnlijk natuurlijk. Je komt achter dingen die je liever niet zou willen weten, maar het helpt je wel om te zien wat jij met andere mensen doet en hoe dat je op andere mensen overkomt. Dat je af en toe enorme fouten maakt. Gelukkig niet alleen fouten, want je doet sommige dingen ook heel goed. Maar er zijn ook dingen die je niet zo goed doet en dan is het goed dat iemand anders dan tegen jou zegt van 'nou, ik denk dat je daar een fout gemaakt hebt'. Dat is soms wel pijnlijk om dat onder ogen te zien, maar dat is wel goed natuurlijk. Ja, ik vind het frappant dat heel veel predikanten zich daar niet voor opgeven voor zo'n supervisiegroep terwijl het eigenlijk alleen maar goed is voor jezelf om daar wel aan mee te doen." (R3, dominee)

3.3.2 HET BELANG VAN PROFESSIONALISERING

Kennis en vaardigheden ontwikkelen waren de belangrijkste motieven om te professionaliseren. De respondenten vulden dit echter breed in. Zowel kennis hebben van de deontologie, als van ziektebeelden anno 2017. Maar ook weet hebben van de eigen werking en van de werking van naasten: *"De eerste kennis die we nodig hebben, is de kennis van de ploegwerking. En van te weten dat we als persoon en als individu altijd gelimiteerd zijn."* (R5, katholieke priester). Daarnaast vond de meerderheid van de respondenten het belangrijk de eigen grenzen te bewaken. De meeste levensbeschouwelijke figuren gaven dan ook aan dat ze nog heel wat bij te leren hebben. Zonder professionalisering zouden mogelijkheden beperkt zijn voor een degelijke samenwerking. Daarnaast zorgde professionalisering ook voor het overstijgen van het vriendengroepconcept, alsook vrijblijvendheid.

"Er zijn eigenlijk twee mogelijkheden. Ofwel komt men terecht bij een imam die weet wat hij doet en die competent is. Ofwel bij een soort charlatan die verkeerde raad geeft, bijvoorbeeld omdat ze wat geld nodig hebben voor de moskee. Dan gaan ze bijvoorbeeld zeggen 'ja kijk, ik weet wat er moet gebeuren. Ik zal een paar verzen van de koran voorlezen en dan moet jij een aantal spullen meebrengen'. De mensen geloven daar dan in. Als ze om één of andere reden toch opnieuw gezond worden, dan gaat men ook de eer aan de religie geven." (R10, imam)

3.3.3 PROFESSIONALISERING VERSUS HET TRADITIONELE KARAKTER VAN LEVENSBESCHOUWING

De meeste respondenten ondervonden een spanningsveld tussen professionalisering en het traditionele karakter van levensbeschouwing. Ze waren zich bewust van het feit dat professionalisering niet zo ver mocht gaan dat het levensbeschouwelijk figuur meer een therapeutische rol op zich nam. Dit was niet hun rol en verder diende de aangeboden hulpverlening steeds samen te gaan met spirituele en morele aspecten.

Toch bleek professionalisering volgens enkele respondenten de traditie te zijn van hun levensbeschouwing. In bepaalde levensbeschouwingen was het namelijk de traditie om een universitaire opleiding te volgen alvorens een functie te betreden. Een respondent ging hier verder op in: *"Ik denk dat vernieuwing en professionalisering ook een goede eigenschap is van elke kerk. [...] Maar ik denk juist omdat we ons karakter willen behouden in die professionalisering dat dat geen enkel gevaar vormt om onze identiteit te verliezen."* (R15, evangelisch diaconaal medewerker).

DEEL 4

DISCUSSIE & CONCLUSIE

Dit vierde en laatste deel brengt alle informatie uit voorgaande delen samen. Beginnend met een bespreking waarbij de belangrijkste bevindingen uit de resultaten teruggekoppeld worden naar de literatuur en naar de onderzoeksvragen. Vervolgens is er een kritische reflectie aan de hand van beperkingen van het eigen onderzoek, alsook aanbevelingen voor verder onderzoek en naar praktijk en beleid. De conclusie rondt dit hoofdstuk af.

De beleving en uitoefening van geloof is de afgelopen jaren sterk veranderd (Armstrong, 2009). Dit maakt dat levensbeschouwingen een andere invulling krijgen (van Walle, 2011). Toch hebben zij geen statisch en eenduidig omschreven takenpakket (Baloyi, 2015; Derkx, 2009; Swift et al., 2012). Dit onderzoek heeft tot doel om een beeld te vormen van de hulpverleningsactiviteiten die levensbeschouwelijke figuren in Brussel verrichten. Enerzijds is er de kadering van de hulpverleningsactiviteiten in het groter geheel van taken en rollen. Anderzijds volgt er een uitdieping van hulpverlening uitgevoerd in een levensbeschouwelijk kader. Hierbij is de gehanteerde aanpak een belangrijk onderdeel, alsook samenwerking en professionalisering. Ten slotte volgt de ervaring van de hulpverlenende rol, dewelke een antwoord tracht te bieden op de onderzoeksvraag 'Hoe ervaren Brusselse levensbeschouwelijke figuren hun rol als hulpverlener?'. De bespreking is dan ook opgebouwd vanuit deze driedeling.

Gelijklopend met de literatuur zijn de taken van bevraagde levensbeschouwelijke figuren terug te brengen tot vier functies, namelijk spiritueel, maatschappelijk-opvoedkundig, sociaal-cultureel en welzijn (Shadid & van Koningsveld, 2008). De spirituele functie wordt gezien als de primaire functie (van Walle, 2011) waarop andere functies zijn gebouwd. Hiermee samenhangend is de levensbeschouwelijke rol volgens de respondenten gepercipieerd als de meest belangrijke. Dit vormt immers de hoofdreden voor de uitvoering van hun werk. De levensbeschouwelijke rol is onlosmakelijk verbonden aan de vier taken. Dat maakt dat er ook andere rollen uit ontspringen, zoals de zingevende rol, de vertrouwensrol, de intermediaire rol en de hulpverlenende rol.

Al deze taken en rollen vormen samen een dynamisch totaalpakket (Swift et al., 2012), dewelke ten dienste staat van de wijde samenleving. Levensbeschouwelijke figuren werken niet geïsoleerd in hun gebedsplaats, maar staan in verbinding met de plaatselijke maatschappij (Baloyi, 2015). Hieruit is te concluderen dat levensbeschouwelijke figuren een bijdrage leveren aan het gemeenschapsleven op verschillende vlakken.

Net zoals in het onderzoek van Shadid en van Koningsveld (2008), komen de hulpverleningsactiviteiten van de Brusselse levensbeschouwelijke figuren tot uiting in spirituele, praktische en sociaal-emotionele steun. Bijkomend is ook financiële hulp verleend door de respondenten. Of deze financiële hulp te verklaren is vanuit de Belgische verzuilde geschiedenis of vanuit de financieringsmechanismen van levensbeschouwingen dient verder nagegaan te worden. De interviews geven tevens weer dat verschillende levensbeschouwingen een informele uitgedachte structuur hebben waarbij er bepaalde personen zijn aangeduid voor de uitvoering van hulpverleningsactiviteiten. Enkel hebben zelfs professionele hulpverleners in dienst om tegemoet

te komen aan de noden van de geloofsgemeenschap, die zeer uiteenlopend zijn (Ali et al., 2005). Dit wijst erop dat levensbeschouwelijke figuren op bedachtzame wijze hulpverleningsactiviteiten trachten te voorzien. Toch kan zich afgevraagd worden of de indienstname van professionals tegemoetkomt aan de eigenlijke vraag van hulpzoekers.

Hoewel Young et al. (2003) een onderscheid maken tussen een spirituele en humane aanpak, is er in de praktijk sprake van coherentie. Meer nog, een spirituele aanpak is gelijkgesteld met een humane aanpak. Gesprek en maatwerk vormen hierbij de uitgangspunten (Hankerson et al., 2013; Massey et al., 2015), wat bij confessionele levensbeschouwingen steeds gepaard gaat met spirituele elementen, zoals rituelen, teksten en goddelijke kracht. Volgens de respondenten is dit het grootste verschilpunt met reguliere professionele hulpverlening. Verder spelen ook enkele waarden een belangrijke rol, zoals vertrouwen, respect en gelijkwaardigheid. De levensbeschouwelijke figuren koppelen deze waarden aan hun levensbeschouwing.

In contrast met wat Moran et al. (2005) aangeven, komt doorverwijzing naar professionele hulpverlening bij de respondenten regelmatig voor. Het kennen van de eigen mogelijkheden en grenzen vormt hierbij de basis voor de levensbeschouwelijke figuren. Het publieke karakter van de Belgische gezondheidszorg verklaart wellicht het verschil met voorafgaand onderzoek dat zich hoofdzakelijk afspeelde in de Verenigde Staten (Davie & Percy, 2012; the ESEMeD/MHEDEA 2000 Investigators et al., 2010). Toch is doorverwijzing geen evidentie. Ondanks dat de levensbeschouwelijke figuren de functie van vertrouwenspersoon innemen, hangt er in bepaalde culturen een negatieve connotatie rond hulpverlening (Boyd-Franklin, 2010). De hulpvrager kan zich onbegrepen voelen wanneer een levensbeschouwelijk figuur de hulpvrager toch doorverwijst. De kans bestaat dat de hulpvrager ten rade zal gaan bij andere figuren die een traditionele geneeswijze hanteren.

Samenwerking met andere actoren is noodzakelijk in het aanbieden van kwalitatieve hulpverlening. Professionals zorgen voor een professionele behandeling, terwijl levensbeschouwelijke figuren context, ondersteuning en continuïteit voorzien in het hulpverleningsproces (Milstein et al., 2008). Zowel individuele professionals, als organisaties zijn hierbij van belang. Toch zijn er verschillen merkbaar tussen levensbeschouwelijke figuren. De meesten lijken effectief samen te werken, terwijl enkele levensbeschouwelijke figuren samenwerking ondermijnen. Dit verschilpunt blijkt te verklaren vanuit de centralisatie van de hulpvrager. Wanneer een levensbeschouwelijk figuur de hulpvrager centraal zet, zou collaboratie een meerwaarde bieden. Meningingen omtrent niet-samenwerking zijn te verklaren vanuit een onafhankelijke werking. Bestaat er toch een samenwerking, dan is deze voornamelijk positief beoordeeld vanuit een complementaire relatie (Debeer et al, 2011; Hankerson & Weissman, 2012). Negatieve beoordelingen komen volgens de respondenten voort uit wantrouwen en het niet-weten.

Vervolgens speelt ook professionalisering een rol binnen het hulpverleningsgegeven. Opleidingen voor levensbeschouwelijke figuren zijn afhankelijk van interne regels (Husson, 2006). Alhoewel de meerderheid van de respondenten een universitaire theologische opleiding heeft genoten, geven ze aan een tekort aan kennis en vaardigheden te hebben op vlak van hulpverlening (Frenk, 2014;

Hankerson et al., 2013). Toch zijn vele levensbeschouwelijke figuren zich bewust van het belang van professionalisering tijdens de loopbaan. Contrasterend met de literatuur (Debeer et al., 2011; Leavey et al., 2007; Young et al., 2003) zijn aanvullende opleidingen, supervisies en vormingen alomtegenwoordig bij Brusselse levensbeschouwelijke figuren. Dit met oog op het ontwikkelen van kennis en vaardigheden. Een verklaring hiervoor kan mogelijk gevonden worden in de veelvoorkomende samenwerking met andere actoren. Professionalisering zorgt immers voor mogelijkheden in die samenwerking (Rumbold et al., 2012).

4.1.3 ERVARING VAN DE HULPVERLENENDE ROL

Ervaringen omtrent het opnemen van de hulpverlenende rol zijn niet opgenomen in voorgaand onderzoek dat voornamelijk een beschrijvend en explorerend karakter heeft. Dit onderzoek geeft weer dat levensbeschouwelijke figuren het vanzelfsprekend achten de hulpverlenende rol op te nemen en dit als een deel van hun takenpakket zien. Geloof vormt het hoofdmotief om deze rol op te nemen. De Brusselse levensbeschouwelijke figuren trekken hierbij een duidelijke grens met professionele hulpverlening. Zij zien zichzelf niet als een dokter, een psycholoog ..., hoewel de uitgevoerde hulpverleningsactiviteiten gelijkaardig zijn. Geloof, professionaliteit, benoeming en bevoegdheden zijn volgens de levensbeschouwelijke figuren de grootste verschilpunten met professionele hulpverlening. Dit betekent echter niet dat levensbeschouwelijke figuren een minderwaardige positie bekleden. Hun hulpverlening biedt wel degelijk voordelen. Zo maken zij vaak deel uit van het persoonlijk netwerk van de hulpvrager (Demyttenaere, 2011; Leavey et al., 2007), wat ervoor zorgt dat de eerste drempel aanzienlijk verlaagt (Hankerson et al., 2013; Heyse, 2008). Er heerst dan ook een informele sfeer (Hankerson et al., 2013). Tevens zien zij het spirituele en morele aspect als pluspunt, aangezien dit in de reguliere hulpverlening vaak genegeerd wordt. Hieruit valt te concluderen dat levensbeschouwelijke figuren dienst doen als eerstelijns hulp, alsook de informele component van het zorgsysteem vormen (Hankerson et al., 2013).

4.2 BEPERKINGEN EIGEN ONDERZOEK

Een eerste beperking heeft betrekking tot de onderzoekspopulatie. De keuze van de respondenten was volledig afhankelijk van het al dan niet verkrijgen van een positieve respons. Enerzijds zorgt dit ervoor dat de ene levensbeschouwing meer vertegenwoordigd is dan de andere levensbeschouwing. Anderzijds maakt dit dat respondentengroep bestaat uit personen die makkelijk bereikbaar zijn voor een westerse vrouwelijke student. Niet-westerse respondenten blijken hierbij moeilijk bereikbaar te zijn. Ook de taal vormt hierbij een belemmering. Voor dit onderzoek zou het zinvol zijn geweest om meer diversiteit te hebben op basis van origine, wat verschilpunten zou opleveren omtrent verrichtte hulpverleningsactiviteiten (Höllinger, Haller, & Valle-Höllinger, 2007).

Vervolgens is er gebruik gemaakt van een kwalitatieve onderzoeksopzet met een beperkt aantal deelnemers omwille van beperkte tijd. Een *mixed method-onderzoek* zou echter een dieper inzicht kunnen bieden op de onderzoeksvraag (Baarda et al., 2015). Voorgaand onderzoek van Debeer et

al. (2011) duidt op de meerwaarde van een *mixed method*, zijnde het vormen van een totaalbeeld zowel in de diepte, als in de breedte. Het kwalitatieve onderzoek helpt het kwantitatieve te kaderen.

Ten slotte bestaat de groep van respondenten uit levensbeschouwelijke figuren die werkzaam zijn binnen specifieke voorzieningen, zoals gevangenissen en ziekenhuizen, alsook uit levensbeschouwelijke figuren die werkzaam zijn in de brede samenleving. Dit is een bewuste beslissing om een zo algemeen mogelijk beeld te schetsen van levensbeschouwelijke figuren. Toch was het beter geweest om op dat vlak een onderscheid te maken. Uit onderzoek blijkt echter dat er grote verschillen bestaan omtrent de aanpak van hulpverleningsactiviteiten tussen de twee groepen (Debeer et al., 2011).

4.3 AANBEVELINGEN VERDER ONDERZOEK

Verder onderzoek naar hulpverleningsactiviteiten uitgevoerd door levensbeschouwelijke figuren kan een antwoord bieden op nieuwe vragen die naar boven zijn gekomen tijdens dit onderzoek. De beleving van geloof staat op een kantelmoment in de huidige samenleving (Armstrong, 2009). Alhoewel geloof nog steeds een belangrijke plaats inneemt in iemands leven, komt het minder tot uiting in het publieke leven (Heirman, 2009). Op welke manier kunnen levensbeschouwelijke figuren een zinvolle rol spelen in de hedendaagse samenleving? Tevens kan verder onderzoek zich richten op hulpverleningsactiviteiten en hoe levensbeschouwelijke figuren ingezet kunnen worden in het reguliere hulpverleningsproces, al dan niet met oog op spirituele en cultuursensitieve hulpverlening (Bulduk, Usta, & Dinger, 2017; Chowdhury, 2016).

Vanuit de beperking van deze masterproef omtrent de westerse deelnemers kan een aanbeveling gedaan worden voor onderzoek naar niet-westerse levensbeschouwelijke figuren in een westerse context. Höllinger et al. (2007) werpen een blik op verschilpunten tussen de twee. Hieruit blijkt dat niet-westerlingen geloof op een andere wijze tot uiting brengen en ervaren. Ook in deze masterproef zijn enkele niet-westerse levensbeschouwelijke figuren bevraagd. Aangezien het geen vergelijkend onderzoek betreft, kunnen hier geen uitspraken over gedaan worden. Verder onderzoek zou meer duidelijkheid kunnen bieden over de verschillende levensbeschouwingen indien deze apart onderzocht en vergeleken worden (Ali et al., 2005; Derkx, 2009; Young et al., 2003). Ook een opsplitsing naar werkzaamheid in categoriale dienstverlening kan onderwerp zijn van volgend onderzoek (Debeer et al., 2011).

Dit onderzoek biedt een antwoord op de aanpak van hulpverleningsactiviteiten uitgevoerd door levensbeschouwelijke figuren. Weinig is geweten over de uitkomsten, effectiviteit en kwaliteit ervan (Wang et al., 2003). Dit zou belicht kunnen worden in verder onderzoek. Hieraan verbonden kan professionalisering deel uitmaken van onderzoek. Zijn opleidingen noodzakelijk om tot professionalisering te komen en hoe moeten deze dan opgebouwd worden?

Zoals aangehaald bij de beperkingen van het eigen onderzoek kan een *mixed method-onderzoek* deel uitmaken van verder onderzoek. Dit onderzoek belicht slechts één kant van het verhaal.

Gelovigen die gebruik maken van hulpverleningsactiviteiten in een levensbeschouwelijk kader zouden een heel ander verhaal kunnen vertellen (Holt et al., 2012). Alsook de professionals met wie levensbeschouwelijke figuren samenwerken (Chew, Tiew, & Creedy, 2016). Aan de hand van focusgroepen zouden de verschillende partijen samen rond tafel zitten om specifieke onderzoeksterreinen verder te belichten.

4.4 PRAKTISCHE EN BELEIDSAANBEVELINGEN

De professionalisering van levensbeschouwelijke figuren staat onder druk (McManus, 2006). Opleidingen zijn niet bij wet vastgelegd en zijn bijgevolg intern bepaald (Husson, 2006). Dit zorgt, volgens de respondenten, voor verschillen op geografisch vlak, alsook tussen stromingen van eenzelfde levensbeschouwing. Daar waar professionalisering noodzakelijk wordt geacht voor een vlotte samenwerking (Rumbold et al., 2012) is het aangewezen dat er opleidingsvoorwaarden voor bepaalde functies worden vastgelegd door de overheid. Dit zal voor eenheid zorgen binnen en tussen levensbeschouwingen, wat zijn weerslag heeft op de kwaliteit van hulpverleningsactiviteiten in een levensbeschouwelijk kader. Ondersteuning door de overheid op vlak van onderwijs en training vloeit hieruit voort.

Volgens de respondenten is het wenselijk een brug te bouwen tussen levensbeschouwelijke figuren en reguliere hulpverlening om tot een optimale samenwerking te komen (Blom et al., 2010; Milstein, Middel, & Espinosa, 2017). Modellen zijn reeds in uitvoering gebracht in de Verenigde Staten. Professionals zorgen voor een professionele behandeling, terwijl levensbeschouwelijke figuren verantwoordelijk zijn voor contextualisering en omkadering van de zorg (Milstein et al., 2008). Niet enkel in het kader van categoriale dienstverlening is dit aangewezen, maar ook daarbuiten. Dit kan verwezenlijkt worden door de impliciete vraag te hanteren binnen de hulpverlening.

Ten slotte kunnen voorgaande aanbevelingen leiden tot meer aandacht voor spirituele en cultuursensitieve zorg. Hierbij is een samenstelling nodig van enerzijds een spiritueel team in zorginstellingen en anderzijds het sensibiliseren van professionelen omtrent cultuursensitieve zorg. Uit de interviews blijkt dat levensbeschouwelijke figuren samen één team kunnen vormen en tezamen kunnen instaan voor spirituele zorgen, ongeacht hun levensbeschouwing. Om dit te ontwikkelen dienen andere actoren zich bewust te zijn van het belang van cultuursensitiviteit voor de hulpvrager (Boyd-Franklin, 2010).

De kern van dit onderzoek gaat over hoe Brusselse levensbeschouwelijke figuren hun rol als hulpverlener ervaren. Daar waar het takenpakket en de rollen van levensbeschouwelijke figuren niet eenduidig omschreven zijn (Baloyi, 2015), verloopt dit in de praktijk grotendeels gelijkaardig. Het uitvoeren van hulpverleningsactiviteiten blijkt een wezenlijk deel uit te maken van ieders takenpakket. Motieven hiervan zijn te vinden in het eigen geloof en de aansluiting bij hun levensbeschouwelijke rol. Hulpverleningsactiviteiten komen tot uiting in praktische en financiële steun en eveneens in psychosociale en morele begeleiding. De gehanteerde aanpak komt in grote lijnen overeen met eerder onderzoek. Een humane aanpak, zoals gesprek en dialoog, gaat steeds gepaard met een spirituele of morele benadering (Young et al., 2003). Reguliere hulpverlening blijkt niet toegankelijk te zijn voor eender wie. Levensbeschouwelijke figuren nemen hierbij de rol op als eerstelijns hulp (Hankerson et al., 2013). Toch maakt de Belgische gezondheidszorg, met onder andere een uitgebreidere ziekteverzekering, het mogelijk om op regelmatige basis hulpvragers door te verwijzen (Davie & Percy, 2012). Verder onderzoek zou kunnen nagaan hoe levensbeschouwelijke figuren ingezet kunnen worden om tot een optimaal hulpverleningsproces te komen.

De meerderheid van levensbeschouwelijke figuren hanteert een strikte grens tussen levensbeschouwelijke en professionele hulpverlening. Ze stellen zichzelf niet gelijk aan een psycholoog of een sociaal werker. Dit wil echter niet zeggen dat de bevraagde levensbeschouwelijke figuren professionalisering niet nodig achten (Frenk, 2014; Hankerson et al., 2013). De meeste respondenten genieten een universitaire theologische opleiding, alsook bijkomende vormingen tijdens de loopbaan om hun kennis en vaardigheden te vergroten. Of deze effectief een meer kwalitatieve hulpverlening teweegbrengt, is stof voor verder onderzoek (Wang et al., 2003). Toch blijkt samenwerking tussen professionals en levensbeschouwelijke figuren een uitdaging te zijn (Blom et al., 2010), die in functie van spirituele en cultuursensitieve zorg aanbevolen is. Een kader en voorwaarden omtrent professionalisering kunnen hierbij versterkend werken.

REFERENTIELIJST

- Abu-Raiya, H., & Pargament, K. I. (2012). On the links between religion and health: what has empirical research taught us? In M. Cobb, C. M. Puchalski, & B. Rumbold (Red.), *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare* (pp. 333–339). Oxford: Oxford University Press.
- Aerts, J., Jaspers, J., Klinckaert, J., Stevens, D., & Van Dyck, A. (2014). *Atlas van het religieus erfgoed in Vlaanderen*. Heverlee: Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur.
- Ali, O. M., Milstein, G., & Marzuk, P. M. (2005). The Imam's role in meeting the counseling needs of Muslim communities in the United States. *Psychiatric Services*, 56(2), 202–205.
- Armstrong, K. (2009). *De kwestie God. De toekomst van religie*. Amsterdam: De bezige bij.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., de Goede, M., Peters, V., et al. (2015). *Basisboek kwalitatief onderzoek: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Baarda, B., Bakker, E., van der Hulst, M., Fischer, T., Julsing, M., van Vianen, R., et al. (2015). *Basisboek methoden en technieken: kwantitatief praktijkgericht onderzoek op wetenschappelijke basis*. Groningen; Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Baarda, B., van der Hulst, M., & de Goede, M. (2012) *Basisboek interviewen: handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*. Groningen; Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Baloyi, E. (2015). The Christian church's role in the escalating mob justice system in our black townships-An African pastoral view. *HTS Theological Studies*, 71(2), 1–7.
- Belgische Federale Overheidsdiensten (2016). *Erediensten en vrijzinnigheid*. Geraadpleegd op 21 november 2016 op http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/erediensten_en_vrijzinnigheid
- Benyaich, B. (2013). *Islam en radicalisme bij Marokkanen in Brussel*. Kessel-Lo: Uitgeverij Van Halewyck.
- Blom, J. D., Eker, H., Basalan, H., Aouaj, Y., & Hoek, H. W. (2010). Hallucinaties toegedicht aan djinns. *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 154(3), A973.
- Boender, W., Dwarswaard, E., & Westendorp, M. (2012). *Religie en ontwikkeling. Handreikingen voor de praktijk*. Utrecht: Kenniscentrum Religie en Ontwikkeling.

- Boer, T.A. (2003) Hoe bepaalt mijn levensbeschouwing mijn morele opvattingen? In L.L.E. Bolt, M.F. Verweij, J.J.M. van Delden (red.), *Ethiek in praktijk* (pp. 143-150). Assen: Van Gorcum.
- Bonner, L. M., Lanto, A. B., Bolkan, C., Watson, G. S., Campbell, D. G., Chaney, E. F., et al. (2013). Help-Seeking from Clergy and Spiritual Counselors Among Veterans with Depression and PTSD in Primary Care. *Journal of Religion and Health*, 52(3), 707–718.
- Borms, E. (2008). Hebben ongelovigen dan toch een levensbeschouwing? Het levensbeschouwelijke vak niet-confessionele zedenleer in Vlaanderen. *Ethiek en maatschappij*, 11(3), 40–49.
- Botterman, S., Hooghe, M., & Bekkers, R. (2009). Levensbeschouwing en maatschappelijke participatie. Is levensbeschouwing nog steeds een motiverende factor? In J. Pickery (Red.), *Vlaanderen gepeild! 2009* (pp. 7–29). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Boyd-Franklin, N. (2010). Incorporating Spirituality and Religion Into the Treatment of African American Clients. *The Counseling Psychologist*, 38(7), 976–1000.
- Brown, K. (2008). The Promise and Perils of Women’s Participation in UK Mosques: The Impact of Securitisation Agendas on Identity, Gender and Community. *British Journal of Politics & International Relations*, 10(3), 472–491.
- Brunsdon, A. R. (2014). A three musketeering approach to pastoral care: Reflections on collaboration between pastoral care, narrative therapy and positive psychology. *Verbum et Ecclesia*, 35(1), 1–9.
- Bulduk, S., Usta, E., & Dinçer, Y. (2017). The Influence of Skill Development Training Program for Spiritual Care of Elderly Individual on Elderly Care Technician Students’ Perception of Spiritual Support. *Journal of Religion and Health*, 56(3), 852–860.
- Carey, L. B. (2012). Utility and commissioning of spiritual carers. In M. Cobb, C. M. Puchalski, & B. Rumbold (Red.), *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare*. (pp. 397–407). Oxford: Oxford University Press.
- Carey, L. B., Cobb, M., & Equeall, D. (2005). From pastoral contacts to pastoral interventions. *Scottish Journal of Health Care Chaplaincy*, 8(1), 14–20.
- Carey, L. B., & Cohen, J. (2015). The Utility of the WHO ICD-10-AM Pastoral Intervention Codings Within Religious, Pastoral and Spiritual Care Research. *Journal of Religion and Health*, 54(5), 1772–1787.

- Chew, B. W., Tiew, L. H., & Creedy, D. K. (2016). Acute care nurses' perceptions of spirituality and spiritual care: an exploratory study in Singapore. *Journal of Clinical Nursing*, 25(17–18), 2520–2527.
- Chowdhury, N. (2016). Integration Between Mental Health-Care Providers and Traditional Spiritual Healers: Contextualising Islam in the Twenty-First Century. *Journal of Religion and Health*, 55(5), 1665–1671.
- Cojocar, D., Cojocar, S., & Sandu, A. (2011). The role of religion in the system of social and medical services in post-communism Romania. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 10(28), 65–83.
- Davie, G., & Percy, M. (2012). The future of religion. In M. Cobb, C. M. Puchalski, & B. Rumbold (Red.), *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare* (pp. 481–486). Oxford: Oxford University Press.
- Debeer, J., Loobuyck, P., & Meier, P. (2011). *Imams en islamconsulenten in Vlaanderen: achtergrond en activiteiten in kaart gebracht*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- DeHaven, M. J., Hunter, I. B., Wilder, L., Walton, J. W., & Berry, J. (2004). Health programs in faith-based organizations: are they effective? *American Journal of Public Health*, 94(6), 1030–1036.
- deMens.nu (z.d.). Geraadpleegd op 27 oktober 2016 op <http://www.demens.nu/nl/UnieVrijzinnigeVerenigingen/>
- Demyttenaere, B. (2011). *Het hart van Brussel. Johnny De Mot en zijn bijstandsparochie*. Kessel-Lo: Van Halewyck.
- Derx, P. (2009). Humanisme als moderne levensbeschouwing. In H. Alma & A. Smaling (Red.), *Waarvoor je leeft: studies naar humanistische bronnen van zin* (pp. 43–57). Amsterdam: SWP, Humanistics University Press.
- Desai, P. N. (2012). Indian religion and the Ayurvedic tradition. In M. Cobb, C. M. Puchalski, & B. Rumbold (Red.), *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare* (pp. 37–42). Oxford: Oxford University Press.
- etymologiebank.nl (z.d.). Geraadpleegd op 28 oktober 2016 op <http://www.etymologiebank.nl/>
- Executief van de Moslims van België (2017). *De dienst Imams van het EMB*. Geraadpleegd op 19 mei 2017 op <https://www.embnet.be/nl/dienst-imams>

- Ferngren, G. B. (2012). Medicine and religion: a historical perspective. In M. Cobb, C. M. Puchalski, & B. Rumbold (Red.), *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare* (pp. 3–10). Oxford: Oxford University Press.
- Frenk, S. M. (2014). Beyond Clergy: Congregations' Sponsorship of Social Services for People with Mental Disorders. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 41(2), 146–157.
- Hankerson, S. H., Watson, K. T., Lukachko, A., Fullilove, M. T., & Weissman, M. (2013). Ministers' Perceptions of Church-Based Programs to Provide Depression Care for African Americans. *Journal of Urban Health*, 90(4), 685–698.
- Hankerson, S. H., & Weissman, M. M. (2012). Church-based health programs for mental disorders among African Americans: a review. *Psychiatric Services*, 63(3), 243–249.
- Harrington, A. (2007). Habermas and the 'Post-Secular Society'. *European Journal of Social Theory*, 10(4), 543–560.
- Heirman, M. (2009). *God is niet dood. Over religie en verlichting*. Antwerpen/Kampen: Houtekiet/Ten Have.
- Heyse, P. (2008). *Onderzoek naar de structuur en werking van allochtone vrouwenverenigingen*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Höllinger, F., Haller, M., & Valle-Höllinger, A. (2007). Christian Religion, Society and the State in the modern World. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 20(2), 133–157.
- Holt, C. L., Schulz, E., Williams, B., Clark, E. M., Wang, M. Q., & Southward, P. L. (2012). Assessment of Religious and Spiritual Capital in African American Communities. *Journal of Religion and Health*, 51(4), 1061–1074.
- Husson, J.-F. (2006). *Naar een opleiding voor imams in België: referentiepunten in België en Europa*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Jorna, T. (2010). Gedeelde zorg. Humanistische levensbeschouwelijke zorg. *Pastorale Perspectieven*, 146(1), 24–33.
- Kanmaz, M. (2002). *Moskee en godsdienstbeleving. Leven als moslim in een lekenstaat*. Geraadpleegd op 22 oktober 2016 op <http://www.cie.ugent.be/RUG/kanmaz3.htm>
- Kanmaz, M. (2009). *Islamitische ruimtes in de stad. De ontwikkeling van gebedsruimtes, moskeeën en islamitische centra in Gent*. Gent: Academia Press.

- Kanmaz, M., Battiui, M. el, & Nahavandi, F. (2004). *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België: stand van zaken en uitdagingen*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Krysinska, K., De Roover, K., Bouwens, J., Ceulemans, E., Corveleyn, J., Dezutter, J., et al. (2014). Measuring Religious Attitudes in Secularized Western European Context: A Psychometric Analysis of the Post-Critical Belief Scale. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 24(4), 263–281.
- Leavey, G., Loewenthal, K., & King, M. (2007). Challenges to sanctuary: The clergy as a resource for mental health care in the community. *Social Science & Medicine*, 65(3), 548–559.
- Magits, M., Christians, L.-L., De Fleurquin, L., & Sägerser, C. (2010). *Hervorming van de wetgeving met betrekking tot de erediensten en de niet-confessionele levensbeschouwelijke organisaties. Verslag van de Werkgroep ingesteld door het Koninklijk Besluit van 13 mei 2009*. z.p.: Werkgroep “belast met de hervorming van de wetgeving erediensten en niet-confessionele levensbeschouwelijke organisaties”.
- Massey, K., Barnes, M. J., Villines, D., Goldstein, J. D., Pierson, A. L. H., Scherer, C., et al. (2015). What do I do? Developing a taxonomy of chaplaincy activities and interventions for spiritual care in intensive care unit palliative care. *BMC Palliative Care*, 14(10), 1–8.
- McManus, J. (2006). What Training Should Be Required as an Education Standard for Healthcare and Hospital Chaplains?: *Southern Medical Journal*, 99(6), 665–670.
- McRay, B. W., McMinn, M. R., Wrightsman, K., Brunett, T., & Donna Ho, S.-T. (2001). What evangelical pastors want to know about psychology. *Journal of Psychology and Theology*, 29(2), 99–105.
- Milstein, G., Manierre, A., Susman, V. L., & Bruce, M. L. (2008). Implementation of a program to improve the continuity of mental health care through Clergy Outreach and Professional Engagement (C.O.P.E.). *Professional Psychology: Research and Practice*, 39(2), 218–228.
- Milstein, G., Middel, D., & Espinosa, A. (2017). Consumers, clergy, and clinicians in collaboration: Ongoing implementation and evaluation of a mental wellness program. *American Journal of Psychiatric Rehabilitation*, 20(1), 34–61.
- Moran, M., Flannelly, K. J., Weaver, A. J., Overvold, J. A., Hess, W., & Wilson, J. C. (2005). A Study of Pastoral Care, Referral, and Consultation Practices Among Clergy in Four Settings in the New York City Area. *Pastoral Psychology*, 53(3), 255–266.
- Mortelmans, D. (2011). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven; Den Haag: Acco.
- Nelson, J. M. (2009). *Psychology, religion, and spirituality*. New York: Springer.

- Picco, L., Subramaniam, M., Abdin, E., Vaingankar, J., Zhang, Y., & Chong, S. A. (2013). Roles of Religious and Spiritual Advisors Among Adults in Singapore with Mental Illnesses. *Psychiatric Services, 64*(11), 1150-1156.
- Powell, R. A., Emanuel, L., Handzo, G., Lantos, J., Dunn, L. B., Idler, E. L., et al. (2015). Transcending differences to study the transcendent: an exploratory study of researchers' and chaplains' reflections on interdisciplinary spiritual care research collaboration. *BMC Palliative Care, 14*(12), 1-6.
- Rippentrop, E. A., Altmaier, E. M., Chen, J. J., Found, E. M., & Keffala, V. J. (2005). The relationship between religion/spirituality and physical health, mental health, and pain in a chronic pain population. *Pain, 116*(3), 311-321.
- Rumbold, B. (2012). Models of spiritual care. In M. Cobb, C. M. Puchalski, & B. Rumbold (Red.), *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare* (pp. 177-183). Oxford: Oxford University Press.
- Rumbold, B., Cobb, M., & Puchalski, C. (2012). Policy. In M. Cobb, C. M. Puchalski, & B. Rumbold (Red.), *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare* (pp. 383-389). Oxford: Oxford University Press.
- Saroglou, V. (2011). Believing, Bonding, Behaving, and Belonging: The Big Four Religious Dimensions and Cultural Variation. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 42*(8), 1320-1340.
- Shadid, W. A. R., & van Koningsveld, P. S. (2008). *Islam in Nederland en België. Religieuze institutionalisering in twee landen met een gemeenschappelijke voorgeschiedenis*. Leuven: Peeters.
- Smith, K. S., & Teasley, M. (2009). Social Work Research on Faith-Based Programs: A Movement Towards Evidence-Based Practice. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought, 28*(3), 306-327.
- Stammers, T., & Bullivant, S. (2012). Secularism. In M. Cobb, C. M. Puchalski, & B. Rumbold (Red.), *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare* (pp. 83-88). Oxford: Oxford University Press.
- Swift, C., Handzo, G., & Cohen, J. (2012). Healthcare chaplaincy. In M. Cobb, C. M. Puchalski, & B. Rumbold (Red.), *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare* (pp. 25-30). Oxford: Oxford University Press.

- Swinton, J. (2012). Healthcare spirituality: a question of knowledge. In M. Cobb, C. M. Puchalski, & B. Rumbold (Red.), *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare* (pp. 99–104). Oxford: Oxford University Press.
- the ESEMeD/MHEDEA 2000 Investigators, Kovess-Masfety, V., Dezzetter, A., de Graaf, R., Haro, J. M., Bruffaerts, R., et al. (2010). Religious advisors' role in mental health care in the European Study of the Epidemiology of Mental Disorders survey. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *45*(10), 989–998.
- Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study: Qualitative descriptive study. *Nursing & Health Sciences*, *15*(3), 398–405.
- van der Stel, J. (2005). Spiritualiteit en religie: Het verband met geestelijke en lichamelijke gezondheid. *Gedrag en gezondheid*, *33*(3), 102-121.
- van Walle, K. (2011). *De sociaal-culturele rol van de moskee in de Vlaamse samenleving: een explorerend kwalitatief onderzoek*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Wang, P. S., Berglund, P. A., & Kessler, R. C. (2003). Patterns and correlates of contacting clergy for mental disorders in the United States. *Health services research*, *38*(2), 647–673.
- Willaert, D., & Deboosere, P. (2005). *Buurtatlas van de bevolking van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bij de aanvang van de 21e eeuw* (Nr. 42). Brussel: Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse.
- Young, J. L., Griffith, E. E., & Williams, D. R. (2003). The integral role of pastoral counseling by African-American clergy in community mental health. *Psychiatric Services*, *54*(5), 688–692.

BIJLAGEN

Bijlage I	Respondentenbeschrijving
Bijlage II	Rekruteringsbrief
Bijlage III	Informed consent
Bijlage IV	Interviewschema
Bijlage V	Voorbeeld uitgetypt interview
Bijlage VI	Labellijst

	Levensbeschouwing	Functie	Aantal jaren in functie	Sekse	Leeftijds-categorie	Origine	Opleidingsniveau NT = niet theologisch T = theologisch
R1	Vrijzinnig humanisme	Vrijzinnig humanistisch consulent	0 – 5 jaar	M	31 – 40 jaar	België	Hoger onderwijs (NT)
R2	Vrijzinnig humanisme	Medewerker Stichting Morele Bijstand aan Gevangenen	6 – 10 jaar	V	Onbekend	België	Hoger onderwijs (NT)
R3	Protestantisme	Dominee	26 – 30 jaar	M	51 – 60 jaar	Nederland	Hoger onderwijs (T)
R4	Protestantisme	Diaconaal medewerker	21 – 25 jaar	M	71 – 80 jaar	Nederland	Secundair onderwijs
R5	Katholicisme	Priester	26 – 30 jaar	M	61 – 70 jaar	België	Hoger onderwijs (T)
R6	Katholicisme	Priester	16 – 20 jaar	M	51 – 60 jaar	België	Hoger onderwijs (T)
R7	Katholicisme	Ziekenhuispastor	31 – 35 jaar	M	61 – 70 jaar	België	Hoger onderwijs (T)
R8	Getuigen van Jehova	Ouderling	26 – 30 jaar	M	61 – 70 jaar	België	Secundair onderwijs
R9	Islam	Imam	6 – 10 jaar	M	Onbekend	Onbekend	Hoger onderwijs (T)
R10	Islam	Imam	Onbekend	M	Onbekend	Onbekend	Onbekend
R11	Jodendom	Medewerker Sociale Joodse Dienst	0 – 5 jaar	V	51 – 60 jaar	Frankrijk	Hoger onderwijs (NT)
R12	Jodendom	Rabbijn	6 – 10 jaar	M	41 – 50 jaar	Frankrijk	Hoger onderwijs (T)
R13	Jodendom	Medewerker Centraal Israëlitisch Consistorie België	0 – 5 jaar	M	61 – 70 jaar	Polen	Hoger onderwijs (NT)
R14	Evangelisme	Voorganger	31 – 35 jaar	M	51 – 60 jaar	Nederland	Hoger onderwijs (T)
R15	Evangelisme	Diaconaal medewerker	0 – 5 jaar	M	21 – 30 jaar	Nederland	Secundair onderwijs
R16	Hindoeïsme	Medewerker tempel	0 – 5 jaar	M	61 – 70 jaar	India	Hoger onderwijs (NT)
R17	Anglicanisme	Priester	26 – 30 jaar	M	51 – 60 jaar	Engeland	Hoger onderwijs (T)
R18	Scientology	Medewerker	6 – 10 jaar	V	51 – 60 jaar	Frankrijk	Hoger onderwijs (NT)
R19	Orthodoxe kerk	Priester	6 – 10 jaar	M	Onbekend	België	Hoger onderwijs (T)

BETREFT | Hulpverleningsactiviteiten in een levensbeschouwelijk kader – interview

Geachte *heer, mevrouw (+ naam)*,

Als masterstudente Agogische Wetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel doe ik onderzoek naar hulpverleningsactiviteiten uitgevoerd door levensbeschouwelijke figuren in Brussel. Hierbij tracht ik de verschillende activiteiten, alsook motivatie, aanpak en ervaringen in kaart te brengen. De bedoeling is om inzicht te krijgen in hoe levensbeschouwelijke figuren hun rol als hulpverlener in Brussel invullen. Dit probeer ik te bekomen door personen te bevragen met een vertegenwoordigende functie binnen een bepaalde religie, godsdienst of levensbeschouwing in Brussel.

Dat is tevens de reden waarom ik u graag uitnodig om deel te nemen aan dit onderzoek. Concreet gebeurt dit door het afnemen van een interview waarbij uw levensbeschouwelijke functie centraal staat. Er zullen vragen worden gesteld omtrent uw rol en takenpakket. Daarnaast wordt er specifiek ingezoomd op de hulpverleningsactiviteiten die u uitvoert. Dit onderzoek peilt zowel naar de reële situatie, als naar uw mening over dit thema. Er is geen speciale kennis nodig om de vragen te beantwoorden. Uw deelname zou dan ook erg zinvol zijn om dit thema verder te belichten.

Het interview zal ongeveer anderhalf uur duren en vindt plaats op een voor u vertrouwde plaats in de nabije toekomst (januari, februari). Er zal een audio-opname gemaakt worden van het interview. Indien het interview in het Frans plaatsvindt, zal er gebruik worden gemaakt van een tolk. Ik wil alvast benadrukken dat uw deelname volledig vrijwillig is en dat alle verkregen informatie op anonieme en vertrouwelijke wijze behandeld zal worden.

Indien u interesse heeft om aan dit onderzoek deel te nemen, zou ik u vriendelijk willen vragen om me dit per kerende te laten weten. Ik zal u dan terug contacteren om een afspraak vast te leggen. Moest u nog verdere vragen of opmerkingen hebben, kunt u me steeds contacteren op het nummer XXX of via mail op severien.eyckens@vub.be.

Hopende op een positieve reactie.

Met vriendelijke groeten,

Severien Eyckens

Studente Agogische Wetenschappen – Vrije Universiteit Brussel

INFORMED CONSENT

Geachte heer, mevrouw,

In het kader van mijn masterproef doe ik onderzoek naar hulpverleningsactiviteiten die uitgevoerd worden door levensbeschouwelijke figuren. Hierbij is het noodzakelijk om ervaringen en visies van personen die een vertegenwoordigende functie hebben binnen een bepaalde religie, godsdienst of levensbeschouwing te kennen. Dat is meteen ook de reden waarom u voor dit onderzoek bent gevraagd.

Deelname aan het onderzoek houdt in dat u wordt uitgenodigd om door middel van een (individueel) interview enkele vragen te beantwoorden. Het interview duurt ongeveer anderhalf uur. De afname van dit interview gebeurt door Severien Eyckens, studente agogische wetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel. Indien het interview in het Frans wordt afgenomen, zal een onafhankelijke tolk zorgen voor vertaling. Bij het beantwoorden van de vragen gaat het enkel om uw ervaringen en mening. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Uw deelname is geheel vrijwillig. Dit wil zeggen dat u op elk ogenblik de mogelijkheid hebt om uw medewerking stop te zetten. Toch wil ik benadrukken dat uw medewerking voor het wetenschappelijk onderzoek uiterst belangrijk is. Het is immers uw functie die belicht wordt in het onderzoek. Uiteraard wordt uw privacy beschermd. Ik verzeker u dat alle door u verstrekte gegevens strikt vertrouwelijk worden behandeld en dat de antwoorden naamloos worden verwerkt. Ik wil u alvast hartelijk danken voor de nuttige bijdrage die u levert aan het onderzoek.

Indien u meer uitleg wenst over dit onderzoek kan u zich steeds wenden tot Severien Eyckens. Dit kan rechtstreeks of per mail (severien.eyckens@vub.be).

Met vriendelijke groeten,

Severien Eyckens
Studente Agogische Wetenschappen

Ik ondergetekende, _____ (*naam*),
verklaar hierbij dat ik, als participant aan een onderzoek van Severien Eyckens,:

- 1) ben geïnformeerd over het onderzoek. Op elk ogenblik heb ik de mogelijkheid om bijkomende informatie te verkrijgen.
- 2) totaal uit vrije wil deelneem aan het onderzoek, door een interview af te leggen aan Severien Eyckens, studente Agogische Wetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel.
- 3) de toestemming geef aan de onderzoekster om mijn resultaten op vertrouwelijke en anonieme wijze te bewaren, te verwerken en te rapporteren in het kader van het onderzoek 'hulpverleningsactiviteiten in een levensbeschouwelijk kader'.
- 4) de toestemming geef om het interview auditief op te nemen.
- 5) op de hoogte ben dat ik elk moment kan stoppen met het interview zonder hiervoor verantwoording af te leggen.
- 6) ervan op de hoogte ben dat ik een samenvatting van de onderzoeksbevindingen kan krijgen.

Gelezen en goedgekeurd te _____ (*plaats*) op _____ (*datum*)

Naam en handtekening van de participant: _____

Naam en handtekening van de onderzoeker: _____

I INTRODUCTIE	
Bedanking	Eerst en vooral zou ik je graag <u>bedanken voor je tijd en engagement</u> om deel te nemen aan dit onderzoek. Zonder jou zou dit onderzoek niet mogelijk zijn geweest.
Voorstelling interviewer	Ik zal mezelf en mijn onderzoek even kort voorstellen. Ik ben Severien Eyckens, een masterstudente aan de VUB. Ik studeer daar agogische wetenschappen.
Voorstelling onderzoek	Voor mijn masterproef doe ik onderzoek naar <u>hulpverleningsactiviteiten uitgevoerd door levensbeschouwelijke figuren</u> , bijvoorbeeld een priester die vluchtelingen opvangt, een imam die zich bekommert om zieken of een rabbijn die psychosociale steun biedt. Ik zou graag in beeld brengen welke <u>rollen en taken</u> levensbeschouwelijke figuren vervullen. Daarnaast zou ik graag willen <u>inzoomen op hulpverleningsactiviteiten</u> . Daarbij wil ik te weten komen <u>wat</u> er precies gedaan wordt en <u>hoe</u> dit verloopt.
Uitleg interview	Dat wil ik graag te weten komen aan de hand van interviews. Dat is dus meteen ook de reden waarom we hier zitten. Ik wil alvast benadrukken dat alles wat hier gezegd wordt <u>vertrouwelijk</u> behandeld zal worden. <u>Al de informatie zal enkel gebruikt worden in mijn onderzoek</u> . Bij de concrete uitwerking van het onderzoek zal ik ervoor zorgen dat alles <u>anoniem</u> is. Je naam komt zal dus nergens in het onderzoek vermeld worden. Wel zal ik delen (quotes) gebruiken van wat je vandaag zegt. In het belang van het onderzoek is het belangrijk dat je <u>eerlijk antwoordt</u> op mijn vragen. Hierbij wil ik graag benadrukken dat er <u>geen juiste of foute antwoorden</u> bestaan. Het interview zal zo'n <u>anderhalf uur</u> duren.
Informed consent	Vooraleer we van start gaan, zullen we eerst de <u>informed consent doornemen</u> . Hierop staat alles vermeld in verband met het interview. <i>Invullen, ondertekenen en opstarten opname.</i>
Vragen?	Moest je iets niet begrijpen, mag je me steeds onderbreken en om verduidelijking vragen. Heb je tot nu toe al vragen? Is alles duidelijk?

II ALGEMENE GEGEVENS / PERSOONSGEGEVENS	
Inleiding	Om te starten stel ik je graag volgende vraag:
Vragen	<p>(1) Kan je me wat meer vertellen over jezelf?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Geboortedatum/leeftijd ▶ Origine (Hoe lang in België? Reden komst België?) ▶ Nationaliteit

III LEVENSBESCHOUWING		
Inleiding	Nu heb ik al een idee van wie jij precies bent. Nu zullen we dieper ingaan op het aspect levensbeschouwing en jouw rol en takenpakket daarin.	
Levensbeschouwelijke achtergrond	(2) Tot welke levensbeschouwing reken je jezelf?	▶ Waarvoor staat levensbeschouwing?
	(3) Welke functie neem je aan binnen deze levensbeschouwing?	▶ Sinds wanneer deze functie? ▶ Wat daarvoor? (geschiedenis/toeleiding)
	(4) Hoe zou je je geloofsgemeenschap omschrijven?	▶ Ruimtelijke situering ▶ Aantal gelovigen ▶ Wie zijn gelovigen (leeftijd, origine, arm/rijk ...)? ▶ Hoe verloopt contact (tevredenheid, persoonlijk ...)?
Takenpakket	(5) Op welke manier zet jij je in in je geloofsgemeenschap?	▶ Traditionele activiteiten (preken, bidden ...) ▶ Culturele activiteiten (taallessen, tentoonstelling ...) ▶ Sociale activiteiten (ontmoeten ...) ▶ Concrete voorbeelden ▶ Wat is de belangrijkste volgens jou? + redenen ▶ Voor wie (eigen gemeenschap vs. daarbuiten)?
Rollen	(6) Welke rollen vloeien hieruit voort denk je? <i>(Hoe denk jij dat jouw geloofsgemeenschap je ziet?)</i>	▶ Betekenis voor Brusselse context

IV LEVENSBESCHOUWELIJK FIGUUR ALS HULPVERLENER		
Inleiding	We gaan nu wat dieper in op het hulpverleningsaspect.	
Hulpverlenings-activiteiten	(7) Komen mensen soms met een probleem bij jou terecht?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Welke problemen? ▶ Welke mensen? ▶ Waarom bij jou en niet naar professional? (drempels) ▶ Hoe ervaar je dit?
	(8) Hoe pak je dit dan aan?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Menselijk, godsdienstig ... ▶ 'Standaardpakket' of afstemming op noden ▶ Eenmalig vs. meermalig
	(9) Wat motiveert je om deze hulpverleningsrol op te nemen?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Vanwaar komt motivatie?
	(10) Beschouw je jezelf als een hulpverlener?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Redenen ▶ Meerwaarde voor een levensbeschouwelijk figuur? ▶ Vergelijking met professioneel hulpverlener, psycholoog, sociaal werker (verschillen/gelijkenissen) ▶ Invloed op de Brusselse samenleving ▶ Bijdrage zorgsysteem (formeel/informeel)
Rol opleiding	(11) Welke opleiding heb je genoten?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Religieus, regulier, extra vormingen ... ▶ Bijdrage aan vervullen van hulpverleningsactiviteiten <ul style="list-style-type: none"> - Kwaliteit - Effectiviteit
	(12) Heb je behoefte aan een extra opleiding met oog op het uitvoeren van hulpverleningsactiviteiten?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Redenen ▶ Welke opleiding? ▶ Bijdrage aan tegemoetkoming noden gemeenschap?

	(13) Stelling: 'Ieder levensbeschouwelijk figuur die hulpverlening voorziet, zou een gepaste voorafgaande opleiding moeten volgen.'	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Eens/oneens + argumentatie ▶ Opleiding vanuit levensbeschouwing vs. reguliere opleiding
	(14) Stelling: 'Professionalisering gaat in tegen het traditionele karakter van levensbeschouwing.'	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Eens/oneens + argumentatie
Samenwerking professionals	(15) Werk je soms samen met professionals op vlak van hulpverlening?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Met wie? ▶ Op welke manier? ▶ Wanneer? ▶ Meerwaarde, belang ... ▶ Hoe is relatie met professionals?
	(16) Stelling: 'Cultuursensitieve zorg is noodzakelijk.' (<i>Het is belangrijk dat religie mee in oogschouw wordt genomen in professionele hulpverlening.</i>)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Eens/oneens + argumentatie ▶ Waar zie je je eigen rol hierin?

V AFSLUITING			
Inleiding	We zijn bijna aanbeland bij het einde van dit interview. Graag zou ik je nog één stelling willen voorleggen ter afsluiting.		
Vragen	<table border="1"> <tr> <td>(17) Stelling: 'Levensbeschouwing is nog nooit zo onbelangrijk geweest als vandaag de dag.'</td> <td> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Eens/oneens + argumentatie ▶ Anders of andere invulling? </td> </tr> </table>	(17) Stelling: 'Levensbeschouwing is nog nooit zo onbelangrijk geweest als vandaag de dag.'	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Eens/oneens + argumentatie ▶ Anders of andere invulling?
(17) Stelling: 'Levensbeschouwing is nog nooit zo onbelangrijk geweest als vandaag de dag.'	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Eens/oneens + argumentatie ▶ Anders of andere invulling? 		
Vragen? Opmerkingen?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Heb je nog bepaalde vragen of opmerkingen? ▶ Zijn er nog zaken die je graag zou toevoegen in kader van dit onderzoek? 		
Bedanking	Ik zou je nogmaals willen bedanken voor je deelname aan dit onderzoek. Je hebt me zeer boeiende en interessante inzichten gegeven over dit thema. <i>Afgeven bedanking</i> . Moest je interesse hebben, dan kan ik jou steeds de resultaten van het onderzoek bezorgen.		
Sneeuwbalmethode	Ik ben nog op zoek naar personen die ik nog kan interviewen. Denk jij nu misschien aan iemand die interesse zou kunnen hebben in een interview?		

**INTERVIEW 17 – DIACONEEL MEDEWERKER (EVANGELISME)
23/02/2017 – 17u00 – 57min.****Kun je eerst wat meer vertellen over jezelf?**

XXX

En wat is uw functie in de kerk?

Euh ... in de kerk op zichzelf ben ik bezig met evangelisatie, dat is naar buiten toe over het geloof vertellen, naar andere mensen toe. Dan ben ik mede of, ja, eigenlijk verantwoordelijk voor het daklozenproject dat wij hebben. We werken vooral met daklozen en vluchtelingen en ik coördineer een beetje het werk en ik maak dat we professionaliseren. Dus de werking bestaat al meer dan tien jaar. Maar de werking was tot nu toe eigenlijk vooral een vriendengroep die dat samendeed. Alé, iets beter dan dat, maar toch eigenlijk een vriendengroep die dat samendeed. En nu proberen we over te stappen naar een echte organisatie die probeert een landelijk netwerk uit te bouwen naar de toekomst toe. Maar nu proberen we gewoon, ja, informatie te verzamelen dat we meer op een meer professionele manier aan te bieden aan de hulpvragers. En dan ... ja, da's een beetje mijn hoofdtaak, alles een beetje aan te sturen. Ja. En dan ook het jeugdwerk voor de jongvolwassenenafdeling van de kerk, euh, maar dat heeft niks met het hulpproject te maken, dat is gewoon wat ik daarnaast ook doe. **Ja, en dat is ook in de kerk?** Da's met mensen van de kerk en mensen van buitenaf ook.

Dat daklozenproject dat situeert zich ook echt binnen wat jullie doen binnen de kerk?

Ja. Dus euh ... officieel, op papier, zijn het twee aparte projecten. Sinds vorig jaar hebben ze een vzw opgericht eigenlijk. Die vzw is vooral opgericht voor financiële doeleinden. Alé, om gemakkelijker fondsen en samenwerking te kunnen aangaan. Maar op zichzelf gezien is het honderd procent werk van de kerk. Los van dat dat juridisch gezien niet zo is. Maar we werken niet alleen maar met onze eigen kerk, we werken, alé, we proberen heel fel samen te werken met andere kerken in de omgeving. En euh ... ik denk dat de meerderheid van de medewerkers voor het moment ook vooral uit andere kerken komen als onze lokale kerk. En dat kan een andere soort kerken zijn, maar vooral meestal andere talen kerken. Alé, Fransen of Engelsen of ... euh ... ja.

En dat daklozenproject kan je dat eens toelichten?

Wat we op dit moment doen is elke vrijdagavond gaan we naar het noordstation waar ongeveer een honderdvijftig mensen wonen op het station zelf als dakloze, vluchtelingen vooral. Daar delen wij koffie en thee uit om de mensen uit te nodigen voor bij ons te komen eten. Er komen tussen de dertig en de zeventig mensen komen eten. Da's meestal soep en broodmaaltijd, waarna dat een van onze mensen een verhaal vertelt. Na dat verhaal is er koffie, thee en nog een dessert. En tegelijkertijd gaat dan onze klerenwinkel open. Dus ze krijgen gratis kleding. Daar is een heel systeem rond opgebouwd om dat een beetje te ordenen. Dus ... ze krijgen dan gratis kleding. We zijn dan ook aan 't werken aan een informatiemuur waar we alle flyers en kaarten en dergelijke hebben of achter de schermen hebben om daklozen of andere mensen te informeren over waar dat ze extra hulp kunnen krijgen. Maar eigenlijk een beetje een informatieplaats te zijn ook, omdat wij kunnen ook niet iedereen helpen. Dus willen we ze kunnen doorverwijzen naar andere professionele

of vrijwillige hulpverlening. Dus ik probeer ook te netwerken, voor zover dat lukt, met andere organisaties om te weten wat wij doen en ... alé, dat we in ieder geval elkaar kennen en hopelijk af en toe kunnen, occasioneel samenwerken. Dus dat is één stuk van 't werk en dan de woensdag hebben wij van vier uur tot tien uur eigenlijk een soort van opendeurmoment. Dat is nog maar sinds enkele weken dat wij nu, bijna twee maand dat we dat nu doen. En mensen kunnen gewoon komen, langskomen voor koffie, thee, soep, brood, een spelletje, gewoon wat gezellig samenzijn ... en dan 's avonds hebben we, voor wie dat geïnteresseerd is een bijbelstudiemoment of een gespreksmoment over christelijk thema's of over het leven in 't algemeen. Dus dat is op dit moment onze hoofdfocus: de twee grote activiteiten die dat wij doen. En daarnaast is 't vooral, ja ... organisatorisch bezig zijn of achter de schermen mensen proberen informeren die bijvoorbeeld specifieke vragen hebben. Dan begeleiden. Niet dat we dat heel veel kunnen doen op dit moment, omdat we weinig medewerkers hebben die dat dat kunnen. Maar de medewerkers, ikzelf en een paar anderen die dat kunnen, gaan dan bijvoorbeeld mee naar een advocaat met iemand of mee naar een centrum dat informatie verschaft, euh ... over het thema dat zij vragen over hebben. Of we verwijzen door naar een medisch iets. En dan proberen we dat op te volgen, voor zover mogelijk. Dat klinkt beter, dat is ... maar daar werken we aan om dat te verbeteren.

En hoe proberen jullie dat te verbeteren?

Awel, door dan te netwerken met andere organisaties en ook omdat we nu proberen meer medewerkers aan te trekken. Op, alé, we hebben verschillende categorieën van medewerkers. Dus je hebt mensen die gewoon enkel wat praktische dingen doen. We hebben mensen die enkel met de mensen babbelen eigenlijk. Dus dat is eigenlijk de hoofdgroep. De belangrijkste groep, dat is het doel van de werking om met mensen in contact te komen. Wij willen geen noodhulp geven, daarom dat we ook niet aan het station eten gaan brengen. We willen echt de mensen uit hun, alé op een rustige plaats brengen waar we gewoon met hun kunnen spreken over wat dat ze willen spreken. Maar we proberen om uit hun directe situatie te stappen van alleen maar ellende aan het station bijvoorbeeld. Ja, om zo gewoon een gesprek te kunnen aangaan en hen ook beter te kunnen informeren, want op het station kun je nooit alles bijhebben van brochures en kaarten en weet ik veel wat. Dus door dat we meer mensen willen aantrekken om te helpen, ja, proberen we onze hulp te verbeteren. Maar, alé, da's een beginfase nog.

En komen mensen ook gewoon zelf naar jullie toe?

Ja, dus euh ... we gaan aan 't station, als we mensen uitnodigen de woensdag gaan we soms aan 't station de mensen uitnodigen. Niet alle woensdagen. Er komen, een deel van de mensen komen mee met de auto's van degene die met de auto terugrijden. Maar ongeveer de helft van de mensen komt zelf te voet naar onze locatie. Ja ... en er zijn ook mensen die niet aan het station verblijven, maar gewoon uit het algemeen uit de buurt komen of hele lange relaties die we al hebben. Dus sommige mensen die al jaren komen, die gewoon terugkomen op eigen gelegenheid. En soms heb je mensen die alle weken komen en dan in een keer drie maand niet en dan zijn ze er plots weer voor een paar maanden en dan zijn ze weer weg en ... alé, afhankelijk van hun situatie komen ze dan. En enkele groeimogelijkheden dat wij zien in de toekomst is los van het beter informeren, is opslagplaatsen voorzien voor daklozen hun documenten en kleine bezittingen. Want mensen hebben geen plaats om hun privébezittingen of hun stock, zogezegd, op te slaan. Dus moesten wij zo'n klein kastje, gelijk

kluisjes in een zwembad bijvoorbeeld, of iets groter, kunnen aanbieden ... we hebben daar de plaats voor. Dan zou de, het volgende project wat we willen opstarten. Maar dan spreek ik waarschijnlijk over een paar maanden vooruit, wegens financiën en medewerkers.

En hoe komt ge altijd op die ideeën van die verschillende projecten?

Door vooral met andere organisaties te spreken. We zijn eigenlijk rond gegaan bij alle grote namen in Brussel om gewoon kennis te maken en een keer een uurtje of twee met hen te spreken over wat zij doen. Om ook ons werk te presenteren en proberen op die manier relaties te leggen en ook van hun te leren. We hoeven het warm water niet opnieuw uitvinden, als iemand anders het al heeft. We hebben gewoon gekeken, wat is er vooral te kort en wat kunnen wij aanbieden binnen onze mogelijkheden op dit moment. Dus op hele lange termijn zou ik, is één van de dromen om een opvangcentrum te hebben voor mensen tijdelijk, alé, voor een aantal weken de mensen uit de daklozensituatie te halen om ze dan in een intensief traject te kunnen plaatsen. Maar ja, dan spreken we een paar miljoen euro, dus dat is nog een eindje weg.

Ja, je gaat dan langs bij alle grote spelers in Brussel ...

De meeste grote spelers zijn eigenlijk ook klein. Die hebben gewoon een huis waar ze dan hun werk doen bijvoorbeeld. Je hebt bijvoorbeeld De Fonteyn dat is een plaats waar dat ze kunnen douchen en wassen. Maar dat is ook gewoon één woonhuis, maar die hebben wel tachtig medewerkers. En die zijn eigenlijk heel positief als wij komen ... en, ja, die maken echt tijd voor ons om met ons te spreken en elkaar te kennen. Het is niet gemakkelijk om echt samen te werken, want ieder heeft z'n eigen accenten, z'n eigen karakter in zijn werk. En ook ja, alé, iedereen is overbevraagd en overbelast. We hebben wel, alé, ik ben met iedereen gaan babbelen, waar ik kans toe had. Maar we hebben wel, alé, ik heb wel absoluut meer aandacht gegeven aan andere christelijke organisaties, gewoon omdat ... je hebt een gemeenschappelijke band die verder gaat dan alleen hulpverlening. Maar in die zin, alé, proberen we wel met iedereen samen te werken. Da's meer uit persoonlijke interesse dat ik dan misschien iets meer interesse had in hun werk, als ... gewone persoonlijke.

Maar hoe verwelkomen ze jullie dan? Omdat jullie wel vetrekken vanuit een bepaald religieus standpunt, terwijl zij eerder neutraal zijn.

We hebben nooit geen negatieve of zo ... twijfelende reacties gehad. Eigenlijk altijd heel **Maar, dus eigenlijk de andere professionals om 't zo te zeggen, die zien jullie eigenlijk gewoon als een gelijkwaardige actor?** Ja, wij voelen dat wel zo aan. Alé, ik heb totaal niet de indruk dat wij worden beschouwd als ... het enigste wat ze wel duidelijk is ja, als gij wilt op een kaart staan voor daklozen, als gij wilt op grote websites staan voor hulpverlening, overkoepelende organisaties, dan moet je uw plaats verdienen. Ge komt niet op zo'n lijst als gij één keer in de week één pan soep aan 't station gaat brengen, dan ... ja, dat gaat niet. Als je een stevig aanbod hebt, wat betrouwbaar is, als in dat dat langdurig is en terugkomt en dat mensen daar echt op kunnen rekenen, dan kunt gij uw plaats verdienen en dat kunt ge alleen maar krijgen door te netwerken of door u in te kopen als 't ware. Maar ja, dat willen wij niet. Wij willen eerder netwerken. Als gij een groot complex hebt met tweehonderd douches en vijfhonderd slaapkamers, ja, dan heb je je ingekocht, maar dat is niet voor ons. Dus het is vooral ... we worden eigenlijk goed onthaald en ze zijn heel vrij om informatie te

geven en ideeën te delen en ... Ze zijn eigenlijk eerder verbaasd dat wij komen vragen, dan dat ze zoiets hebben van ga maar weg, we hebben als honderd mensen gehad deze weg.

En vanwaar komt die verbazing dan?

Ik denk dat vele andere organisaties veel minder de moeite nemen om echt tijd, alé, mensen uit te sturen om tijd te gaan investeren. Wat ik wel snap, want ik denk, moesten wij nu, moest ikzelf als projectleider dat werk nu al vijf jaren doen, dan zou ik ook minder geneigd om gewoon eens langs te gaan bij een ander. Want dan heb ik zoiets van ja, ik heb mijn werk en zij zijn daar ... alé, ge kent elkaar dan een beetje, maar ... Dus ik denk dat de nieuwigheid van ons helpt om een stap te nemen.

Als jullie naar organisaties gaan, zeggen jullie dan ook uitdrukkelijk dat jullie van de evangelische kerk zijn?

Ja, ja. We zijn daar heel open over. Ik zeg ook heel duidelijk dat dat echt ons doel is om mensen, alé ... een deel van mensen te bereiken en deel ... mensen te helpen, maar ook mensen te bereiken met onze boodschap. We steken dat zeker niet weg. Ja, we worden warm onthaald, alé, soms moet je een uurtje wachten voordat ze tijd hebben, maar ik probeer meestal een afspraak te maken of euh ... Ik heb ook wel gehad organisaties die ons terugbellen met dan een hulpvraag naar ons toe. Of wij hen kunnen helpen met iets kleins. Euh ... dus we proberen zo een wisselwerking te houden, maar ja ... het is gewoon een kwestie van vriendschappen sluiten met andere organisaties. En zo ... proberen van daaruit te vetrekken. Het is niet de bedoeling dat wij in een groot netwerk willen belanden waar wij heel veel tijd in vergaderen steken, want we zijn er om de mensen te helpen niet om andere medewerkers ... alé, andere hulpverleners te leren kennen. Dat is leuk, maar niet onze prioriteit. Alé, dat is een verrijking voor de werking, maar niet de volgers van ons.

En ja, die samenwerking met professionals vind je dat dat er dat voldoende is of zou dat toch nog net iets meer intenser mogen zijn?

Ik denk dat er op het hoger niveau van de organisaties die echt hun naam gemaakt hebben al dat er zeker al samenwerking is. Maar ik denk dat de gemiddelde en de kleine organisaties geen interesse hebben om dat te doen, omdat ze allemaal overbelast zijn en dan ... elke maand, want dat komt er al snel op neer als ge in meerdere netwerken beland, elke maand of vaker gaan vergaderen over theoretische modellen die dan plotseling de wereld moeten veranderen. Iedereen weet dat dat uiteindelijk, alé, de problemen lossen niet op als je een ander model gaat gebruiken. Ik denk dat dat de hoofdreden is en dat is ook wat ik veel gehoord heb bij anderen, dat dat de reden is om dat niet te doen, omdat het te arbeidsintensief is. Dus ze willen allemaal elkaar kennen en zo occasioneel kunnen samenwerken. Maar niemand heeft de tijd en de middelen of de mensen om daar heel intensief samen te werken. Voor kleine en middelgrote organisaties he, ik zeg niet Samusocial bijvoorbeeld met ik weet niet hoeveel betaalde medewerkers, is dat een ander verhaal.

Dus eigenlijk, als ik het goed heb begrepen, dan proberen jullie wel in een bepaalde mate samen te werken met andere organisaties om eigenlijk vooral ook mensen te kunnen doorverwijzen.

Ja, om naar ons toe zelf mensen te kunnen laten doorsturen, maar onszelf mensen ... ze mogen ook naar ons sturen uiteraard. Ik wil zeker een wisselwerking hebben. Het is vooral elkaars werk

erkennen en kennen en dus kunnen doorverwijzen. Maar het is minder de bedoeling om echt ... **gezamenlijke projecten of zo?** Ja, we willen occasioneel een keer samen een project doen. Er is bijvoorbeeld eentje die een voetbalploeg heeft voor daklozen, daar willen wij graag wel een keer in de verdere toekomst aan meewerken en ook een keer proberen een seizoen mee te doen. Maar wij willen niet plotseling in alles meegesleurd worden. Wij willen onze eigen identiteit wel behouden en ons eigen werk behouden. Maar wel ... heel goed weten wat de andere doen om ook geen dubbel werk te doen.

En in hoeverre zit die religie vervat in het daklozenproject?

Moesten wij geen christenen zijn, moesten wij dit niet met onze christelijke visie doen, zou denk ik ... negentig procent van onze medewerkers of vrijwilligers direct stoppen. Ik denk dat er, er zijn een paar niet gelovige vrijwilligers, dus die zouden waarschijnlijk wel komen. Maar ik denk dat de gelovige medewerkers of vrijwilligers direct zouden stoppen moesten wij niet zo nadrukkelijk christelijke identiteit naar voren brengen. De hoofdreden waarom we bijvoorbeeld dat ook in de kerk doen en niet in een zaal die misschien meer geschikt is of dichterbij het station ligt of ... en waarom we ook een Bijbelverhaal vertellen of iets dergelijks of Bijbelstudies aanbieden, is ja, het werk wordt alleen maar gedaan vanuit onze christelijke visie omdat we geloven dat mensen helpen, materieel of financieel één stap is, maar dat wij ook de geestelijke dimensie of hoe je het ook wil noemen, geloven van de mens zijn en daar ook een aanbod willen hebben voor wie wil. Maar ik denk, moesten wij het gelovige aspect opdringen aan onze bezoekers dat evengoed de meerderheid van onze vrijwilligers zouden stoppen. Dat we wel iedereen vindt ... wil het heel nadrukkelijk aanbieden en onze identiteit heel duidelijk kenbaar maken. Wij zijn hier als christenen om jullie te helpen, maar 99 procent van de mensen die komen zijn bijvoorbeeld moslims op dit moment. Vooral vluchtelingen uit Soedan, Egypte, Syrië en ... zij weten dat heel goed, maar wij gaan dat niet opdringen en hun zin van als ze daar niet van willen spreken, ja, dat is hun keuze en als ze dat willen is dat hun keuze. Het is wel de basis en het, de hoofdreden waarom we het doen.

Dus eigenlijk uw geloof motiveert u om dit werk te doen?

Ja. Alé, persoonlijk en een groot deel van de medewerkers weet ik zeker dat ze het ook zo denken, beschouwt het als de enigste en de hoofdreden om het te doen. Moesten we ons christelijke element uit ons werk halen, vind ik persoonlijk, dat ons werk nutteloos is. Omdat iedereen kan noodhulp aanbieden, iedereen kan hulpverlening aanbieden op materieel, financieel vlak, maar voor ons ... wij geloven net dat de enigste meerwaarde die wij kunnen brengen aan het armoede in Brussel is ons geloof. Dus zonder geloof hebben wij geen meerwaarde ten opzichte van gelijk welke organisatie. Dus moesten wij ons geloof niet centraal stellen in ons werk, zouden wij beter onze vrijwilligers heel hard aanmoedigen om binnen een bestaande organisatie zich in te zetten. En daarom, alé, is dat voor ons het allerbelangrijkste.

En proberen, ja ... dus 99 procent van de mensen die komen die zijn moslim?

Ja, in ieder geval uit moslimlanden. Of ze allemaal praktiserend moslim zijn, weet ik niet. Maar de meerderheid wel. Bijvoorbeeld op woensdag komen ze soms, alé, dan is de groep veel kleiner he. Van vijf tot twintig mensen die komen. En da's wel regelmatig gebeurd dat er een hele groep mensen weggaat om zes uur, omdat ze naar de moskee moeten gaan om te bidden. Maar ze komen daarna

weer terug om een spelletje verder af te spelen of zo. En vinden dat ook perfect oké, mensen moeten hun eigen keuze maken. Ja. En ook bijvoorbeeld bij het verhaal, dat is bijna altijd een Bijbelverhaal of een christelijke boodschap na de maaltijd op vrijdagavond en de mensen heel respectvol allemaal, luisteren heel stil of stellen heel veel vragen achteraf. Soms, er is zeker interactie met de mensen daarover. Maar alé, we dringen dat niet op als mensen dat niet willen. Alé, buiten dat verhaal wordt verteld voor de hele zaal natuurlijk, maar als ze achteraf vragen hebben, kunnen zij als zij dat willen ... maar wij gaan dat niet verder, het heeft ook geen nut he.

En hoe vinden die mensen dat dat zelf om in een kerk te komen?

Ik denk dat de mensen die wij hebben die dat perfect oké vinden, ook omdat ze blijven terugkomen. Af en toe, heel zeldzaam, zijn er wel mensen waarvan je merkt dat ze wat ongemakkelijk zijn of wat ... maar dat is echt heel soms maar. Maar de meeste mensen, ja, kennen ze ons, omdat we er al weken zijn. En die komen terug en die zijn vriendelijk en ja ... wij hebben daar geen negatief ... Wat soms gebeurt, is dat er in de vertaling, want we hebben dan een tolk Frans-Arabisch. Dat er in de vertaling wel eens iets niet goed overkomt. En dat mensen dan zo ... af en toe zo wat reageren ... van wat bedoel je? Dat ze denken beledigd te zijn, maar als we dan verder spreken, dan is dat meestal een taalfout of zo'n ding. Onze tolk is niet helemaal ...

Heeft dat ook niet een soort van drempel in zich dat het net in een kerk doorgaat?

Ja, ik ben honderd procent dat er een aantal mensen niet zullen komen, juist omdat het in een kerk doorgaat. Maar er is zoveel aanbod, geen enkele dakloze alé, geen enkele geïnformeerde dakloze in Brussel heeft honger. Geen enkele geïnformeerde dakloze hoeft op straat te slapen, tenzij dat ze er zelf voor kiezen. Dus er is zoveel aanbod voor mensen die niet bij ons willen komen, die gaan ergens anders. En da's denk ik perfect normaal. Niemand kan iedereen helpen, dus ...

En als die mensen bijvoorbeeld op vrijdagavond bij jullie een kom soep komen drinken, gaan ze dan soms ook over hun problemen praten, of ...?

Ja, voor zover we de kans krijgen om met iedereen te spreken natuurlijk. Maar de mensen die er speciaal voor aangesteld zijn, krijgen heel veel de kans om over problemen te praten. En dan, ja, meestal kunnen we mensen niet helpen, omdat ze gewoon in een situatie zitten dat ze volledig illegaal zijn, dat ze, of crimineel zijn of andere redenen hebben waardoor ze eigenlijk niet in het hulpsysteem kunnen vallen van de overheid. Dus die mensen kun je een beetje informeren over hun kansen of we proberen ze dan ... door te verwijzen voor zover dat mogelijk is. Of gewoon een keer met ze te spreken en te luisteren. Niet iedereen die z'n verhaal wil doen, wil ook geholpen worden. Sommige mensen willen gewoon een beetje in vertrouwen wat verder kunnen spreken. De doelgroep die we op dit moment hebben, alé de grootste groep daarvan toch, leeft ook echt in groepen bij elkaar. Hebben nooit geen privacy. Dus zij moeten ook zich groot houden in hun groep op een bepaald niveau. Voor hun veiligheid en voor hun persoonlijkheid en voor hun persoonlijke eer. Dus dan geeft dat soms kansen inderdaad, om meer persoonlijk met mensen te spreken, juist omdat ze even uit de groep zijn. Maar dat is heel gevarieerd. Soms een paar weken niet, soms heel veel en ja ...

Maar wat bieden jullie zelf van hulpverlening dan? Alé, als ik dan meer kan inzoomen op die psychosociale hulpverlening?

Ghoh ... hoe doe je dat? Omdat we niet heel langdurige met iedereen op weg kunnen gaan, is dat niet zo heel veel. Maar er is wel dat we sommige mensen terug opzoeken of tijdens de week proberen contact houden. Alé, dat is meestal een keer opzoeken of een keer afspreken om een broodje te gaan eten of dergelijke. Om gewoon te kunnen verder spreken over hetgene waar dat ie mee gekomen was. Maar het is niet dat wij een langdurig programma hebben om mensen echt lang op te volgen. We hebben wel mogelijkheden voor een enkeling om uit een daklozensituatie te geraken. Bijvoorbeeld onze tolk is iemand die zelf uit, via het daklozenproject bij ons gekomen is. Ja, maar zo'n situatie kunnen we wel veel meer aanbieden. En de andere leider van het project heeft met een aantal mensen een langdurige relatie op die manier opgebouwd om ze op die manier te begeleiden. Dat soms over jaren gaat of soms over een paar maanden gaat. Maar dat is eerder voor de enkeling. Omdat ja, wij hebben de mogelijkheid en niet de vraag van de mensen om dat voor vijftig man te doen. De mensen komen daar ook niet zo makkelijk mee. Omdat ja ... ze denken als eerste: ja, die kennen mij toch niet, die kennen mijn situatie niet. En omdat ze vaak ook beseffen dat ze in een uitzichtloze situatie zijn. Want ja, als je volledig illegaal bent en je hebt geen enkele kans om daar iets aan te veranderen, is het niet zo vanzelfsprekend om in een langdurig hulpprogramma te stappen. Maar dat is wel iets waar we naartoe willen gaan werken. Maar dan vooral met een 'housing first' project achtig iets. Om mensen eerst uit hun context te halen van dakloosheid. Maar dat is ... de toekomstdroom voor over een paar jaar.

Ja, dus eigenlijk eerst ook de praktische zaken meer aanpakken dan ...

Ja, omdat je kunt ... denk ik, de meeste mensen niet echt tot rust laten komen in hoofd, wat het probleem ook mogen wezen, zolang zij zelf nog op een chaotische woonsituatie zitten of ja ... ik denk dat je ook aan de praktische dingen eerst moet kijken. Maar voor de enkeling die daarnaar vraagt en waarvan we merken dat dat klikt, proberen we wel meer persoonlijk aandacht aan te geven. Maar het is niet dat we echt psychologen zijn of zo he. Alé, niet echt in onze werking. Maar we kunnen ... als het echt moet, kunnen we mensen doorverwijzen naar andere christelijke hulp die dat meer intensief kunnen.

Maar de begeleiding die je zelf biedt, wat moet ik mij er dan bij voorstellen? Dus als ... jij zei dat er zo toch wel een personen waarbij dat je toch wel een langdurige traject bewandeld.

Dan is dat vooral gericht op ja, eerst een relatie opbouwen met die mensen en hun beter leren kennen en weten wat hun noden echt zijn. Want heel vaak, in één gesprek heb je maar een half verhaal of veel minder. En dan ja, vooral via vriendschapsrelatie en vanuit onze christelijke visie mensen proberen verder helpen. Maar da's vooral in gesprekken, in meegaan naar sociale diensten, meegaan naar advocaten, meegaan naar medische opvolging, van dat soort dingen. Dus meer aanmoedigen en begeleiden van stappen zetten van de betrokken personen. En daarnaast met een geestelijk, christelijk aspect proberen we die mensen ook in hun geloof verder te helpen. De meerderheid van mensen die echt langdurig met ons optrekken, zijn vaak wel christenen of worden christenen op termijn. Dat is ook onze sterkte ... vanuit een christelijk standpunt mensen te helpen. Maar het is vooral een relatie en begeleiding naar professionele hulpverlening, huisvesting, financiën,

OCMW, advocaten ... dat soort dingen. Omdat heel veel mensen vinden het zelf moeilijk om een eerste paar stappen te nemen. En als ze eenmaal de stappen, alé, als iemand hun handje vasthoudt, is dat vaak makkelijker. Ik heb zelf in m'n jeugdwerk ook mensen gehad, vanuit m'n christelijk jeugdwerk, daar ook moesten we gewoon stappen zetten. Ja, een simpel formulier invullen gaat niet. En da's ... alé heel stomme dingen die voor de gewone mensen niks is, maar dat voor hun grote drempels zijn, proberen we dan een klein aan tegemoet te komen. Maar het is niet dat we heel veel kunnen aanbieden, want we zijn geen psychologisch centrum of dergelijke.

Maar waarom denk jij dat mensen naar jullie komen en niet direct bijvoorbeeld naar een professional stappen?

Omdat ten eerste de drempel naar professionals heel hoog is en heel ver van hun bed show is. En meestal komen de mensen niet naar ons toe van 'he, kun je mij helpen met die probleem, want ik heb eigenlijk aandoening of een weet ik veel wat in mijn hoofd', maar de meeste mensen komen gewoon uit een algemene hulpvraag en omdat die relatie begint te klikken of dat begint een beetje persoonlijk te worden, krijg je kans tot gesprekken met mensen en van daaruit komen mensen dan meer open en geven ze meer informatie over hunzelf. En waar dat je ook de kans krijgt om mensen te gaan begeleiden op hun eigen wisselvraag een beetje, maar minder ... gewoon omdat het laagdrempelig is. Ik denk dat dat de hoofdreden is, waarom mensen naar ons toe komen. En een enkeling komt ook gewoon rechtstreeks omdat ze juist een christelijk iets zoeken, maar dat is wel een, vooral mensen die zelf vanuit een christelijke achtergrond komen he. Vooral mensen die vroeger in hun kindertijd een christelijke cultuur hadden. Die dan bijvoorbeeld daarom denken van, oke, het is een stap. Maar die kunnen evengoed naar een professioneel overheid gefinancierd iets gaan. Maar ja ... die komen daar meestal niet terecht of eerst bij ons terecht. Of overal tegelijk. Want dat gebeurt ook veel dat we mensen hebben die bij ons komen om vragen te stellen, alé, serieuze vragen te stellen of hulpvragen. Dat we eigenlijk pas na twee of drie keer serieus met hen gebabbeld hebben erachter komen, dat ze op twee andere plaatsen hetzelfde vraagproces aan 't lopen zijn.

En wat doet ge dan?

Ja, dan probeer je hen daarop te wijzen dat dat als eerste niet zo correct is om drie keer dezelfde vraag te stellen, waardoor er drie medewerkers aan het werk zijn voor één persoon. En we proberen ze dan of door te verwijzen naar één van de andere twee plaatsen. Of hen ieder geval te informeren wat er gebeurt. Een beetje beeldvorming te krijgen. Maar daar merk je wel dat er vaak, of dat mensen bijvoorbeeld een tijdje meegaan in zo wat opvolging van hun problemen en dan afhaken, omdat ze ergens anders intensiever worden opgevolgd of ... bij hun idee beter of wat ook. Dus dat merk je wel dat soms mensen bij meerdere plaatsen tegelijkertijd proberen.

En probeer je soms dan samen te werken met de anderen waar ze dan om hulp zijn gaan vragen?

Nog niet. We zijn nu nog niet zo lang bezig hier zelf. Maar dat hebben we nog niet zo concreet gedaan, omdat tot nu toe zijn die mensen dan vaak afgehaakt naar de andere kant van de organisatie, alé, van hun hulpaanbieders gegaan. Maar ik heb wel contact gehad met andere hulpverleners om dan te weten van ja, kijk, ... maar dat was dan vooral telefonisch. Gewoon om te weten hoever ze daar staan of wat dat ze daar gaan doen. Maar we hebben niet zozeer echt

samengezeten met mensen nog. Maar moest daar de kans voordoen in de toekomst, dan zouden we daar zeker wel bereid toe zijn. Maar ja ... de kans heeft zich niet op die manier voorgedaan. Maar je merkt soms wel dat mensen te veel weten, dus dat moet zijn dat ze nog ergens anders informatie krijgen. En soms zijn ze daar open over, maar meestal zeggen ze dat niet, omdat ze denken dat ze niets meer gaan krijgen. Ja, dat is wel moeilijk.

En hoe ervaar je dat eigenlijk zelf om toch wel ergens een ja, een vertrouwenspersoon te zijn voor sommigen?

Ja, ik vind dat op zich niet erg, want het is ... de, verkeerd gezegd, dat is de job die ik gekozen heb binnen dat project om te doen. Dus het is ergens mijn intentie dat mensen dat vertrouwen, vrijheid voelen om dat te doen. Dus ergens is dat positief dat we ook inderdaad wel die kunnen aanbieden, dat mensen merken dat we dat echt proberen aanbieden om vertrouwensrelatie te kunnen geven. Aan de andere kant is dat soms ook moeilijk, want sommige mensen willen gewoon hun verhaal kwijt, maar willen niet geholpen worden. Ik denk dat dat de moeilijkste situaties zijn dat mensen eigenlijk ervoor kiezen in hun acties om niet geholpen te worden, maar wel blijven vragen van help mij. Maar dat hun gedrag, of hun acties tonen van ja, je moet me niet helpen, want ik kan het zelf allemaal. En dat is denk ik de moeilijkste ding, want ja, ze nemen ons dan in vertrouwen, wat positief is, wat we alé, goed vinden. Maar aan de andere kant dan ja, moeten ze het eigenlijk ook niet hebben. Als je dan iets aanbiedt is het van nee, nee, het hoeft niet. Da's eerder moeilijk. Maar op zich dat vinden we dat heel positief dat mensen wel merken, dan een enkeling wel merkt dat ze echt verder kunnen gaan met ons. Als ze dat willen ...

Hoe gaat ge dan om met die mensen?

Ja ... laat maar vallen he. Als ze niet willen, willen ze niet. Ik kan mijn tijd en energie in een bodemloze put steken, heel mijn leven lang. Dat is zinloos. Als mensen niet willen, willen ze niet. Dan moeten ze maar ergens anders zijn. Dat is heel hard, maar daar kiezen ze zelf voor. Maar ik zal wel met sommige van die mensen, afhankelijk van de situatie, daar wel over spreken van kijk, ge vraagt nu om hulp, al voor de vijfde keer, maar uiteindelijk doe je niks of wil je niks. We hebben zo bijvoorbeeld iemand die een drankprobleem heeft, maar ja ... elke keer als je bij zijn plaats komt, staan daar bakken vol met drank, ja, dan moet ie niet vragen om hulp, als hij daar totaal niet aan wilt helpen. Alé, dat is dan misschien ook een stoffelijke verslaving, dat dat niet zo simpel is. Maar ... er zijn ook veel eenvoudigere voorbeelden dat mensen gewoon ook hulp vragen, maar dan blijven weigeren of misbruik maken van de hulp. Dat is ook lastig. Mensen die bijvoorbeeld ja ... gewoon willen krijgen en krijgen op materieel of tijdsvlak en dan uiteindelijk dat ge merkt van nee, het is eigenlijk gewoon een eenrichtingsverkeer en zij willen gewoon maar het voordeel hebben en zijn dan weg. En zo'n mensen, dat zijn ook mensen die eigenlijk niet willen. Dan ben ik vrij simpel, die moeten maar gewoon pech hebben. Daar ga ik mijn tijd niet meer insteken. Maar meestal merk je dat als het te laat is. Ja.

Maar verwacht je dan ergens een tweerichtingsverkeer?

Ja, ik verwacht als een hulpverlening of als een van mijn medewerkers tijd en energie investeert in iemand, dat die persoon daar op z'n minst probeert van zijn kant stappen in te zetten om daar een klein beetje tegemoet probeert te komen in afspraken of ... alé, als ze een afspraak maken met een

advocaat en die persoon komt gewoon niet opdagen of dat soort dingen. Ja, je kunt dat twee, drie keer doen, maar dan is het echt z'n eigen probleem. Als hij niet wilt ... dus ik verwacht wel dat mensen, niet dat mensen mij dankbaar of dat mensen mij leuk vinden of ... weet ik veel wat. Ik doe het niet omdat mensen mij leuk zouden vinden, maar als mensen niet willen, dan heb ik mijn tijd verspild. Dan is er wel iemand anders die we wel kunnen helpen. Dus ... in die zin verwacht wel ik een beetje inzet van de tegenpartij, maar je moet mensen heel veel kansen geven, omdat vaak de mensen juist zoveel teleurgesteld zijn of pech gehad hebben dat dat niet meer lukt. Dus het is zo ... afhankelijk van de situatie, ja, soms langer doorgaan of heel snel al laten afvallen.

Dus je werkt echt wel op maat van de mensen?

Ja, er is geen ... er bestaat ... alé, heel ons werk het zou onmogelijk zijn om een vast model te hebben. Het enigste dat we als vast hebben, is onze ankerpunten van informatie. Oké, van die categorie, vrouwen die moeten meer naar dat type gaan. Gezinnen moeten meer naar die type dingen sturen. Alé, daar kunnen ... dat is het enigste dat vast is. Al de rest is altijd op maat. De situatie is gewoon anders.

Maar beschouwt ge uzelf ook als een hulpverlener?

Ja. Ja, zeker. Niet noodzakelijk ... mijzelf persoonlijk beschouw ik niet als een psychologische hulpverlener of zo. Maar wat zeker als hulpverlener, omdat wij wel duidelijk heel veel mensen helpen in hun praktische en ook een geestelijke nood. Ja ... zeker.

Maar wat is dan net het verschil met een sociaal werker of een psycholoog, omdat jullie vaak toch wel dezelfde dingen doen?

Wel ... ons christen zijn is het grote verschil, dat wij het niet alleen maar op alé ... wetenschappelijk, geestelijk vlak willen doen. Maar ook op geestelijk ... alé, geloofsgebied mensen willen helpen. En wij denken dat de meerderheid, alé, heel veel problemen zijn gewoon problemen algemeen die iedereen. Alé, die elke goeie hulpverlening kan oplossen, maar een deel van de problemen, geloven wij ook dat ook geestelijk is en dat mensen God nodig hebben om hun ... een deel van hun problemen tegemoet te komen. We gaan zeker nooit verkondigen dat als ze christen worden, dat ze dan plots allemaal happy en blij gaan zijn, al hun problemen voorbij zijn. Integendeel ... de problemen gaan meestal eerder beginnen als ze dan christen worden. Maar alé ... wij geloven wel dat dat een heel belangrijke stap in mensen hun leven. En we willen mensen daar over ook in tegemoet komen. Dat denk ik dat onze enigste meerwaarde als hulpverleningsorganisatie. Dat we juist ook mensen naar God kunnen sturen en niet alleen maar naar een dokter of een psycholoog of een huis kunnen sturen.

Dus jullie bieden, wat een professionele organisatie niet kan bieden is dat geloofsaspect. Maar denk je dat ... want dan zitten we meer op het vlak van cultuursensitieve zorg, waar dat levensbeschouwing, geloof wordt meegenomen in de zorg. Denk je dat dat op dit moment genoeg wordt gedaan binnen de gewone samenleving?

Nee, absoluut niet. Ik denk dat het aspect van geestelijk, als in rekening houden met een godsbeeld in de algemene zorg, gelijk welke soort zorg, compleet verwaarloosd wordt en eigenlijk totaal onderbelicht wordt. En ik denk niet dat christendom de oplossing van alle psychologische problemen of wat ook. Maar ik denk zeker dat het een meerwaarde kan zijn in veel situaties als mensen een

zekerheid daarin vinden en hun waarheid daarin vinden. Niet dat het een zelfmanipulatiespelletje is, dat je jezelf kan beïnvloeden door maar genoeg te geloven dat een godheid, ongeacht uw geloof, u gaat helpen. Maar, in ons eigen persoonlijk leven en in onze denkwereld als christen zijn we er zeker van dat het absoluut te kort is in de zorg. Plus ook dat heel veel mensen die daar er misschien wel rekening mee willen houden, een psycholoog of weet ik veel ... daar rekening mee wil houden dat zijn cliënt gelovig is, van welk geloof dan ook, vaak heel slecht geïnformeerd zijn of misgeïnformeerd zijn. En eigenlijk veel te weinig weten wat het betekent dat iemand bijvoorbeeld gelooft in een god. Wat dat effect heeft op z'n denkwereld, op z'n reactie, op z'n ... ik bedoel een christen zijn, infecteert uw hele leven totaal. Het is niet zoiets van ah, ik ga van voetbalclub veranderen. Dat is zoiets honderd procent. Dat is uw leven of dat is niks. Er is geen middenweg. Ik denk dat de algemene zorg, ongeacht de stroming, daar geen rekening of veel te weinig rekening mee houdt. En dat eerder beschouwt van ah, dat is leuk voor u. En dat is zo ... dat heeft wel een beetje invloed op uw denken, maar ja, ge verklaart dat maar gewoon zo. Terwijl als christen word je daar honderd procent door beïnvloed en is daar geen mindere of meerdere beïnvloeding. Het is honderd procent of niets. Maar de misinformatie en de zelf niet beseffen wat het is als hulpverlener vanuit de seculiere overheid zeg maar ... ja, denk, ze kunnen dat ook niet oplossen door ze een cursus op zondagmiddag te geven over islam of christendom of zo. Mensen zouden moeten echt beseffen wat dat is voor te kunnen daar rekening mee houden.

En hoe zou je dat dan realiseren?

Meer gelovigen in 't algemeen en vanuit mijn standpunt, meer christenen, meer gelovigen in 't algemeen de invloed laten hebben op 't onderwijs als eerste in naar medici of hulpverleners. Om daar een stuk van de culturen aan te leren en een stuk van de denkwereld aan te leren. Maar dat moeten mensen die zelf uit dat geloof komen. Ik kan jou leren over mormonisme of zo, maar zij moeten eigenlijk hunzelf kunnen definiëren. Elk geloof heeft het recht om zichzelf te kunnen definiëren en niet zo een algemeen iemand die zo een beetje van allerlei religieuze symbooltjes komt uitleggen. Dat bestaat niet.

En hoe ziet ge uw eigen rol daar in?

Hoe bedoel je? **Binnen dat gegeven van cultuursensitieve zorg om dat meer aandacht te laten krijgen. Hoe, welke rol zou je daar zelf in kunnen spelen?** Ik denk niet dat ik daar zelf een rol in spel. Behalve dat ik vanuit een christelijke organisatie dat werk wil doen. En daar altijd over bereid ben om daarover te spreken. Maar ik denk niet dat ik daarin een rol kan spelen of onze organisatie een rol kan spelen in het informeren of begeleiden of bijsturen van andere dingen. Ik denk gewoon dat wij onze identiteit heel duidelijk naar voren moeten brengen en dat wij dat ook niet mogen wegsteken op geen enkele manier. En dat dat helpt om dat andere hulpaanbieders van gelijk welke afkomst ze ook zijn, er van bewust te maken dat een deel van de hulpverlening uit een richting komt. Of ze nu het leuk vinden of niet. Iedereen heeft een stroming, ook de neutrale hulpverlening heeft een stroming. Maar ik denk niet dat ik daar zelf aan kan bijdragen of dat onze organisatie daar kan bijdragen. Als kerk nationaal of internationaal denk ik dat we daar wel aan kunnen bijdragen door onderwijs, door mensen te informeren en door vooral heel veel misinformatie te bestrijden in zekere zin. Maar ik denk dat wij zelf te klein zijn en te ... dat wij daar geen invloed op hebben.

Helemaal in 't begin heb je iets gezegd over professionalisering, dat jullie daar ook wel mee bezig zijn. Hoe proberen jullie dat te bekomen?

Wel, vooral door een beetje af te stappen van het vriendengroepconcept, dus meer mensen echt verwachtingen op te leggen, onze medewerkers, onze vrijwilligers ... door één van de dingen, alé, dat is maar een klein iets hoor, maar één van de dingen die we willen doen is één keer per jaar of liefst twee keer per jaar een medewerkersdag te organiseren. Onze vrijwilligers bedanken met een etentje, maar ook wel een lezing of een workshop organiseren. Liefst zo iets geestelijk, alé, iets christelijk en iets gewoon, algemeen ... omgaan met daklozen of omgaan met weet ik veel. Om onze medewerkers een beetje bij te scholen. Maar ook om ze te bedanken voor hun inzet. En ook in het algemeen proberen we medewerkers aan te moedigen als andere organisaties cursussen aanbieden of infodagen aanbieden om daar. Alé, dat is heel moeilijk om uw mensen daarnaar toe te sturen, omdat ze het ook echt gaan doen. Wel proberen we ze aan te moedigen en dat te promoten. En ook het vrijblijvende moet er een beetje uit. Er zijn mensen die bijvoorbeeld elke tweede vrijdag van de maand komen. Maar er zijn ook mensen die zeggen 'ik kom als ik tijd en zin heb'. En om heel eerlijk te zijn, ik kan ze moeilijk in hun gezicht zeggen: 'maar daar ben ik helemaal niks mee'. Niet dat alles per se in structuurtjes moet zitten en in hokjes moet passen. Maar je wilt een duidelijke opbouw hebben in de organisatie, dat je weet dat je op mensen kunt rekenen en dat anderen op ons kunnen rekenen. En ook met die netwerking dat we juist willen leren van anderen. Dat willen we allemaal op inzetten. Ja, een beetje die kant op.

Dus ja, aan opleiding wordt toch wel wat aandacht besteed?

We proberen dat wel, ja. Dat is niet makkelijk omdat we met vrijwilligers zitten die hun zaterdagochtend niet graag opofferen, of hun donderdagavond niet graag opofferen. Maar we proberen dat wel aan te moedigen en proberen ook zelf, als trekker of coördinator van de organisatie dat zelf ook te doen om mij ook bij te scholen en te informeren. Niet dat ik elke maand naar school ga daarvoor. Maar ik probeer daar wel mee bezig te zijn. Ook ja ... gewoon mensen begeleiden. Als nieuwe mensen toekomen, proberen een soort van draaiboeken of ... heel duidelijk informeren wat er moet gebeuren en waarom het zo moet gebeuren. En ook niet zomaar nemen dat hun medewerker het beleid bepaald, omdat ze het leuk vinden dat het zo moet. Wat dat heel lastig is met vrijwilligers. Want ge doet één keer iets en ze denken plotseling 'ah dat is vanaf nu de traditie, dat moet altijd'. En als je dan de vijfde keer zegt 'nee, we doen dat niet vandaag', dan zijn ze allemaal boos en dan is dat een probleem. Dus dat soort dingen willen we aan werken dat dat eruit gaat. En dat mensen meer beseffen: kijk, ik ben hier om te werken. Ik ben hier niet om gezellig mijn hulpverlening aan te bieden, maar we zijn hier echt om te werken. Om mensen te dienen. En in de tweede plaats wil ik hier maar om vrienden te maken met mijn medevrijwilligers. Dat is niet uw eerste ... de eerste prioriteit is mensen dienen die daar zijn.

Maar die opleidingen en die vormingen. Dragen die volgens u ook bij aan de kwaliteit, aan de effectiviteit van de hulpverlening die ge aanbiedt?

We zijn daar nu nog te kort mee bezig om daar nu een invloed van te zien. Maar ik ben zeker dat dat bijdraagt om ... we hebben ... voordat ik naar Brussel kwam, woonden we in XXX en had ik dat jeugdwerk. En we deden ... ik heb denk ik zes jaar dat gedaan, elk jaar een vrijwilligersdag georganiseerd. We hebben tien jaar jeugdwerk gedaan. Maar de laatste zes jaar deden we

vrijwilligersdagen. En dan hadden we ook lezingen, studies en ook naar conferenties gaan met de medewerkers. In dat heeft zeker wel bijgedragen aan betere, effectiever samenwerken in de eerste plaats. Maar ook beter aanbod en minder amateuristisch ... we zijn een vriendengroepje-mentaliteit.

En die vorming. Moet dat dan komen vanuit een religieus standpunt of kan dat even goed een neutrale opleiding zijn?

De bedoeling is dat het half-half is, dat we twee workshops of lezingen hebben en dat eentje vanuit een christelijk, liefst bijbels thema komt. En een stuk gewoon uit algemene kennis, bijvoorbeeld ... in dat jeugdwerk was dat dan bijvoorbeeld iets organiseren of een spel regelen of zoiets. Maar in het daklozenwerk gaat dat meer zijn hoe omgaan met daklozen, met ziektes, met ... allerlei problemen dat ze tegenkomen, afhankelijk van de doelgroep die we op dat moment hebben. Op dit moment hebben we in april onze vrijwilligersdag vastliggen. Dan komt er iemand die komt spreken vanuit christelijk ... wat tips geven, maar het is nu wel dezelfde persoon die gaat ook meer tips geven over hoe omgaan met moslims, hoe omgaan met ... als bedienend medewerkers ... heel praktisch gericht. Van hoe moet je u kleden, hoe moet je spreken, hoe moet je man/vrouwenrelaties, alé ... dat onze medewerkers daar echt wel over informeren, omdat dat ook onze hoofddoelgroep momenteel is. En ook willen rekening houden met de cultuur van de mensen die komen.

En dat christelijk gedeelte over wat gaat dat dan?

Dat zal vooral gaan over hoe spreekt ge moslims vanuit een christelijk standpunt en hoe kunt ge met hun over God spreken of over Jezus spreken zonder in ruzie te vervallen of naast elkaar te spreken. Dus het is zowel cultureel, sociaal aspect dat we willen bestuderen, maar ook het geloofsaspect van hoe kunt ge goed communiceren zonder allebei happy naar huis te gaan, dat ge ander helemaal overtuigd hebt. Zonder dat ge eventueel maar iets bereikt hebt ... je wilt een nuttig gesprek kunnen hebben. Dat zal dan bijvoorbeeld daarover kunnen gaan. Maar ik weet niet of ie de details helemaal gaat behandelen, maar we hebben dat gevraagd om dat te doen. Je mag altijd komen!

Denk jij dat jij zelf voldoende training hebt gehad om aan de noden, de hulpverleningsnoden van de geloofsgemeenschap of van de mensen die naar jullie komen om daaraan tegemoet te komen?

Nee. Ik ben zeker dat ik nog heel veel moet bijleren. Maar ik ben ook zeker dat ik de laatste vier, vijf maand dat ik er nu actief bij betrokken ben, dat ik al heel veel heb bijgeleerd daarop. Maar ik ben zeker dat ik veel meer zou moeten kunnen en veel meer zou moeten weten om echt heel goeie kwaliteit hulp te kunnen aanbieden. Op dit moment ben ik zeker dat ik en al mijn vrijwilligers ondergeïnformeerd en onderbekwaam vanuit een professioneel standpunt gezien. Maar daar werken we dus aan om dat te verbeteren.

Maar die professionalisering gaat die dan ook niet ergens in tegen het traditionele karakter van religie?

Hoe bedoel je? **Wel religie ... het traditionele beeld van religie, ja ... een predikant die er gewoon is voor zijn gemeenschap. Maar als je ... nu met de vormingen, opleidingen ... ga je dan niet meer neigen naar bijvoorbeeld meer toch een sociaal werker? In plaats van het eigen karakter te behouden?** Ik denk dat dat een gevaar is en dat ge dat ook ziet bij verschillende organisaties die ons voor zijn gegaan in de geschiedenis. Maar ik denk dat juist ons zeer nadrukkelijk christelijk karakter en daar heel open over zijn en dat ook op de eerste plaats in onze agenda te zetten, dat moet voorkomen. Ik denk dat vernieuwing en professionalisering ook goede eigenschap is van elke kerk. Dat heel veel kerken daar ook echt mee bezig zijn, dat zie je bijvoorbeeld door showkerken, alé, wat ik showkerken noem, maar zo meer euh ... heel veel lightshows en weet ik veel wat allemaal werken, om iets te zijn dat niet meer zomaar één iemand die op het podium staat te lummelen is, dus er is wel heel veel ontwikkeling op alle gebied. Maar ik denk juist omdat we ons karakter willen behouden in die professionalisering dat dat geen enkel gevaar vormt om onze identiteit te verliezen. Ik weet niet of dat een beetje een antwoord is ... **Ja, ja, zeker.** Nee, ik denk dat juist belangrijk is dat we blijven ontwikkelen, ook als gemeenschap, als gelovige gemeenschap ... en alé, ik geloof niet in de stilstaande kerk. Dat is ook niet het beeld dat ik heb van de kerk nationaal. Alé, soms wel he. Soms zijn ze heel erg achteruit aan 't gaan. Maar de meeste kerken zit er juist heel veel vooruitgang in en heel veel ontwikkeling.

Goed, dan zijn we bijna rond denk ik. In het begin heb jij nog iets gezegd over het jeugdwerk dat jij doet, ook binnen en buiten de kerk. Ja, allebei. Kun je daar ook nog iets meer over vertellen?

Dus ... hier in het Brusselse zijn we verantwoordelijk, XXX, voor de jongvolwassen groep, dat wil zeggen de leeftijdscategorie 17 tot 33 jaar ongeveer. Dus een paar mensen die iets ouder zijn en zijn blijven hangen. En dan hebben we elke twee weken activiteiten. Die activiteiten zijn dan vooral gericht op, alé, met de huidige groepsstudie en ontmoeting. We zijn wel aan 't werk om dat meer jeugdbewegingachtig te krijgen en om in de toekomst meer activiteiten en onnozelheden daarin te krijgen, maar de huidige groep is nogal een serieuze groep die eerder, alé, voorkeur geeft aan studie, dan aan spelletjes doen. Dus dat is de jongvolwassenengroep. Waar ik ook mee bezig ben is op woensdagmiddag in een park, het Woluwepark, jeugdwerk te doen voor straatjongeren eigenlijk die ik ken via mijn school. Dat draait nog niet zo heel goed, maar het concept is dat we eigenlijk van half 1 tot 3 uur sport en spel aanbieden, afhankelijk van de groep: gewoon voetballen of grote bospelen of ... afhankelijk van de mensen die ik zou hebben. En dan is er een kwartier christelijke inhoud met een vraaggesprek of een verhaal of iets dergelijks. En dat is wat ik nu doe in Brussel. Wat ik vroeger in XXX deed, was dan jeugdwerk van 6 tot 30 jaar, dat noemde XXX, dat was interkerkelijk. Dus met officieel met drie, maar in de praktijk met een stuk of tien kerken samen. We hadden vier categorieën: de 6 tot 12, 12 - 15, 15 - 20 en 18 tot 30. En dat was afhankelijk van de leeftijdscategorieën en van de mensen die kwamen op dat moment, hadden we rond de honderd leden en deden we sport, spel, kampen, weekends ... Elke twee weken of vaker en ook studie dan, Bijbelstudies of themastudies of ... een beetje van alles. En daar komt ook een beetje dat medewerkersdagconcept, dat ik dat zeker wil doorzetten in het nieuw project.

Dan zijn we denk ik bij de laatste vraag aangekomen: denk jij dat levensbeschouwing nog belangrijk is de dag van vandaag?

Ik denk dat het het allerbelangrijkste is in alles. Ik denk dat de wereld om het even alle niet-religieuze of niet-christelijk te noemen, dat totaal onderschat wat een impact dat dat heeft op een maatschappij, op een samenleving, onze samenleving als westerse samenleving in 't geheel is compleet gebouwd en gefundeerd op christelijke normen. Ik wil zeker niet het christendom verkondigen. Maar ik wel Christus verkondigen als Jezus. Christendom als religie heeft geen toekomst voor niemand, maar wij geloven als christen dat Jezus wel toekomst biedt aan mensen. En dat de maatschappij niet alleen heel veel mist, maar alles mist zonder dat ze willen weten over wie dat ons, wie dat we geloven en wat dat we geloven. Nu geloof ik wel dat iedereen zelf zijn eigen keuzes moet maken. En dat iedereen zelf moet onderzoeken. Maar ik denk dat het allerbelangrijkste is in het leven van de mens om te weten wat zijn eeuwige bestemming is en of ie er wel of niet in wil geloven en waarom. Want het is niet dat de meeste mensen niet willen geloven of over geloof willen spreken. De grootste meerderheid van de mensen die je spreekt of die je tegenkomt, willen echt over geloof spreken. Maar willen niet hun geloofsvisie of hun geloofsdenken aan dezelfde maatstaven doen als hun huidige wereldbeeld. En dan is eerder het probleem dat mensen gesloten zijn en niet willen nadenken over wat opties zijn, maar vanuit een christelijk standpunt is dat het allerbelangrijkste. Er is geen leven buiten christen zijn.

Oké, dan zijn we rond. Heb jij nog vragen of opmerkingen?

TAKENPAKKET		
Religieuze taken	Verkondiging geloof (erediensten)	
	Plechtigheden	
Maatschappelijke taken	Beleidsmatig	
	Gemeenschapsvorming	
	Maatschappelijke bespreekbaarheid	
Educatieve taken	Studie i.v.m. geloof	
	Studie i.v.m. niet-geloof	
	Sensibilisering	
	Vorming, supervisie aan derden	
Sociaal culturele taken	Evenementen	
	Samenzijn, ontmoeting, contact	
	Vrijetijd	
Praktische taken	Communicatie	
	Administratie	
ROLLEN		
Levensbeschouwelijke rol		
Zingevende rol		
Hulpverlenende rol		
Vertrouwensrol		
Intermediaire rol		
Beleidsmatige rol		
Verzetsrol		
HULPVERLENING UITGEDIPT		
Hulpverleningsactiviteiten	Financiële hulp	
	Praktische hulp	
	Psychosociale begeleiding	
	Morele begeleiding	
	Andere	
Doelpubliek	Wie?	Specifieke doelgroep
		Eigen geloofsgemeenschap
		Wijde samenleving
	Bereiken doelgroep	
Gehanteerde aanpak	Door wie?	
	Vorm	
	Tijd	Hoe vaak?
		Op welke manier?

		Voldoende?
	Uitgangspunten	Doorverwijzing
		Spiritueel aspect
		Dialogoog en actief luisteren
		Belangrijke waarden
		Engagement en participatie
		Maatwerk
		Raad geven, informeren
	Hoe ervaart men dit?	
Motivatie	Geloof	
	Geloof in mensen	
	'Het raakt me'	
	Betere wereld, vrede	
Hulpverlener?		
Voordelen	Laagdrempelig	
	Cultuursensitiviteit	
	Reputatie	
	Praktisch	
	Sfeer	
	Bijdrage aan zorgsysteem	
	Netwerk, gemeenschap	
Beperkingen	Schaamte	
	Niet geholpen willen worden	
	Niet geholpen kunnen worden	
	Minder anonimiteit	
	Beperkt aanbod	
	Andere levensbeschouwing	
	Praktisch	
Specifieke settingen	Joodse Sociale Dienst	
	Gevangenis	
	Ziekenhuis	
PROFESSIONALISERING		
Genoten opleiding		
Hoe professionaliseren?	Netwerking	
	Good practices	
	Leren door ervaring	
	Vorming/bijscholing	
	Supervisie	
	Extra opleiding	

Belang	Professionele werking
	Persoonlijke ontwikkeling
	Kennis en vaardigheden
Verschil professionals	Kunnen
	Andere activiteiten
	Grootte
	Bevoegdheden, mandaten
	Professionaliteit
	Geloof
Versus traditie	
SAMENWERKING MET ANDERE ACTOREN	
Met wie?	Reguliere organisaties
	Organisaties religieuze insteek
	Andere religies
	In bepaalde setting
Belang	Tussenin
	Ieder z'n eigen terrein
	Nodig, zinvol
	Cultuursensitieve zorg
Relatie	
Moeilijkheden	
Voorwaarden	

